TĖVYNĖS SARGAS

KULTŪROS, VISUOMENĖS, POLITIKOS
IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

M. Krupavičius: Jurgio Savickio Laiškai

Dr. K. Šidlauskas: Sąjungos Veiklos Problemos

Eric Voegelin: Visuomenės Tvarkos Krizė Ilijadoje

J. Gobis: Komunizmas Kaip Pseudo-religija

Dr. V. Litas: Windthorstas

Įvykiai Ir Mintys

1962 m. **2 (22) Nr.**

TĖVYNĖS SARGAS - GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896.

Redaguoja — Editors: Dr. V. Litas, P. Maldeikis ir kan. V. Zakarauskas.

Redakcijos adresas — Address of Editors: Dr. V. Litas, 509 Nolton ave., Willow Springs, Ill.

Administracijos — Administration: Juozas Paškus, 7343 S. Mozart str., Chicago 29, Ill.

Leidžia **Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga**, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Published by **The Lithuanian Christian Democratic Union**, a member of Christian Democratic International — Nouvelles Equipes Internationales (NEI) and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1962 m. Įsteigtas 1896 m. Nr. 2 (22)

JURGIO SAVICKIO LAIŠKAI

M. KRUPAVIČIUS

Visus Lietuvos diplomatus pažinojau. Tačiau ta pažintis buvo nevienoda. Vienus pažinau gerai, su jais ir šiokius tokius santykius palaikiau. Su kitais susitikdavau tik oficialiose konferencijose ir jų užbaigtuvėse prie bendro stalo. Prie tų pastarųjų priklausė ir Jurgis Savickis. Tremtis mus suvedė į bendrą darbą. Tas nors ir trumpas bendradarbiavimas privedė prie tikrai nuoširdžios prietelystės. VLIKas buvo užmezgęs tokius ar kitokius ryšius su valstybėmis, kurių buvo reikalinga pagalba Lietuvos laisvinimo darbe. Tokių santykių nebuvo užmezgęs su Skandinavijos valstybėmis — Švedija, Norvegija ir Danija ligi 1951 metų. Kodėl? Visą savo dėmesį jis buvo nukreipęs į tas valstybes, kurios vaidino pagrindinį vaidmenį tarptautinės politikos baruose. O antra, neturėjo žmogaus, kuris Skandinavų valstybėms būtų pažįstamas ir turėtų jų vadovaujamuose organuose pasitikėjimo. Kai santykių klausimas su Skandinavijos valstybėmis atsirado VLIKo darbų tvarkoj, tokiu delegatu vienu balsu buvo pasirinktas Jurgis Savickis, ilgametis Lietuvos atstovas Skandinavų valstybėms ir įgijęs ten plačiuose sluogsniuose pagarbos ir pasitikėjimo. Pasirinkimo geresnio negalėjo būti. Savickis pasiūlymą be svyravimų priėmė. Vliko aprūpintas instrukcijomis ir visa tuo, kas tokiai kelionei buvo reikalinga, 1951 m. pavasarį išvyko. Joje užtruko apie 2 mėnesius. Jis ten buvo priimtas, kaip laukiamas svečias. Jam visur buvo adaros durys: rašytojų klūbuose, laikraščių ir žurnalų re-

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

dakcijose, privačiuose politikų salonuose ir net vieno, nebeatsimenu Norvegijos ar Švedijos, karaliaus rūmuose. Savo kelionės plačią labai įdomią apyskaitą pristatė VLIKui. Ją palikau Vliko archyve. Jo kelione buvo patenkintas VLIKas, buvo patenkintas ir pats Savickis. Po ilgo skurdaus ir vargingo gyvenimo Prancūzijos pietuose, jis pakliuvęs į įprastą ir pasiilgtą atmosferą, atsigavo ir kūnu ir siela.

Atlikęs vykusiai ir naudingai jam pavestą uždavinį, Savickis grįžo namo. Po to pradėjom koresponduoti privačiai. Kadangi Savickis įdomus ir kaip rašytojas ir kaip diplomatas - politikas, tad tuos jo man rašytus privačiai laiškus ir man atsiųstus kitiems rašytų laiškų nuorašus atiduodu visuomenės viešumai. Atsiras žmonių, kurie jais susidomės ir tam ar kitam naudingam reikalui panaudos.

Laiškus dedu chronologine tvarka. Kur bus reikalinga, duosiu savo paaiškinimų, pastabų ir papildymų, kad būtų skaitytojam geriau suprantama ir nereikėtų šifruoti turinio bei laužyti galvą spėliojimais.

Savo Savickiui rašytų laiškų nuorašų savo archyve neradau. Išliko tik vienas, kurį čia paduodu. Apie mano laiškų turinį galima bus kiek susigaudyti iš Savickio laiškų.

M. Krupavičiui Pfulingene.
Paris 5.6.1961

Roquebrune Cap. Martin
A. M. France

Brangus Pone Pirmininke,

Būdamas, sakysim — laikinai, išmobilizuotas, grįždamas į savo žolių - žolėmis ir piktžolėmis apaugusį sodžių, siunčiu iš čia, Paryžiaus, p. Pirmininke, mano geriausius linkėjimus ir padėką už gerą, padrąsinimo, mane išleidžiant, žodį, neminint jau vaišių vaišes ir Tamstos gerą širdį.

Išmobilizuotas ar ne, bet nuolat grumiuosi su savo skandinaviškomis mintimis, ir šiaip viskas, kas liečia Lietuvą. Grįžęs, pasistengsiu tuos savo samprotavimus kiek sistematizuoti laišku. —

Džiaugiuos šiandie bepasimatysiąs su vysk. Brizgiu, kuris, girdžiu, keliaująs, atrodo, tokia sudėtinga misija į Ispanus.[1]) Du centrai šiuo metu man atrodo itin svarbūs, tai — Bonna ir Ispanija. Kur bevažiuotum, vis susiduri su Bonnos įtaka, ar tai Stockholme būtum, ar Paryžiuj, vokiečiai auga, stengiasi ir visur paspėja. Ir Lietuvai, atrodo, jie — gerų norų, ar bent didžiai korektūs.

Nežinau, ar tai keistas supuolimas ar tai koks diplomatinis „ėjimas", bet man beišvažiuojant į Vliką iš Prancūzijos, gavau ponios Lozoraitienės laišką, dabar, girdžiu, ji būtinai ruošiasi į mus, į Cote d'azur. Jei ištikrųjų būtų kas įdomesnio mūsų politikai, būtinai Tamstai parašysiu. Gal tai kokie zondavimai prieš sumanytą kelionę į Ameriką.

Šiandie diplomatinė arbata pas dr. Bačkį!

Džiaugiuosi irgi galėsiąs susitikti su prancūziškuoju elementu. Lankau vieną kitą miestą, iš anksčiau čia man pažįstamą asmeniškai diplomatą.

Daug Tamstai gero, ypač — sveikatos, linkėdamas

Tamstos nuoširdžiai

Jurgis Savickas

J. Savickiui

Martyne.

Mielas Ministeri,

Dirbam tą patį Lietuvos laisvinimo darbą. Šį darbą aš laikau mūsų žemiškojo gyvenimo svarbiausiu ir kilniausiu uždaviniu. Jis turi užimti pirmąją vietą, net savo aš atžvilgiu. Tamsta šitam darbo bare atlikai labai svarbų žygį ir su visai patenkinamais, kaip šiems laikams, rezultatais. Suprantama, mano pareiga Tamstai nuoširdžiai padėkoti. Mano

---

[1]) Vysk. V. Brizgys VLIKo prašomas maloniai sutiko vykti į Madridą keliais uždaviniais. Tarp jų buvo ir tartis dėl VLIKo atstovo priėmimo prie Ispanų valdžios. Jo kelionė buvo gana sekminga. Galutinai reikalus užbaigė vysk. V. Padolskis. VLIKo atstovybė buvo galutinai sutarta ir numatytas atstovas priimtas. Bet, deja, visa buvo suardyta. Tai misijai buvo paprašyti mūsų vyskupai, nes turėtomis žiniomis aukštieji dvasininkai prie Ispanų valdžios lengviausia galėjo prieiti ir reikalus atlikti.

padėka niekis. Dievulis leistų mums dar gyvais grįžti laisvon tėviškėlėn. Ji savo padėką pareikštų. Ją širdis, siela ir nuvargęs kūnas suprastų. Tauriam lietuviui tai bus didžiausia padėka. Aš taip pat dėkoju ir už tai, kad Tamsta žadi nenurimt ir savo pūdymuose. Jūsų suformuluotas veikimo planas skandinavuose taip pat vertingas dalykas. Ir mes jo lauksime. Tamsta geriausiai žinai to darbo galimybes ir visas duris ir plyšius, pro kuriuos galima su lietuviška gėla įeiti. Vienas kitą papildydami ir pastiprindami gal ir ten gilesnę lietuvišką vagą pavyks išversti. Jūsų kelionės man atrodo turėtų būti tik įžanga į sistemingą ir beatvanginį darbą skandinavų akmenynuose ir bruzgynuose... P. Lozoraitienė svarbus ir įtakingas asmuo Barnabos Oriani pastogėje. Jos žodis ir mūsų byloj turi didelės reikšmės. Ji moka naudoti daug priemonių savo vyrui laimėti. Jos atkreipimas dėmesio į Tamstą šiuo metu gali turėti ir "gilesnės" prasmės. Gaila, kad neturėjome galimybės tuo reikalu su Tamsta išsikalbėti.. Bet romišką mūsų bylą Tamsta žinai. Tai pagrindas. Žinai, manau, taip pat, kad VLIKas nori likviduoti su Roma visus ginčus. Aš tų norinčiųjų prieky stoviu, nors labai smarkiai plačiai jų paskleistų laiškų eeu iškoneveiktas. Tai va tos laukiamos vizitos proga prašau viena — ne mano, o savo vardu ir iniciatyva — padaryti, būtent — su ta įtakingąja moterim pajieškoti būdų likviduoti mūsų tarpusavius ginčus. Jie Lietuvos reikalui kenksmingi. Mums priimtini Romos susitarimai, bet lieka po to vis dar šis tas išspręsti. Žinoma, Tamsta konkrečiai nekalbėsi, nes ir aš nieko konkretaus nesiūlau, tik bendrai — likviduoti, susitaikyti, bendrą lietuvišką vagą versti. Gal ta moteris ką pasakys. Mes atsistojome šiame klausime ant liepto galo — visa išsiūlėme, o Lozoraitis vengia pasisakyti, net Balučiui nieko konkretaus tuo reikalu nepasako, išsisukinėja. Pamėgink Tamsta būti taikos angelu. Alyvų šakelių turi ten pakankamai. Dieve padėk.

Jūsų

M. Krupavičius.

1951.VI.8.

Mgr. M. Krupavičiui, Pfullingene.

Brangus Pirmininke,

Šiandie tepajėgiu kelis žodžius parašyti. Prisirinkę bus čia tiek darbų, ypač — darbelių, jau nesuspėju. Ačiu už Tamstos gražius žodžius, ne tiek dėl mano nevertos personos, kiek, ypač gražius, — dėl Lietuvos. Aišku, mūsų visų tikslas tas pats. Tamstą, gerai pažinęs anksčiau ištoli, taip sakant, — teoretiškai, šiandie ypač džiaugiuos pažinęs asmeniškai.

Dėl Lozoriaus — taip, kaip ir numaniau. Grįžęs radau jo laišką — kelionė Skandinavijon, esą, labai naudinga mūsų reikalams. Kitaip ir negalėję būti. Šalininkų neieškąs, jei kas pagiria — padėkojąs, išsikolioja — susitraukiąs savo kailin, kartais atsikertąs. Kiek vėliau sulaukiau ir ponios laišką! Neužilgo atvažiuosią pas Klimienę ir pas mane. *Abu.* Aišku, galia negavome pasikalbėti šia tema pas Pirmininką (girdėjau tik, kad jis gana smarkiai atsikirto ir išsilojojo, tas net nepanašu į p. L.). Žinok Tamsta vieną daiktą, kad tikro mužiko savo nuovoka, aš darysiu, ką galėsių, ir Tamstą dorai painformuosiu. p. L. gerai pažįstu iš senų laikų (kaip ir jis rašo savo laiške) ir kartais turiu t. tikros įtaikos. Sugestijos Tamstos — prašomos. Tik man atrodo, kad savo paskutinę (taikymosi) kortą muš U.S.A., kur, regis, projektuojama visapasaulinė lietuvių konferencija. Taip sakant, viešumoje, ir su fasomais. Žinoma, besitardamas su p. Loz. — Tamstos vardo neminėsiu. Nes tuomet jis tuoj atsišiptų, o jį reikia galąsti, kad darbą dirbtų.

Šią savaitę atvažiuoja žmona su sūnum, reikia kiemą iššluoti ir taip sakant nepasisakyti, kad svajojei žmogus apie Urachaitę!

Dažnai atsimenu Pfullingeną.

Tamstos nuoširdžiai

Jurgis Savickis

B. BALUČIO LAIŠKAS J. SAVICKIUI.

1951 m. liepos 14 d.

Mielas Jurgi,

Senai, jau labai seniai neturint Tavo laiškų, šisai — Tavo rašytas 25.6.1951 — buvo maloni man staigmena. Ir

dar kokia. Nes rašei jį, aišku, Muzos pagautas. Ir todėl jis išėjo toks įdomus. Didis ačiū už jį. Po to, kaip čia Tave barsi už ilgą tylėjimą?...

Kad buvai „Odisėjon"[1]) išvažiavęs, apie tai buvau girdėjęs; skaičiau vėliaus, ir Eltos komunikatą apie tai. Bet visa tai negi susilygins su aprašymu Tavo laiške? Palaikyk jo nuorašą savo archyve, nes ten ne vienas geras istorinės medžiagos grūdas, kurį šiuo laiku malti gal dar būtų per ankstyva, bet vėliaus — bus tikras radinys.

Turiu atsiprašyti už ilgoką neatsakymą į tokį laišką. Bet, kaip žinai Tavo prietelis Bronius vis sugebėdavo kaip nors pasiteisinti — "išsimeluoti", berods, sakydavai. Cik dabar tai bus cikra dzūkiška ciesa... Atėjo Tavo tas laiškas jau senokai, bet imk tu man ir pataikyk tokiu laiku, kai buvau, kai toji musė į verdantį vandenį įkritusi, labai skubių reikalėlių supančiuotas, surištas, kai neturėjau galimybės "nei išsižioti"...

Įdomi man buvo ir toji Tavo laiško dalis, kur palietei, su įprastu sau jumoru, „dviejų respublikų" derybas Rivieroje.[2]) Mat tų derybų kaltininkas — ir tai labai nemažas — esu aš. Turbūt, žinai, kad nuo pereito rudens Krupo prašomas, o Lozoriaus pritariamas, aš buvau apsiėmęs „tarpininkauti", kad šias dvi, anot Tavęs, „Respublikas" kaip nors sutaikinti. Apsiėmiau, nors gerai žinodamas, kad ir neprašytas tarpininkas tankiausiai gauna lupti ir iš vienos pusės, ir iš kitos. Neapsiėjo be to ir šiuo kartu. Bet vis vien, kas nors reikėjo daryti. Tarpininkavimą buvau apsiėmęs viena sąlyga: kad abi pusės — teisingiau, taip Krupas, taip Lozorius, — praneš man (konfidencialiai) savo minimum sąlygas, kuriomis jie sutiktų „derėtis". Abu žadėjo „pagalvoti" ir pranešti vėliau. Praėjo daugiau pusės metų ir, bra, nieko, nei nič-nieko: viena pusė pradėjo išsisukinėti, kad aš ne taip tarpininkavimą supratęs, bet pagalios — pradėjo visgi, pasiūlydama „sąlygas", kurioms data—taip apie „Pasaulio Tva-

---

1. Į Skandinavų valstybes.
2. Lozoraičio ir VLIKo atstovų pasitarimą Nicoje, kuris vyko 1951 m. birželio 22-26 dd.

no" laikus[3]). O kita pusė, — nors ir prašoma, ir spiriama, vis nei mur-mur... Prisiėjo, noroms-nenoroms, pavartoti šiokios-tokios „strategijos": jeigu jau patys betarpiai nenorite ne tik susitarti, bet ir abelnai kalbėtis, tai gal „svetima buožė" razumo pakaušin šiek tiek įpils... Pasitaikė tokia proga, kad atsirado tokia „buožė", kurią aš ir įprašiau su viena ir kita puse pasikalbėti,[4]) pranešęs ir vienai ir kitai mūsiškei pusei, kad bus progos su „buože" pasikalbėti. Bet dėl tam tikrų priežasčių neturėjau jokios galimybės juos įspėti, kad tuo pačiu laiku bus ir vieni ir kiti. Maniau sau: būdami toje pačioje vietoje ir maždaug tuo pačiu laiku, negi nesusieisi ir nesikalbėsi. Ypačiai, kad „buožė" (ne bloga prasme tą žodį vartoju) galės papasakoti ir tokių dalykų bei žinių, kurių raštu negi galėsi išdėstyti. Pasirodo betgi, kad mano gal perdideliu optimistu būta: ir vieni ir kiti buvo tam tikra prasme netikėtai užšokti — pasekmėje debesys prakiuro ir turbūt abiem pusėm teko sušlapti... Bet kaip ten bebūtų, visgi galų gale pirmieji ledai pralaužti ir bent sutarta ateinančiam susirinkime jau konkrečiais klausimais pakonferuoti. Gal ir bus iš tų miltų pyragų... Tik bijau vieno: nuvykus Lozoriui vienam vlikijados gūžton —, kaip sutarta jau 10 rugpiūčio, — kad jo, supuolę visi, neapipešiotų ir kad pasekmėje, vieton žmoniško susitarimo, neišeitų atviras skilimas.

Žinoma, tikroji viso nesusitarimo ir žvairavimo priežastis glūdi tame, kad vlikijada iš pat pradžių pasišovė ir seimo ir vyriausybės rolę vaidinti — rolės, kuri, tarp kitko, reikalauja iš pasiuntinių pilnos subordinacijos jai.[5]) O tas yra visai negalimas dalykas, nes pasiuntiniai, jeigu subordinuotųsi

---

3. Būdamas Londone 1950 m. spalių m. prašiau Balutį tarpininkauti tarp VLIKo ir Lozoraičio ir padėt surasti susitarimo būdą. Tuo klausimu pasikeitėm su Balučiu visa eile laiškų, nors Balutis iš karto buvo apsiėmęs tarpininkauti. Šis klausimas kiek ilgiau buvo svarstomas ir VLIKo. Balučiui reikiamos sąlygos buvo praneštos. Rezultate atsirado minėtoji Nicos Konferencija.
4. Balutis „buože" vadina tą asmenį kuris jo prašomas išvyko ĩ Nicą konferencijos metu. Apie jį būtų kas plačiau parašyti, bet tuo tarpu dar nebūtų patogus laikas.
5. VLIKas niekad nereikalavo diplomatų subordinacijos jam, atvirkščiai, atvejų atvejais jis jiems žodžiu ir raštu kalbėjo, kad jie gali tarpusavy tvarkytis kaip išmano, kad tik neišeitų iš diplomatų kompetencijų ribų.

organizacijai, kurios nepripažįsta kitos valstybės, taptų tos organizacijos atstovais, bet nustotų savo kredencialų, kuriais jie ligi šiol yra pripažįstami ir kurie duoda jiems galimybės veikti, kaip oficialiems atstovams. Pasiuntiniai neša ir *formalią ir moralią* atsakomybę prieš kraštą, nuo kurios jie atsisakyti ir *pasiliuosuoti* negali; o jokia organizacija, kaip ji besivadintų, taip pat jų paliuosuoti negali. Juos gali paliuosuoti tik teisėta (ir kitų valstybių pripažinta) krašto vyriausybė. Teisybė, pastaruoju laiku VLIKas tų savo pretenzijų lošti „Egzilinės" rolę aiškiai ir neakcentuoja, bet vis vien esmėje nuo jo neatsisako: įvairiuose ELTOS interview ir kitur vis vien tą „šapką Monomacho" ant galvos maunasi. O kaip girdžiu vlikijados „mladoturkai" spiria senesniuosius varu pravaryti savo nelabai išmintingus planus, kad VLIKas viešai imtų ir pasiskelbtų „egziline"... Todėl, kaip manau, ir Krupas yra priverstas laviruoti tarp Scilos ir Charibdos, nes jis supranta — ar turėtų suprasti, kuo tai kvepia: tokiam atsitikime pasiuntiniai turėtų viešai tokiu keliu išdygusią „egzilinę" dezavuoti — jie neturėtų kitos išeities. Be šio yra dar vienas šios bėdos aspektas — tai Lozoriaus jam suteikti įgaliavimai Kybartų aktais. Šito vlikijada taip pat suvirškinti negali. Bet, kaip man rodosi, tam ir nėra jokio reikalo: mes neprivalome ginčytis ir bartis dėl to, kas *vakar* buvo; privaloma žiūrėti ir pradėti kalbėtis nuo to, kas *šiandieną* yra ir rytoj gali būti. Tokią poziciją užėmę, galėtume laimingai ir šią kliūtį nugalėti.

Taigi matai, brolau, kokių nelaimių bėdų mes susilaukėme: faktinai neturėdami nei vienos „respublikos", turime, anot Tavęs, net dvi... Bet vis vien, aš vilties nenustoju: žmoniško susitarimo gimdymas eina labai sunkiai (mat, tai pirmasis toks nuotykis, bet noriu viltis, kad vis vien apsieis ir — be Cezario skriodimo...

Nuoširdžiai Tavo,

Bronius

P. S. Jei gali — ir kiek gali — paspirk ar vieną, ar kitą šalį, arba ir abidvi, kad moderuotųsi būsimam pasitarime, kad nejotų ant aukštų drigantų...

J. SAVICKIO ATSAKYMAS B. BALUČIUI.

Carnolės, 2 rugpiūčio 1951.

Mielas Broniau,

Nenusigąsk, neišsikėliau. „Carnolės — tai dalis Roquebruno — tai mūsų sostinė, kur neįsileidžiama jokiu būdu turistų, turime savo parapiją, bažnytėlę, dvi vaistines ir daug karčiamų. Gyvename tik savybėje: siuvėjai, amatininkai, duonkepiai, ir nesibarame. Tai rojus. Ir dar kiek iš kelio iškrypęs Lietuvos rašytojas, kurį „kaž kodėl" visi vadina ministeriu (taip nusiskundžia vietos žmonės).

Geriausią darbą turbūt būsi padaręs savo gyvenime sukvietęs VLIKo žmones ir Lozoraitį Nicon (suradai gi vietą mano pašonėje). Žinoma, kas nebara talkininkus, senu Lietuvos, tradiciniu įpročiu visi piršliai melagiai gauna lupti. Bet kad mane įkinkyti į šį juodą darbą? Dabar turėtume pazonduoti Nobelio taikos premiją (ją duoda už daug menkesnius daiktus, vis kas kart apsirikdami — kur reikia žodeliuką tarsiu Osloje, ji teikiama tenai). Tik neužmiršk pasilyti su manim. Iš anksto sakau.

Lozoriaus niekas neapjodinės Pfullingene, aš tik kito bijau, kad jis Vliko žmones nesuglumytų savo pozitūra, savo pompa ir, jei nori, savo atkaklumu. Juk tai esama senos markės užsispyrėlio — diplomato. Kaip Pats.

Kad krikščionių demokratų srovėje esama kai kurių politinių niuansų (kad ir mladoturkų) — tai kas? Tai nė kiek nekenkia bendram darbui. Kitaip įvyktų visoks sustingimas — mirčiai panašus.

Nors aš nėsu partinis specas.

Dovanok daugiau nerašau, reikėtų šaltą skarmalą ant galvos užsidėti, tiek prirašiau. Įsivėliau į košę. Mat tai sveiko darbas: telk. Bet aš esu optimistas — tikiu taika, žmonių patobulėjimu ir amžinu gyvenimu. Tai ką reiškia Pfullingenas, kad nesusitartų. Turės susitarti.

O pačiam ačiū už laišką ir gerą žodį. Dedu čia pasiskaityti (jei turėsi laiko) mano vienatinę kopiją Lozoriui laiško. Grąžink, tuo būsiu tikras, kad jį neįdėsi į „Britanijos Lietuvį".

Kreipiuosi taip pat į Pralotą Krupavičių, kiek vertinu ir adoruoju jį. Nes dirba. Būk geras atsiliepk į mano privatį, čia jungiamą kreipimosi. Bačkis sako, kad tik Londonas gali paaiškinti tą jurisprudenciją.

Tavo ištikimai

Jurgis

J. SAVICKIO LAIŠKAS M. KRUPAVIČIUI.

Roquebrune, Cap. Martin, A.M.
„Ariogala"

Brangus Pirmininke,

Netikiu kad jūsų „milas" būtų nusidėvėjęs.[1]) Ne! Toks kaip jūsų milas — geras, pilnas elektrų ir žiežirbų. Galbūt — nervai. O kam jie nebus nusidėvėję? Ambicijos tikrai — prakeiktas daiktas! Aš tik bijau, kad kai kurie iš Vliko nepasiduotų toms ambicijoms[2]) ir kartais nesusižavėtų. Reikalingas tikras susitarimas sucementuoti. Ne kitaip!

Siunčiu Lozoriaus laišką. Išsispaviedojau. Prašyčiau, mielas Pirmininke, žiūrėti į jį kaip į privatų laišką (kad jis be reikalo perdaug nepasklistų po Reutlingeną) — nors, iš tiesų tai ir nėra „privatus" laiškas. Sąraše derybose dalyvaujančių — Tamsta nefigūruoji. Bet tai turbūt tik taktika, kaip generolo Ridgeway per derybas Korėjoje; jis siunčia kitus.[3])

Ilgai svyravau ar galiu siųsti Balučio laišką — siunčiu. Bet jį prašyčiau man tuojaus grąžinti. Gal ir jame Tamsta

---

1. Mano pavartotu terminu kalba apie mano tuo metu susilpnėjusią sveikatą.
2. Kalba apie Lozoraičio ambiciją.
3. Įspėjo. Kur tik turėjau galimybės, vengdavau pirmininkavimo. Lozoraičio šalininkai skleidė gandus, būk tik aš kliudęs susitarimą su juo. Kelis kartus pavykdavo pavesti pirmininkavimą VLIKo delegacijai deryboms su Lozoraičiu Jonui Norkaičiui, kuris buvo laikomas „lozoraitininku". Ir čia minimoj Nicos Konferencijoj jis pirmininkavo VLIKo delegacijai. Norkaitis lozoraitininko vardo purtėsi. Derybose su Lozoraičiu jis laikėsi bešališkai, kaip VLIKo nariui dera.

surasit kokį naudingą posmą. Jeigu iš viso T. turėsi šiomis dienomis laiko skaityti.

Daug geriausio, su visais rivjeriškais linkėjimais

Tamstos

Jurgis Savickis

J. E. Ponui Ministeriui St. LOZORAIČIUI,
Lietuvos Diplomatijos Šefui
R o m o j e.

Rugpiūčio 1 d. 1951

Brangus Pone Ministeri,

Ačiū už Tamstos mielą laišką, tiek pat — Ponios ir už visus, prie Tamstos laiško, mane tiek interesuojančius, priedus. Jeigu ir nebūčiau išgirdęs dabar iš Tamstos žodį, visvien, kartą susitikęs su Tamsta Nicoje būčiau rašęs Tamstai savo iniciatyva. Šį kart atsakysiu gal kiek išvirkščia tvarka: pirmą Tamstai, o Poniai kiek vėliau. Gal būt tai ir nevisai džentelmeniška, bet „respublica" pirmoje vietoje.

Truputį buvau kaip ir nustebęs — kad ir maloniai — tarytum žodžiai buvo taikomi ne į mane, bet į kitą, o iš mano pusės tai joks fishing of compliments, kad manoji „Ariogala" Tamstai ir Poniai bus patikusi... O juk laužas buvo, dvejetą mėnesių prasivozojus Skandinavijoje. Nebuvau suspėjęs nė mažiausios tvarkos padaryti. Aš, žinoma,, dėl šio objekto pats negaliu būti perdaug objektyvus. Juk pats esu įdaiginęs tuos namiukus. Pats aš, žinoma, myliu šią vietą, žmones, jūrą.

Man labai malonu, kad Tamsta galėjai pasijusti laisviau šiame pakraštyje. Aš būčiau dar labiau patenkintas, jei Tamsta ir Ponia kada ateityje atvyktumėte ilgesnei valandai ir pasilsėtumėte čia prieteliškai. Be jokios ten politikos ir net be laikraščių! Juk ir be šių dviejų elementų gyvenimas kartais gali būti patrauklus ir skaistus.

Betardamas šiuos kvietimo žodžius, in spe, vis dėlto aš turiu smagiai sau šyptelėti į ūsą. Juk tuoj, karui čia pasibaigus, mūsų politikoje nusimanančių, žmonių buvo mesta

mintis: suvesti pralotą Krupavičių ir Lozoraitį susitikti pas Savickį „Ariogaloje"... Šnektelėti ir reikalus išlyginti. Tuomet praloto aš nepažinau, nežinojau net ar tuomet jis buvo ištrūkęs iš Dachau[1]) ir negalėjau žinoti jo pokarinių intencijų. Tamsta gi negalėjai gauti vizos į Prancūziją įvažiuoti. O aš pats, sumužikėjęs (tuomet) ir per karą kiek turėjęs progos pusbadžiauti, baiminaus: kaip galima bus priimti č i a tokius svečius iš miesto... Tai buvo mano kompleksai.

Praėjo dešimt metų. Tas pats klausimas figuruoja ir šiandie mūsų dienotvarkėje.

Tamsta tikrai sušildei mano širdį, sakydamas, kad ir „Ariogalos" įnamius Tamsta visuomet prisimeni juo gražiausiai. Kągi aš galėčiau pasakyti apie įnamius vilos — nežinau kuriuo vardu bus tamstiškė vila — tuo tarpu, sakysime, Oriani... Aš Tamstą visuomet prisimenu, kaipo žmogų nemaža reiškusį mano gyvenime. Žmogų didelio takto ir geros širdies (ir dabar iš p. Klimienės tekdavo nugirsti, kiek Tamstai tenka pasivozoti bei pagloboti mūsų kolonijos žmones Romoje, ypač jaunimą). Žinoma, mano jausmai nereikalingi čia visų tų žodžių ir terminų, jei ne Tamsta pats pirmas būtum palietęs šią temą. Ypač, kai žmogui nemaža teko nusivilti ir kai geriausi draugai, dažnai, bus tave pamiršę. Ir, atrodo, dažnai — be jokio rezono.

Dažnai prisimenu Tamstą ir kaip Užsienių Reikalų Ministerį. Nors ir kitų buvo nevisai blogų...Kas kitas, jei ne Tamsta ramia akimi galėtum leisti man rinktis, man iš Rygos išsikeliant, ar ne keturius naujus postus. Ir aš rinkausi! O iš tikrųjų juk galima buvo tuomet Savickiui už tai ir skvernus prisėsti.

Tuomet dar, kai Rygos daktarai ir profesoriai, sušaukę konsilijumą, ir išlaikę mane šešetą savaičių ligoninėje, galainiui pareiškė man savo profesorišku atkaklumu (žmonės be jumoro), kad man telieką gyventi... 7 metai. Taip ir tarė. Tai buvo Dievo metais:: 1936! Tuo būdu nelegaliai, virš nustatytos normos, esu jau išgyvenęs 8 metus. Ir kaip dar norėčiau išgyventi. Gerai, kad žmogus dar tiki Dievu!

---

1. Išvežtas į Vokietiją buvau laikomas Eitkūnuose, Tilžėje ir Regensburge. Dachau stovykloje neteko būti.

Lietuvių Krikščionių Demokratų sąjungos konferencijos dalyviai 1962 m. birželio 16-17 d.d., Cleveland, Ohio

Aš ir šiandie nežinau, kodėl Rygos profesoriai, sugavę mane gatvėje, išlaikę ilgas savaites ligoninėje (argi, pagaliau, jie galėjo žinoti, kad, atsisveikindamas su švedais, buvau tiek primylėtas ir privaišintas punšu!). Neiškentęs ilgiau tos tortūros buvau išsprukęs ir pasinešęs nuosavu autovežimiu į savo „Mentoną". Tik pakeliui iš žmonos paėmęs vairą (kaip žinoma, moterys juk nemoka vairuoti), kad ir kątik iškeptu nauju diplomatiniu pasu ir Pono Lozoraičio parašu... Buvom tuomet jaunavedžiai.

Taigi, turbūt mirštančio žmogaus teisėmis, rinkausi tuomet vietas — dabar turiu skaniai sau nusišypsoti — Briuselį (nieko nereikia dirbti), Maskva — vakavo, ir lyg išpuolė man iš tarnybos — Vatikaną (žmogus, kaip aš, tokių gyvenimiškų koncepcijų, ir — Vatikanas). Nors ten gal ir gyvenimiškai būčiau kiek pasitaisęs. Ir pagaliau, abu nutarėme: Ženeva! Atsidėjęs dalyvavau Ženeviškės Tautų Sąjungos ir kitose, laidotuvėse ir turėjau kiek progos įžvelgti į šveicaro, kaipo tokio, dūšią.

Ir nenumiriau.

Užtat Tamstos pastaba, išėjus iš kalbos, toje pačioje "Ariogaloje", "karti, karti reikia Lozoraitį (už tariamą manęs nugrūdimą į Rygą, kurios, tiesa pasakius, visi europėjinio masto diplomatai baidosi), policijos žargonu tariant — "neatitinka tikrenybę". Kiek galėdamas aš lankiau latvius ir mūsų pabaltiškąjį ragą (lietuvius — taip pat!), taip pat būsiu pramokęs Rygoje daugiau gyvenimiškos tiesos ir pažinęs kiek jumoro. Rygoje be jumoro juk neįmanoma.

Ir kokia gera ten buvo vieta! Visi eidavo pas tave, kaip pas kokį nuncijų ar diakoną pabaltiškų naujienų sužinoti (paties Nuncijaus neišskiriant). Ateidavo ir visvaldis rusas, tokiu geru vardu: Zotovas. Tik jis, kiekvieną kartą įžengdamas į mūsų respublikos atstovybę, būtinai atšokdavo toliau nuo radijaus aparato ir antenų, ne juokais baimindamasi užslėptų mikrofonų. Esą, dėl tokios rūšies neatsargumo ir jo pirmtakūnas nėra grįžęs iš Maskvos į Rygą... Kad žinotum dabar, koks likimas tokio žmogaus, kaip Zotovas?

Užtat ne "karti, karti reikia Lozoraitį", bet prisiminti gražiai. Tą aš ir darau. Šitokių refleksų būsi sukėlęs Tamsta

manyje dėl Tamstos tarto gero žodžio apie "Ariogalą". Visuomet dideliu jaukumu prisimenu Tamstą: taip turės būti ir ateityje.

Dabar ad rem. Nes laikas bėga ir Tamsta neužilgo būsi Pfullingene.[2] Dėl to 10 rugpiūčio aš tikrai dažnai baiminuos ir pagalvoju. Dažnai nubundi nakčią ir jau nebeįmiegi. Tai ne juokai!

Tamsta kvieti, kad padaryčiau sugestijų ir pastabų į Tamstos promemoriją bei priedus. Aš suponuoju, kad Tamsta nori, kad aš kalbėčiau visu atvirumu, bet nepasitenkinčiau kuriomis formaliomis pastabomis. Taip aš ir darau. Kitaip mano laiškas būtų beprasmis.

Bet kaip sunku kalbėti kuriuo reikalu, jo visai nepažindamas. Net žodžio "nedainformuotas" negalima būtų čia pavartoti. Vieną kartą, tuoj vokiečių okupacijai čia pasibaigus, aš didžiai bariausi su gen. Dirmantu, važiavusiu pro čia į Ameriką (Liutkienės dėdė). "Kas tai yra Vlikas? Kam Vlikas? Ir — Elta? Mus, žmones, palieka nežinioje ir niekam nepasako, ką veikia. Elta!"

— Tamsta — nuramino jis mano aistras — (prie kavos puoduko pasikalbėjimas galėjo būti ir laisvesnis): — Kad Tamsta žinotum kokiu vargu mes susibūrę Vokietijoje ir sudėję savo paskutinius grašius, veikiame. Ginamės kaip galėdami. Elta? Tamsta turbūt norėtum matyti šią įstaigą kauniškės įstaigos ištaigingumu?

Dabar mums patiems tenka rašyti ir pašto ženklus klijuoti. Nėra juk pinigų.

Generolas laimingai išvyko jau seniai į Ameriką. Bet aš pagalvoju dažnai apie jo žodžius. Turėjęs progos dabar susipažinti su Vliku vietoje ir su ta pačia Elta, su Vliko darbo metodais, pastangomis bei įtaką, savo mintis turiu perreviduoti. Nors, žinoma, toli gražu, kad aš žinočiau ir Vliko visas stambmenas.

O dabar jau net Vliko ruošiamasi savo informacijos laikraštį leisti. Jau gerai, kai žmogus gali būti painformuotas.

---

2. Nicos Konferencijoj buvo sutarta abiem pusėm susitikti 10 rugp. Pfulingene tęsti pasitarimams.

Vlikas iš vienos pusės, iš kitos — Diplomatijos Šefo institucija.

Kad aš nors žinočiau pastarosios įstaigos istorinius susikluodavimus ir jos dabartį, galėčiau būti gal daugiau Tamstai naudingas. Dabar man viskas pačiam neaišku. Pavyzdžiui, Tamsta mini — Nicon yra atvykęs "S" (ar ne "Savickis", pamaniau iš pradžių čia kamufliuojamas? Žmogau! Čia pirmos markės konfidencialumas!). Tiek Vliko, tiek Tamstos dažnai yra minimi žodžiai: partizanai, rezistencija. — Londono subūvimas! Kur buvo svarstyti, atrodo, su ponu Žilinsku,[3] tie patys partizanų klausimai. Ko pasiekta ir kuo esmėje skiriasi Vliko "partizaniškoji" linija nuo Tamstos? Besikalbėdamas su p. Žilinsku, dar Stockholme, išsitariau, kad, man atrodo, begalo būtų naudinga išleisti Daumanto "Partizanai" skandinavams. Kaip tik šiuo instrumentu, atrodė man, būtų galima pataikinti tiesiai į šiauriečius, į jų įsnūdusias kiek širdis. Norvegai tai tikriausia ryte prarytų šią knygą. — Ne! — metė p. Ž. — tai vėl būtų eilinis Vliko neapdairumas. Tai galėtų pakenkti tik partizanų judėjimui. Jokiu būdu nenorėčiau, kad kas kenktų partizanų judėjimui. Ypač pats sumanęs tokį darbą.

Koks esmėje Diplomatijos Šefo judėjimas, kuriam atsiranda tiek adeptų, tiek Pietų, tiek Šiaurės Amerikoje, kaip Tamsta pažymi savo promemorijoje? Jei bendraminčių opinijai sužinoti reikalingas būtų bent kelių savaičių laikas. Tai jau galybė. Greta Vliko, kuris nemažiau yra suleidęs šaknis Amerikoje, tiek Šiaurės, tiek Pietinėje, ir kitur.

Iš Tamstos bendradarbių pažįstu labai gerai p. Kuzminską Londone, su kuriuo, deja, dabar neturiu progos susirašinėti. Ir, kaip sakyta, p. Žilinską.

Pirmas p. Ž. žodis, susitikus su juo po tiekis metų Stockholme, buvo: "Kuriais mandatais" — Be jokių "mandatų". — Na, na, taip pigiai negalėjo įvykti... — Tarytum aš Vliko, kaip koks rekrutas, rusų po lenkmečio buvau sugautas ir pristatytas darbui. Galėjo atrodyti, kad mes kalbėjom dviem kalbom. Ponas Ž. ir aš. O aš, kaip tais romėniškais dėsniais, "pašauktas nuo žagrės", atvykęs buvau,

3. Žilinskas mūsų atstovybės Stockholme tarnautojas, didelis Lozoraičio ramstis.

kad ir mažutėlio, doro darbo dirbti, ir apie tokių dvilypybių galimumą nė pagalvoti neturėjau laiko išvažiuodamas.

Dabar, jau Rivjeroje susitikus, mes turėjome progos, anuot Klimo, apsiuostyti su p. Žilinsku ir, dabar tikiu, kad jis tikriausia bus supratęs mano intencijas.

Šiaip savo konceptais ir savo sprendimais ponas Žilinskas kartais man nemaža primena... Voldemarą. Toksai pats pasitikėjimas savimi bei savo išvedžiojimams. Žinoma, ne blogas daiktas panašėti Voldemaru, tik kad ir Voldemaras kartais labai prasilenkdavo su gyvenimu.

Kalbu apie Voldemarą, su kuriuo man teko per nemaža metų kiekį susidurti. Kad ir tas jo, atmintinas, gana imperatyvinių "notų teikimas" anno domini 1918 Kopenhagoje. Sąjungininkų ir kitų šalių, ten esantiems, diplomatams. Sąjungininkai, esą, privalo atsakyti ir militariškai atlaikyti Lietuvos neliečiamybę. Aš lydėjau jo atstovybes. Neką galėjo gelbėti tos notos. Kai Lietuvoje jau kūrėsi savoji kariuomenė ir kai Lietuvą supo priešai iš visų pusių.

Nulydėjęs Pirmininką Voldemarą iki Kopenhagos (jis buvo ir Karo Ministeris) karininkas Juozapavičius sprukte paspruko tuomet iš tos Kopenhagos ir, grįžęs į tėvynę, vienas iš pirmųjų žuvo mūšyje.

Jau viešint Tamstai pas mane, aš turėjau progos užsiminti, tiek Tamstai, tiek ponui Žilinskui, kad tikriausia nederėjo sakyti per tokias tragiškas iškilmes, kaip 16 vasario Stockholme (publika liko įsižeidusi ir kiek dezorientuota), kad:: „Vlikas, tai — ligonis, kuris atsisako priimti vaistus". Gal ir labai sumanus gali būti toks sakinys, bet prie vienybės jis neką galėjo prisidėti. Ypač, kai pasisakoma, kad „einama atstovo pareigas",[4]) tas tai įpareigoja ir jau paprastais pastoracijos dėsniais savo parapijoje žmones reikėtų rūpintis laikyti daugiau kartu, bet juos neskirti.

Turiu įspūdžio, susidaro kaip ir dvi kalbos, dvi kaž kokios religijos. Ką vieno sparno žmonės padaro, tai jau išanksto negerai. O ką savieji padaro ar manys dar padaryti, tai iš anksto jau gerai. O juk visi tokie puikūs vyrai ir visi tam pačiam darbui reikalingi.

---

4. Mūsų atstovui Gyliui išvykus į Kanadą, Lozoraitis jo vieton atstovu Švedijai paskyrė Žilinską. Švedai to paskyrimo nepriėmė, tačiau nepaisant to Žilinskas save vadino atstovu.

Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

Reikėtų daugiau budrumo, bet neįsileisti į smulkmenas (turiu omenyj vis Stockholmą). Ten, turbūt, kaip ir kitur. Juk kiekviena valanda. Stalinui čia pat esant, gali išmušti baisi bandymų valanda. Net tą šį kart jau ir švedai suprato, iki šiol vis laimingai „išsineutralizavę" bei krovę turtus. Taigi būtų perdidelė ir mums nepakeliama prabanga tokiu laiku skaldytis. Nors, deja, latviai ir estai tame išsiskaldymo darbe gana jau išsiperfekcionavo. Bet mums tai nepakeliui. Kaip matai Tamsta, aš vis žiūriu į mus liečiančius įvykius ir į mus pačius per Stockholmo akinius. Žinoma, Stockholmas tai miniatiūra. Bet, tikriausia, tokio politiško štampo esama ir kitose mūsų kolonijose.

Tam pačiam p. Žilinskui ir kitiems. antivlikiško nusistatymo žmonėms atrodo, kad Vliko žmonės, tai nieko nepasižymį žmonės, nieko nepajėgią ir nepajėgs. O kaip katalikų sambūris, net pavojingas. Nes viskas būsią sukatalikinta, pavesta katalikų režimui. Iki tol, kol bus įžengiama į Lietuvą. Sprendimai pergriežti.

Kad p. Ž. nuomonės dažnai pergriežtos ar šališkos, charakteringiausia gali būti jo nuomonė apie Šeinių. Tai esanti — auka. Poną Šeinių aš pažįstu neblogiau irgi. Jo nuopelnai Lietuvai dideli. Jo švediškos knygos didelės vertės: žmogus, kuris „pajudino žemę". Rašyti prieš Sovietus, tokioje prosovietiškoje tuomet Švedijoje, tai jau reikėjo turėti nemaža pilietiškos drąsos. Pagaliau, kas nežino Šeinių, kaip beletristą.

Bet jo visi antivlikiniški (geriau gal precizuoti: „antikatalikiški") motyvai, privertę jį išsižadėti visuomeninio darbo ateityje ir dabar, net išsižadėti tos pačios literatūros, man yra mažiau suprantami.

Pasmerkti „katalikus", kad kitados Balfas bus nutraukęs pašalpas. Tegu tai gal bus įvykę staigiai ar pergriežtai. Tegu pašalpos bus buvusios didelės: papunėliui, — svarių, gerų kronų: 700, sūnui — 500 į mėnesį. Sūnus, patapęs dabar švedų teisėju, vargu besisieloja dabar Lietuvos likimu. Tai nėra vienasmeniški dalykai! Kiek, pagaliau, žmonių apsėjo be pašalpų.

Kaip dabar dalykai, kaž kas netvarkoje. Reikia panaikinti tuos „durklus".

Dažnai čia paminėtas p. Žilinsko vardas, kurį pažįstu iš jo studentavimo laikų, dabar subrendęs, išeinąs į platų gyvenimą. Tą darau ne plačiai pono Žilinsko biografijai rašyti (gal kiek vėliau!) ir ne Šeiniui nužeminti, mano jaunystės draugą, kuris man visuomet liks toks. Viską tą darau, norėdamas tiksliau sužinoti, kur šuva yra pakastas. (Nors, tiesą pasakius, kam reikalingi šunis ieškoti, jei jau jie yra pakasti. Tai vokiečių išmislas. Pakastas, tai pakastas).

Rašau tuos žodžius (apie Šeinių, Žilinską etc.), norėdamas prieiti kiek arčiau tiesos. Kad ir prie pačio Jakšto tiek piršto, Amžinojo Logoso ir niekuomet turbūt negalės prieiti.

Darau dėlto, kad Žilinskas, kartais man atrodo, yra ypatingas Tamstos patikėtinis. Ištikimybė — tai nemažas jau daiktas.

Bet visvien mūsų karalijoje kaž kas netvarkoje ir reikia sudaryti sąlygas mūsų santykiams reviduoti.

Tai gali padaryti Tamsta. Pralotas Krupavičius, Vliko vardu, gali tai padaryti. Kad tik jo sveikata dar ilgus metus išneštų! Dabartinė būklė mums visiems, pašaliniams žmonėms, visuomenei, didžiai nepakenčiama ir kenksminga. Juk, jei ir ateityje bus einama dviem logeriais ir tokiais šuoliais, galima bus tiek išsitobulinti, apsikasti dviem įgulom, ir — išsiskirti. Dar mūsų amžina laimė, kad mūsų diferencijos neišvelkamos į užsienį. Tamsta juk esi linkęs nutylėti, pirmas, visus nemalonumus ir nesusipratimus, su kuriais tenka Tamstai susidurti Tamstos veikloje, ir juos užgniaužti savyje.

Kad ir visai atsitiktinai ir gana iš tolo teko man įžvelgti į dabartinę mūsų politikos eigą ir, deja, dėl daug ko tenka nusiminti. Gal lengviausia būtų vaižgantišku tonu šuktelėti sau: gana tos politikos. Kam ji man? Aš nepolitikas! Priešingai, aš turiu būti politikas, aš turiu ja rūpintis. Negalima juk tokiomis valandomis, kaip dabar, atsisakyti dirbti. Reikia sutikti dirbti kiekvieną darbą, kuris būtų naudingas. Negi apie darbo rūšį ir apie išviso — nedarbą galima kalbėti. Pagalvojęs apie save, tuoj sumoju, patogiausia juk žiūrėti į mėlynąsias jūras ir "romanus rašyti", kaip mes kartu su Tamsta buvome kartą jau kaip ir aptarę. Bet siela būtų nerami.

Aš esu perskaitęs kartą ir kitą Tamstos promemoriją[5]) ir viską, kas man buvo atsiųsta. Pakartoju, kaip sunku šia tema rašyti, į šį darbą pakliuvęs žmogus staiga ir „iš netyčių". Aš tik matau, kad egzistuoja du priešingi nusistatymai ir dviejų logerių kova. Su visokiomis prielaidomis, istoriška medžiaga, forminiu atsakomingumu, nepaprastu atsargumu, neužsiangažuoti ir nenukrypti nuo savosios linijos. O iš tikrųjų dalykas atrodo daug paprastesnis. Esama didelio atsargumo iš abiejų pusių. Veik — dvikovos.

Neką lengviau Vlike buvo gimdomas ir „Klaipėdos atstovas". Kiek aš dabar galiu susiorientuoti, toji Klaipėdos „problema" buvo stengiamasis irgi spręsti tokiu pat atsargumu ir apdairumu, sveriant kiekvieną žodį ir kiekvieno posukio kiekvieną žodinį niuansą. Žodžių buvo nemaža! Iki susitarta. Dabar pasirodo, kad dalykas nebuvo toks komplikuotas. Visi — patenkinti. O ponas Simonaitis turbūt pralinksmėjęs. Visiems telieka tik darbas. Ponas Brakas, savo įgimtu taktu ir prityrimu, tikriausia prisidės prie šio darbo išlyginimo.

Ir jokių iritacijos momentų visuomenėje!

Mano galvosena, kad Tamsta tikriausiai turėjai progos pastebėti, kiek primityviška. Bet mano galvosena, tai 1914 - 1918 metai, kai mes politiškai dar tebrendome. Tai galvosena Yčo, Šilingo, Smetonos, Dogelio laikų. Bet ypač — Yčo. Kai mes buvome ištremti iš tėvynės. Bet kokiu klasišku paprastumu buvo sukurtas „Baskov pereulok"[6]) Petrapilyje. Ten koncentravosi visa mūsų ekzilė, to pat M. Yčo vadovaujama, kuris taip tiksliai visuomet visus painformuodavo apie savo pasisekimus ir savo kliūtis. Politiškai kitaip nusistatęs, Mykolas Šleževičius, irgi dirbo išvien. Kiek daugiau gal šliejosi į šalį, Maskvoje apsikasęs, Petras Leonas, Bet visvien — dirbo toje pačioje įstaigoje. Visi dirbo toje pačioje įstaigoje: Centro Komitete. Tai būta šeimos.

Į Bulotos keliones į Ameriką, savo kalbomis sukapoti Yčą, žiūrima daugiau kaip į epizodą ir nelemtos atminties išsišokimą.

---

5. Kalbama apie Lozoraičio promemoriją mūsų diplomatams apie Nicos Konferenciją.
6. Toj gatvėj Petrapilyj buvo įsikūręs Nukentėjusiems dėl karo šelpti draugijos Centro Komitetas.

Kol išaušo valanda, kai mes visi grįžome į Lietuvą.

Bet dabar irgi valanda brėkšta.

Promemorijoje nuolat minimi du daiktai: taktika ir principai. Bet apie g y v ą darbą, kad ir švelniausiais kontūrais, apie darbo galimumą sujungtomis jėgomis nieko nekalbama. Juk tiek to darbo, tiek aptartinų sričių ir koordinacijos.

Antivlikiškas elementas baiminasi, kad jie nori visur dominuoti. Kitiems laisvės nebūsią. Vlikas, žinoma, nėra „seimas", rinktas žmonių, bet Vlikas sudarytas partiniais pamatais. Dar Rastenis, būdamas Paryžiuje, sielojosi kaip čia koordinavus ir iš daugumos dabar mūsų partijų sukurti dvejetą poiltinių junginių. Ir Vlike esama tos partinės tolerancijos. Jame esama žmonių pasižymėjusių ir prityrusių. Juk tai demokratinga! Kiekvieno partinio atstovo, dažnai išlaikomo partijos, jo užnugaryje esama, atgijusios po karo ir dabar užsienyje susispietusios, partijos. Juk tai malonus apsireiškimas. Ne kurie ten atsitiktini uzurpatoriai, bet mūsų tradicinės partijos.

Vlikas iš savo pusės baiminasi, kad ateis Lozoraitis ir dominuos. Liks „ponu", pasiremdamas Kybartų aktu... Bus predominuojantis elementas, o kiti tik jo klapčiukai.

Kas svarbiau mūsų dabartiniame gyvenime, ar partinis pradas, ar Kybartų aktas? — Svarsto mūsų rabinai ir išmintingieji.

Anot klasiškojo ministerio Bronio Balučio pareiškimo, dabar man rašytame jo laiške (kas nesisieloja dėl tos istorinės, 10 rugpiūčio, datos!) sakoma:

reikia nustoti žiūrėti, kas b u v o, bet šiandie reikia žiūrėti kas y r a ir kas b u s rytoj. Tuomet susitarti bus labai lengva.

Be susitarimo nėra kito kelio.

Anot Žilinsko (Tamstos bendradarbio) — tegalimas „20 procentų" susitarti ir tėsantis tik vienas receptas: Vlikas turi priklausyti Diplomatijos Šefui. Juk tai kalba žmogus Tamstos generalinio štabo! Iš tikrųjų gi šią koncepciją reikėtų virš kojomis apversti: 80 procentų — susitarti, 20 procentų dar galima padiskutuoti. Vienas tik būdas gali būti susitarti, tai kooperatyviniais pamatais. Visuomenė tuomet

atslugs ir lengviau atsidus. Parama iš visuomenės pusės, tiek moralinė, ir ypač, tiek medžiaginė, bus didesnė, nei dabar, veikiant dviem logeriais. Juk tas dezorientuoja žmones. Mus, žmones, masę. Visiems sudaro daug galvosukio, tie logeriai.

Šį kartą Vlikas ėmėsi iniciatyvos (tegu ir aiškinama, kad tas daroma "iš baimės" desikompozuoti). Tokiu pat būdu, kaip anksčiau ėmėsi iniciatyvos susitarti su klaipėdiečiais. Tai patriotiška. Klaipėdiečiai — tai mes. Kitką gyvenimas išlygins. Ten gera, kur esama gerų norų.

Vlikas — tai „seimas ir vyriausybė"! Bet Vlikas yra mūsų veiklos centras. Taikliai pasisako prof. Brazaitis, korespondento užklaustas, ar ne laikas pasivadinti „ekziline vyriausybe", — kam čia keisti kepurę. Sulyg Jurgio ir kepurė. Vadinas — dirbkim visi be kurių ten etikečių ir emblemų.

Kam čia vyriausybė, laikinoji, ar ekzilinė, darbas verčia užmiršti tuos kriterijus.

Dabar Vlikas kreipiasi į Tamstą, kaip savo laiku kreipėsi į Simonaitį, tauriai kalbant — priimti jo ištiestą ranką. Ar — ne! Susitarti taip ir dirbti taip, kad jokie svyravimai negalėtų būti ateityje ir kad jokie ministerio Sidzikausko demaršai negalėtų įvykti ateityje. Kad, esą, Valstybės Departamentas išbrauktų Tamstai teikiamus resursus.[7])

---

7. VLIKo delegacijos į Nicos Konferenciją raštiškame pranešime VLIKui apie konferencijos eigą rašoma: „Prieš pradedant patį reikalą svarstyti Lozoraitis davė mums porą klausimų, būtent — ar tiesa, kad VLIKo pirmininkas yra daręs States Departamente žygių, kad Lozoraičiui būtų atimtas atlyginimas." Iš Savickio laiško matytis, kad Lozoraitis tuo kaltino Sidzikauską. Tad reikia spėti, kad Lozoraičio promemorijoj ne VLIKo pirmininkas, bet Sidzikauskas buvo kaltinamas. Tokių žygių nei Sidzikauskas nei VLIKo pirmininkas niekur nebuvo darę. Tai grynas prasimanymas. Su Lozoraičio gaunamu iš Lietuvos fondo stambiu atlyginimu čia tenka susidurti antru kartu. Pirmu kartu su tuo klausimu teko susidurti 1949 m. Vašingtone Lietuvos atstovybėje. Buvome kartu su Sidzikausku. Diskutuojant VLIKo santykius su Lozoraičiu, Žadeikis kalbėdamas apie patį Lozoraitį pažymėjo: Lozoraitis neramus ir piktas dėlto, kad neturi pinigų. Duokit jam pinigų ir jis nusiramins. Išgirdę tokį Žadeikio klausimo išsprendimą, mudu su Sidzikausku gardžiai nusijuokėm. Tą mūsų linksmą juoką Žadeikis kitaip suprato. Po to mūsų susitikimo ir pasikalbėjimo, nežinau kokiu metu, Žadeikis paskyrė Lozoraičiui stamboką atlyginimą. Reikėjo gerokai nustebt, kai Žadeikis to atlyginimo paskyrimą teisino mudviejų su Sidzikausku pritarimu. Labai abejoju, ar

Jeigu būtų taip iš tikrųjų, tai būtų jau visai negerai. Tai jau prasideda kova! Priešingai, reikalinga būtų juodaugiausia išgauti iš to Departamento lėšų, suvartotinų mūsų išsilaisvinimo kovai. Kad tie mūsų šaldomi turtai ilgainiui visai nesušaltų ir nepranyktų. Kai nebus mūsų pačių ir nebus kam daugiau kovoti.

Mandelštamas Berlyne sakydavo, kad Sidzikausko esama gero diplomato (kas to nežino!) ir turima nepaprasto gabumo galvoti juridiniai. Taip turbūt ir yra. Bet esama dar kitokio galvojimo, kad ir matematikinio, su visokiomis galimybių teorijomis. Dar praeis dešimt metų. Kas bus su mumis po dešimt metų? Ir su visais „nemirtingaisiais", Tamstos dabar globojamais diplomatais. Jau ir dabar vienas antras bus pasišalinęs iš mūsų tarpo ir nutaręs keliauti į geresnį pasaulį, nė mūsiškis. Po mielo mūsų Jurgio Šaulio atsisveikinimo su mumis, Balutis, įgimtas diplomatas ir džentelmenas, tuoj savo mandagumo renesansiniu mostu pasiūlė man:

— Jurgi, dabar Tavo eilė. Užleidžiu Tau... Mandagus, dešimt metų vyresnis už mane. Saugoju tą jo laišką.

Tas atsitikimėlis parodo, kad mes nykstame. Visi mes galvojame apie Petrą Klimą. Ir apie kitus, nežinia kaip ir kur gyvenančius (Bredikis, pavyzdžiui). Greitai mūsų visų nebus. Žinoma, Tamsta gali, Tamstai įduota olimpiška jėga, iš Lietuvos išsivežta, sukurti naujų diplomatų. Bet tai nebus jau „valstybė", tai bus nauji. Man atrodo, ne laikas derėtis, kur vyriausybė, kur seimas. Ir nėra tokių į dangų šaukiančių tarptautinių politikos plotmėje klausimų, kur negalėtų būti išsprendžiami bendromis pajėgomis. Mes norime gyventi. Ir, kiek jėgų dar turime, atsispirti.

Kooperuojant ir nuolat skatinant kitų darbą, bet ne jį žudant, kaip dabar, visiems bus lengva ir darbas bus našesnis.

Aš visai esu priešingos nuomonės, kad darbas būtų galimas, susitinkant periodiniai kuriame ten „biūre". Susitin-

---

kas Žadeikio pirmiau pacituotus žodžius suprastų, kaip pasiūlymą skirti Lozoraičiui atlyginimą, o mudviejų juoką, kaip pritarimą tam pasiūlymui.

kant jame retkarčiais.[8]) Man atrodo, kad darbas tegalimas tik veikiant visiems išvien, viename mieste, sakysime, Paryžiuje. Paryžiuje, nes ten būtų veikėjų dauguma. Juk tai irgi demokratiška. Dabar buvo daug atsitiktinumo ir nepastovumo.

Kai prof. Brazaitis ėmėsi Tamstą painformuoti, kad ir apie nevertą mano kelionę į žuvėdrus, tuoj buvo replikuojama:

Aha! Tai daroma, kad vėliau padaryti mums priekaištą. Pasakyti per „10 rugpiūčio", mes jus informuojame, o jus...

(Suflioriška replika Žilinsko).

Susitikti tik laikinai, tokiame „tarpžinybiniame" ar — net! „tarpvalstybiniame" Biūre akcijai kiek koordinuoti ir pasiinformuoti, tai — kaip dvi valstybės. Tai būtų Pabaltijo „Sąjunga". Nežinau aš tikrųjų šiuo reikalu Tamstos ir Vliko nusistatymo, gal tai ir reikalinga, bet, pirmu požvilgiu, labai nesimpatiška.

Bet jei ilgainiui šitokie „susitikimai" ir būtų praktikuojami, dviejų galybių, tai ar negeriau būtų, grynai praktiškumo ir taupymo sumetimais, akredituoti atstovus. Vienas toks reprezentantas Pfullingene (ar Paryžiuje), kitas Romoje. Kaip koks Mecklenburgas su Hanoveriu susižinoti pasikeisdavo atstovais (Gothos Kalendoriaus neturiu nomenklatūros tikslumą patikrinti).

Vienu vardu, vienoje vietoje ir vienoje įstaigoje, tokia įstaiga v i s ų būtų respektuojama. Tikriausia ir mūsų kaimynų: estų ir latvių. Ir užsienio.

Praktiškais reikalais nusimaną žmonės galėtų be jokio sopulio šitokį dalyką išspręsti ir sukurti. Surasti kelią bendradarbiauti nėra taip sunku, bet nesiūlyti „vaistų nuo mirties". Nėra juk geresnio vaisto per stiklą raudono vyno. Prieš darbą ir po darbo. Kad ilgainiui neliktų nei Vliko nei

---

8. Berno Konferencijoj VLIKo delegacija pasiūlė Lozoraičiui paimti užsienio politikai vadovauti VLIKe. Lozoraitis buvo sutikęs ir ligi savo atvykimo tas pareigas paprašė eiti Steponą Kairį-Kaminską. Vėliau nuo tų prisiimtų pareigų atsisakė. Nicos Konferencijoj VLIKo delegacija vėl jam pasiūlė tas pačias pareigas. Lozoraitis ir dabar nuo jų atsisakė ir pasiūlė iš savo pusės kitą bendradarbiavimo būdą. Šį jo pasiūlymą čia kritikuoja Savickis. Ir visai pagrįstai, nes jo pasiūlymas negalėjo pašalinti nesusipratimų tarp Lozoraičio ir VLIKo.

Lozoraičio adeptų, bet tik vieni lietuvininkai. Juk, jei dar praslinks vieneri, antri metai, kaip dabar, visuomenė galutinai nusimins ir nustos orientacijos. Juk ilgainiui šiušu ir baugu žiūrėti į kažkokią titanų kovą. Laukia tūkstančiai ir 10 tūkstančių žmonių tikslaus ir galutinio išsprendimo. Be kurių ten „kontribucijų, uzurpacijų ar predominuojančio elemento."

Šiuo savo filipiką ir baigiu. Keno vardu aš kalbu? Savo. Kaip laisvas pilietis, laisvas nuo bent kurių įtakų.

Tas nereiškia, kad išsiuntęs šį laišką, aš galutinai atslugčiau. Priešingai kaip tik dabar ypatingu atsidėjimu seksiu T. darbą, linkėdamas T. visiško pasisekimo ir ištvermės. Pasilieku Tamstos ištikimas

J. Savickis

J. S. Ponui Pirmininkui
Prel. M. Krupavičiui

Mielas Pirmininke,

Iš didelio lūkesčio baigiu išgaišti savo Martyne. Pirmiausia — kaip jūsų sveikata? Nors man atrodo durnas klausimas. Sveikata — puiki. Nervai? — Pataisomas dalykas. Taip aš Tamstą ir įsivaizduoju. Sveikata palopyta! — dideliais norais ir užsimojimais.

Norėčiau kiek konkretiškesnių žinių — kaip pasisekė tas dviejų galybių susitikimas Pfullingene? Kiek galėdamas vozojausi su Lozoriu, Broniu B. ir Žadeikiu. (a propos Broniaus Balučio man rašytą laišką Tamsta malonėk prie progos grąžinti). Manau, kad ir Lozoraitininkų — susiprato?

Tai tiek tik žodžių šią valandą.

Daug sveikatos ir viso gero.

Tamstos

Jurgis Savickis

J. SAVICKIS M. KRUPAVIČIUI

Sekmadienis. 26. 8. 1951

Brangus Pirmininke,

Esu tikras, kad širdis „sukišta į pelų maišą" vėl tvaksi poatostoginiais laikais — gerai, stipriai ir optimistingai.

Kaip dziegorius. Kitaip aš Tamstos negaliu įsivaizduoti, vis man klojasi asociacija: ąžuolas! Tikiu nenutrenks nuotaikos ir Lozoraitis su darbininkais. Vienas iš Vliko kadaise man rašė — gerai, esą, kad ir aš ten būčiau per pasitarimus, iš durnos galvos aš jam net mušiau vakar telegramą — atvykčiau, jei Vlikas mano casusą prakoštų per savo griežtą koštuvą. Sekmadienin išsimiegojęs pamaniau nebe ką gudraus būsiu padaręs. Vlikas ir be manęs turi pakankamai rūpesčių. Takto sumetimais gal ir geriau nesirodyti šį kart scenoje. Nors, žinoma, turėčiau nebeįkainojamo nuostolio nepamatęs senos laputės ir atsarguolio, mano prietelio, Balučio. Ir dar — dip. šefo monoklio!

Kertu iš peties — susirašinėju su Broniu (gan aštrokai), Žadeikiu (takto sumetimais kol kas neatsako man), Rasteniu, žinoma, Lozoriu. Ir kitais. Propaguoju visiems — ne "unijos" mums reikia bei kaž kokio, susižinojimui palaikyti, "Biuro" — absurdo, bet susisėsti visiems už vieno stalo, kooperuoti, ir *dirbti* iš vien. Kaip tikrose ministerijose daro. Kai kurie už tai mane tikriausia bus apšaukę varijotu, dar didesniu nei pirma. "Ir karūnas padėti į šalį!" — sako Rastenis. Visi angeliškai sako, bet tikriausia turbūt galvoja biesus savo tarpe.

Užtat ir baigsime, mielas Pirmininke, kuo buvome pradėję: "pasišnekučiavimu" ir informacija, kurią T. maloniai žadėjai man siųsti. Jei jos būtų ir šimtas promemorijų, dvidešimt "atskirų nuomonių", papildymų, projektų bei kontraprojektų ir pasiūlymų. Nes, žinau, per šitokią darbymetę Tamsta neturėsit laiko, nors ir galimybės atsiųsti man gyvą žodį.

Su geriausiais, rivjeriškais linkėjimais Vlikui ir — Tamstai krūvą labų dienų.

Tamstos nuoširdžiai

Jurgis Savickis

Washington, 1951 m. rugsėjo 19 d.

p. Jurgiui Savickiui,
Roquebrune Cap,
Martin A. M., France

Mielas Kolega:

Ačiuodamas Tamstai už laišką iš rugsėjo 3. 1951, su įdomiu priedu, kurį aš Tamstai šiandie grąžinu paprastu paštu atskirai.

Aš čia girdžiu prieštaraujančių žinių apie pasitarimus Vlik'ingene-Pfullingen'e; vieni ,tvirtina, kad susitarimas įvykęs geriau negu buvo laukta; iš kitos gi pusės nurodoma į pavojų, kad pasitarimo nutarimai nepasirašyti dėl kokių tai priežasčių. Todėl, yra laukiama bendrojo abejų pusių pasirašyto komunikato spaudai. Kol to nėra visuomenėje auga pesimizmas ir visoki spėliojimai. To neturėtų būti. Čia mes esame tokioje padėtyje, kad negalime duoti jokių paaiškinimų kolei iš p. Lozoraičio ikišiol nesusilaukiame žinios apie susitarimo išdavas.

Su geriausiais linkėjimais,

Žadeikis

30.12.1951.

Mielas, mielas Pirmininke,

Iš viso tik į tris Tamstos mielus laiškus neatsakiau... Lietuvoje jau buvo įsiveisęs įprotis neatsakinėti į laiškus ir nuneigti visokios rūšies korespondavimą kaip ramų gyvenimą kliudantį ir rimtesnio dėmesio nevertą daiktą. Nebent laiškas buvo atrašomas vyresnybės arba teigiamai paliesdavo kišenę. Tuomet buvo atsakoma. Aš daug kuo esu, deja, nusidėjęs tėvynainiškiems įpročiams, bet jau ir tuomet aš visuomet atsakydavau į laiškus ir pats parašydavau žmonėms. Bet — dabar? Reikėtų išsiaiškinti. Bet kai pradedi aiškintis, paprastai toliau žmogus įbrendi į neaiškumus. Qui s'explique — complique. Jau žilaplaukis (jei dar jam liko kurie) prof. Bisteinas kitokios mokslinės sentencijos nebus priėjęs, kaip: "kaž kas juda pasaulyje". Tai jo viso gyvenimo galutinoji formulė.

Aiškinkis kaip nori. Dirbau, kiek sirguliavau (gal iš

nuovargio, gal perdaug "vaistų" užragavau, o pats klasiškasis tinginėjimas). Prieš pat Kūčias norėjau, viską metęs į šalį, įsismaginti ir parodyti žmonėms, ko ir aš vertas. Parašyti visiems ir iš anksto! Bet staiga susopo ir biauriai įraudo nudėvėtoji akis, lyg pats Dievas būtų bakstelėjęs pirštu į akį: "nurimk žmogau, vėl susikaupk ir apsisvarstyk!" Dabar atslūgo. Rašau. Naujai atgimusia akim pirmiausia rašau Tamstai. Gal tai padarinys tik nuo skersvėjo, gal kas rimtesnio, savo rūšies "skambutis" ir įspėjimas. Bet anot Tulauskaitės: "laikrodis karpo laiką. Mes tik jo atkarpas renkam". Destis, Aukščiausias vienas težino, ką daro. Ir anot tos pačios Tulauskaitės, konstatuojama: gyvenimas taip greitai veža — ir jau į paskutinę stoti... Kad mane kas pritvotų, niekuomet nesugebėčiau dviejų eilėraščių sulipdyti, bet — gėrėtis mėgstu.

Tamsta tikrai būsi numatęs, rašiau romaną ar "romaną". Ir, žinoma, "dariau" romaną. Menui reikia pasiaukoti, kad ir paskutinėmis jėgomis. Kas nedaroma menui: ars arti. Per dvejetą mėnesių kankinau save (nuo 5 ryto iki vakaro, iškankydamas visą savo rašomąją mašinėlę ir jai dantis išmušdamas, o ypač kai mūsų kaimelyje nėra kam mašinų, kur rašo, taisyti. Pasiunčiau. Laukiu balso atsiliepiant. O jei į mano laukimą ir niekas neatsilieptų, atsiradus vertingesniems, tai visvien produktas pagimdytas jis visvien galima kur patalpinti ir išleisti.

Dabar, tiekis prisikalbėjus apie poeziją ir meną, galima kiek ir ant žemės nužengti. Tamsta viename laiške kalbėjai apie Balutį. Piršliai — melagiai turi kiek drąsos turėti ir kiek išsižadėti savo "aš". Reikia savim parizikuoti ir kai kurių savo patogumą išsižadėti. Apsiėmęs tarpininkauti, Balutis turėjo tą daryti. Tarpininkavimo labai sunkus darbas. Deja, mano prietelis nėra visai toks. Žinomas jo, net klasiškų daiktu virtęs, "atsargumas", į senatvę gi žmogus yra dar daugiau susijęs su tais patogumais ir gyvenimo įpročiais, tikriau — patogumėliais. Kai aš rašiau savo atvirą laišką Lozoriui, kopiją, regis, buvau pasiuntęs ir Tamstai, aš suponavau, kad galima pasiekti rezultatų, tik dirbti išvien ir kolektyviškai, mano prietelius, Bronius, turbūt nustebęs mano "neišauklėjimu" ir diplomatiniu nebrandumu,

teparašė: 'skaičiau, ką ir sakyti!" Suprask, supratęs, žmogus kaip nori. Jei apsiėmė tarpininkauti, tai reikėjo pavažiuoti kur reikėjo, gal į Reutlingeną, Paryžių (tik ne tuo adresu, kaip ponas L. važinėjo), gal į pačią Romą, ar aš žinau. Gal trenktelėti kur į stalą, klasišku p. Galvanausko pavyzdžiu, kai jis buvo įširdęs mokinimo reikalingais Tautų Sąjungos nariais, kai reikalas iš tikrųjų tąsyk lietė opų Lietuvos interesą, o trenkti galima buvo kur į stalą, net pačiam Lozoraičiui, pas jį, ir asistuojant prie stalo dviem išmiklintiems italų tarnams... Arba kilstelėti nuo galvos karališką aureolės vainiką, kai gyvenimas verčia dirbti, bet nesisprečyti ir jodinėti ant kaž kokių paragrafų. Žinoma, tas viskas buvo reikalingas drąsumo (pilietiško) ir išsižadėjimo savo patogumų. Išėjo gi labai optimistiškas suvedžiojimas Karvelio ir nedasakymas, sėdėjimas vietoje. Ir užsiminimas apie kaž kokius "konfidenciališkumus" (kaipgi!), kam sakyti, kam nesakyti, kad norime talkos ir taikos, besusirašinėjant su Tamsta. Ir viskas liko ramu, tylu ir nepažeidžiama. Ramiai, žinoma, negalėjau žiūrėti į tokios rūšies korespondavimą. Esu laisvas pilietis, jokių srovių nepaveiktas (tas nereiškia, kad negalėčiau turėti savo nuomonės ir savo įsitikinimų). Taip pat esu optimistu gimęs (noriu t r e č i ą kartą vesti.[1]) Kad ir dūsaudamas apie karalaites[2] — nenoriu pasikartoti — bet iš karto buvo aišku: ponas Lozoraitis nenori bendrai dirbti, prieiti arčiau mūsiškių žmonių, ir, iš viso, dirbti, nusiėmus savo baltas pirštinaites. Gaila! Kartais man dingteli net mintis, ar Lozoraičio esama lietuvio. Žinoma, kad nenoriu pasinaudoti tais pigiais ir gana vulgariais sumetimais, kad savo laiku Voroneže, ar kur, jis reikalavo religijos ar katechizacijos mokomas lenkų kalba. Galima gražiausiai lenkiškai kalbėti ir lenkų kalba kreiptis į Poną Dievą ir taip pat gražiausiai liktis ištikimu Lietuvos patriotu. Tokių pavyzdžių mes turime gana Lietuvoje, ypač mūsų dėdžių ir dėdūnių laikais, kuriems Lietuva dažnai — viskas buvo. Ne, bet pats priėjimas prie žmonių, būdas susiorientuoti, visa Monsieur Lozoraičio politinė koncepcija, visai ne mūsų, lie-

1. Trečioji kandidatė į žmonas olandė. Antroji danė laiško rašymo metu dar buvo gyva, bet skyrybų bylai einant mirė.
2. Juokaudamas primena pirštą jam Pfulingene princesę Urachaitę.

tuviškos planetos žmogus. Kiek svetima, šaltoka, atsiduoda kaž kokiu japonu ar kitokiu internacionalu. Berlynui ar prieškarinei Romai tiek jį paveikus. Dažnai net negyvenimiška, perdaug užteoretinta, ir — nepritaikintina. Turėjau progos dar ministerijos laikais stebėti ir kiek galima išlysti su savo dydke: (Abisinijos pripažinimas, į Latviją važiuoti ar nevažiuoti viena jubiliejaus proga). Mano laiškas perdaug pritvinktų, pradėjus minėti dar tokios rūšies pavyzdžius). Esama neabejotino ir didelio erudito. Esama taip pat nepaprastos, tikrai japoniškos, valios įtempimo: per vieną „konferenciją" Taline, vis tai pačiai Pabaltijos „Sąjungai" stipriau sušriubuoti, p. ministeris (Loz.) pradėjo sirgti akmenimis — mes visi žinome, kai pradeda varyti akmenis per visus latakus... Ministeris ištikimai išsėdėjo per visus posėdžius, tiek pat nubalęs ir šaltu prakaitu, gana sąmoningai beatsakinėdamas į visokius „taip" ir „ne" ir net nenualpo. Nors toji „konferencija" ir nebuvo tokia esminga ir lengvai galima buvo prasišalinti. Bet nėra lietuviško lankstumo ir paprastumo.

Užtai Balutis apsiėmė labai nedėkingą ir sunkų darbą — susodinti L. už bendro stalo ir pratardinti jį. Aš mėgstu abudu, tiek Lozoraitį, tiek Balutį, bet žiūrint į abu labai kritiškai, ten kur reikalai liečia Lietuvą. Užtai ir ne kurią nuvertinimo ir nupeikimo studiją, apie mano buvusius šefus ar kolegas, čia rašau, tik norėčiau pats daugiau įsigilinti į juodu.

Mielas Bronius, tiek, kiek aš turėjau progos jį pažinti, kaipo šefą (gen. sekr.) — visuomet buvo patrauklus. Labiausia dėl jo mūsų ministerijoje niekuomet nebuvo įsiveisęs biurokratiškumas. Mes buvome laisvi piliečiai. Net Voldemaro laikais. Tuo požvilgiu Balutis buvo drąsus ir atviras. Bet juo ilgiau, juo labiau jame pačiame bus įsivyravęs tas jau minėtas „atsargumas". Ar jis spręsdavo savo privačius, šeimos klausimus, ar paliesdavo politiką. Buvo visuomet geras patriotas, „nacionalistas", kaip tuomet sakydavo, bet tautininkų partija, atrodė, nebravūruodavo perdaug. Bent mano laikais. Kaipo diplomatas virto senos, kiek gal iš mados išėjusios, markės diplomatu. Kur pirmiausia vyravo sąvoka: neužsiangažuoti ir — neprasitarti. Juo arčiau visokių, 70 metų, ir kitokių jubilieušų, — dar daugiau. Kiek panašėjan-

čiu į jį gali būti, man atrodo, irgi įgimtas diplomatas, tai dr. St. Bačkis. Tik didesnis gal dar eruditas ir daugiau pritaikintas iš jaunatvės šiam sunkiam amatui žmogus.

Suprantu gerai, kad Tamsta būsi kiek suabejojęs, ar būtų gerai, jei „susitarimas" liktų nepatvirtintas.[3]) Atsakingas už tokią įstaigą kaip Vlikas ir atsakingas prieš visuomenę. Susitarimas liko nepatvirtintas. Negaliu sakyti, ar „gerai" tai, ar — „negerai", kad susitarimas nepatvirtintas. Tas klausimas mane veikia, jau nuo tų laikų, kai buvau Pfullingene, daugiau gal negu reikia, dažnai visai — liguistai, tiesiog kaip asmeniškai liečiantis dalykas. Galima tik klausti: — Na, o jei būtų patvirtintas, kokia reali nauda, be balasto ir vozojimosi? — Jokios! Arba — visai arti to. Į Vliką būtų įžengęs „Ponas". Deja, aš neturiu tikslesnių duomenų spręsti, visuomet nuošaliai bestovėdamas. Prieinu veikiau savo sodžionies instinktų. Bet aš vis vien negaliu įžvelgti tos realios naudos. Iš, vienos pusės Vlikas, žmonės pasižymėję Lietuvoje ir su ja susiję. Bedirbą praktiškai didelį darbą. Iš kitos pusės kaž koks — abstraktas. Kaip neversk, vis vien išeina — „šefas". Iš vienos pusės — vyrai prityrę, neatsisaką dirbti kad ir kukliomis priemonėmis, kaip ir pridera pokariniais laikotarpiais. Iš kitos pusės, po šefo priedanga — Kuzminskas, Žilinskas, Masiulis, ypatingai Lietuvoje, kaip tokioje, nepasižymėjęs. Gen. Žimanto — aš nepažįstu.

Man irgi atrodo, kad bus dirbama dviem liogeriais; jau ir dabar sustiprintu tempu „šefas" suspėjo aplankyti Bonną, Paryžių ir kitur, kur lankėsi paprastai ir Vliko žmonės. Ar nepradės tik šitas „Šefo" tempas ilgainiui atslūgti? Bet ar būtų sklandesnis „bendradarbiavimas" tenka labai abejoti. Galima jau ir dabar numatyti, kad būtų tik įnešama daug frikcijų momentų, nuolat ir visuomet išvelkant aikštėn predominavimo elementą. Šefas vargu suspėtų sistematizuoti savo darbą; Vliko, jau įsistematintas, darbas nuolat būtų trukdomas. Tiek pats „susitarimas", visi tie būdai, kol prie jo prieita, ypatingo pasigėrėjimo bei entuziazmo neteikia. Tai labai, pagaliau komplikuotas dalykas, tas „susitarimo"

3. Kalba apie vieną VLIKo delegacijos susitarimą su Lozoraičiu, kuris susirašinėjimo metu VLIKo nebuvo patvirtintas.

aktas. Visuomenė turės nurimti. Geriau jau tas, nė maitinti mus pakaitalais. Visokių nelaimių ir karo metu praktikuojamu maistu. Tai mano įsitikinimas.

Pagaliau pačių „tovtininkų" eilėse, ir pačių atsakingųjų, tarpe apie šefą kalbama, kad tai: „lavonas atostogose". Vardan to atsargumo: šį kart aš irgi — diplomatas! — vardai neminimi. Matyti esama kaž kokio kromelio. Mane tik stebina, gerai derybų technikos nežinant, kodėl — soc.-demokratai, liaudininkai ir kiti rado reikalo pritarti? Ir — diplomatai. Bet tam jie ir diplomatai! Ir ypač dr. Bačkis, suredagavęs savo laiku tokį puikų atsakymą ponui Lozoraičiui. Ar dėl visuomenės? Čia turbūt esama kokių pašalinių momentų, kurių aš negaliu numatyti.

Šiaip ar taip, karštai susirašinėjame su ponia Lozoraitiene, kuri iš tikrųjų daug prielankumo mano personai rodo ir gana nuoširdžiai, be ko kito, šiuo momentu stengdamasi apginti mane... nuo katalikų, kad ir vis mažėjančiu užsimojimu: — neišsimoka! Pats šefas rankos nevisuomet prideda, irgi, matyti, to ultra diplomatiško atsargumo: neužsiangažuoti! Vely padiktuodamas savo taurią mintį žmonai. Vėl turiu du ilgus Ponios laiškus, dar... neatsakytus. Tas juk nepadoru? Matau, turėsiu greitai samdytis gero ir patraukiaus būdo, gražiai manikiuruotais pirštai, daktilę. Tuo tarpu atsakysiu dabar savo Prieteliams pats, taip kaip viskas bus susikloję mano galvoje.

Dabar reikia baigti savo šį feljetoną. Aš stebiuos Tamstos ištverme ir meile man: 40° laipsnių beturint rašyti man, tokiam žmogui, nuo pasaulio nutrūkusiam, „Kaž kur", nevertose giriose įkliuvusiam. Juo labiau aš vertinu Tamstos gerą žodį man ir juo labiau esu atleidimo vertas, — raštu ar mintimi, — nes gailiuosi. Kas yra pagaliau „rožė",[4]) apie kurią žmogus turi tiek laiko čia prisisvajoti? Kurie apsireiškimai: veide, nervai, kraujo apytakoje, širdis? Labiausiai, kad tiek karščio gali privaryti. Man visuomet Tamsta atrodai, juosveikiausias, juosantūringiausias, jokių ligų neatakuojamas. Toks vaizdas man visuomet liekasi akyse, Tamstą prisiminus. Žodžiu, — arelių gadynės!

---

4. Sunkiai buvau susirgęs „rože". Apie tai savo laiške parašiau Savickiui. Apie šios rūšies „rožę" laiško autorius čia teiraujasi.

„Aistis" ir man nevisai aišku, ar jis save norėjo išgarsinti, ar mane. Ne mano kaltė, kad įeinu į madą. Bet žinau visų madų ir skonių pragaištingumą. Jie greitai praeina. Kitaip tai nebūtų — mados. Jau dabar pasisaugau. Bet intencija, mielo Aisčio, buvo gera! Pagaliau pats nėsu įsiskaitęs į difirambiką, paleidęs ją po žmones čia keliauti.[5])

Nuo visos mano širdies — geriausių Naujų Metų!

Nuoširdžiai Jūsų

Jurgis Savickis

30.X.1952

Brangusai pirmininke, Jau, pasirodo, šliaužiame ir prie naujų metų. Dar vieni metai tuomet būtų! Aš nesakau: „o kas iš jų? — Iš jų daug! Ir linksmybių (darbo) — pilni.

„Jaunavedžio" poetiškąja licensija atsakau tik dabar. Ar ne į antrą mėnesį (į antrą! Du mėnesiai suėjo). Nesiteisinau dėl ko taip (prisiėjo, ypač nepalankiomis sąlygomis, dirbti). Jau turbūt žinote: juridinį raštą Vyk. Tar. Pirmininko parašu gavau. Šį dabar mauroja teismas, kaip ir visi teismai daro. Nuspiaus ar prarys — lauksime. Į Tamstą gi kreipiausi,[1]) nors formaliai žiūrint, ir ne tuo parašu, nes kai visos bėdos supuola tai kreipiamasi į artimiausią žmogų (kad ir užmerktomis akimis). Šiuo pat, kad ir nenorėdamas garsiau šnektelėti, pasakau ir savo sentimentus.

Nė minutėlės nedvejodamas, žinoma, sakau: „Stenogramos" Tamstos! Greitai jų (bent pusę) išsiųsiu Tamstai. Jei Tamsta manytum, kad „Lietuvių archyvas" būtų, kurioje saugesnėj vietoj, tai, man atrodo, Tamsta būtum didžiai apsirikęs. Mūsų klasiškojo karo ir 5-sios kolonos gadynėje, —

---

5. Nebeprisimenu kuriame laikraštyj Aistis buvo parašęs apie Savickio vargus. Aš tai atpasakojau savo laiške Savickiui. Jis čia šį klausimą liečia.

1. Prašė mane, kaip VLIKo pirmininką, kažkokio rašto, reikalingo skyrybų bylai. Kadangi tokius raštus galėjo davinėti tik Vykdomoji Taryba, tad tą raštą persiunčiau VT pirmininkui K. Žalkauskui, kuris Savickio prašymą patenkino.

nėra ir negali būti sargios vietos. Ne! Aš Tamstai jas (stenogramas) atiduodu privačiai ir amžinam valdymui. Kaip Tamsta su jomis norėtum pasielgti vėliau, tas manęs visai neapeina. Žodeliukas: „atiduodu" būtų gal ir perdaug, juk, pinigų krūvas man siųsdamas, Tamsta faktinai jas seniai būsi įsigijęs![2]) — Vėl tekste įterpiau žodį: „bent pusę" — išsiųsiu. Tas nereiškia, kad pusę tik atiduodu (atiduodu viską!). Tik pusę pasakiau sau (laikinai) — ne tiek pasiskaityti, bet — įsiskaityti. Juk tai — kaip Lietuvos žemės šmotukas (kitokių žemių, kad ir „naujos žemės" išvežtos iš Lietuvos aš čia neturiu). Ilgai galvojau skaityti, bet kitokios išeities, garbingesnės, aš nesuradau, deja. Gal vasarą užgulsiu talmudiškai ir įsiskaitysiu Seimo užrašus. Užtai *labai* džiaugiuosi, kad „pornografija" bus taip gražiai pasisekusi ir baigta.[3])

Žinoma, noriu įsiskaityti grynai literatiniu požvilgiu. Nes „Šv. Lietuva" man atrodė taip, kaip Lietuva (maždaug!) *buvo* pirmiau, su ruskiais. Savo rašomuoju „šarlatanu" man vaizduojasi Lietuva, kaip buvo kuriama (Dievo vardu) ir — „Teklė" (dar juodi, neplauti ir nelyginti marškiniai, tik me-

---

2. Savickis visada buvo bepinigis. Lietuvą bolševikams okupavus nemaža vargelio jam teko iškentėti. Du kartu jis manęs prašė paskolinti pinigų. Abiem atvejais jam buvau paskolinęs ne daugiau 50 dolerių, tiksliai sumos neprisimenu. Jam ir tokia suma vargo metais atrodė „krūva". Paskolinau savųjų. Pastačiau sąlygą — grąžinti nepriklausomoj Lietuvoj. Nesuradęs Vokietijoj man reikalingų demokratinių Seimų stenogramų, paprašiau Savickį man jas paskolinti, kadangi jis turėjo jų pilną komplektą. Vieton paskolos jis man jas „atidavė". Deja, jų negavau ligi šioliai ir jau nebegausiu. Savickis manęs neapgavo. Pažadą tesėjo. Pusę stenogramų buvo sukroveęs į dėžę ir man užadresavęs. Tai patvirtino jo kaimynas Liutkus. Bet Savickio netikėta mirtis visa sumaišė. Jo žmona man skirtų stenogarmų neišsiuntė. Į mano laiškus neatsakė. Liutkus šį klausimą perdavė advokatui. Bet visa dingo. Dingo ir visas jo archyvas ir biblioteka. Dariau pastangas per Liutkų visa nupirkti. Nepavyko. Žmona sutvarkė kitaip. Abejoju, ar kas iš jo palikimo pakliuvo į lietuvių rankas. Savickio palikimo klausimą geriausia žino minėtas A. Liutkus. Pradžiai Savickis man norėjo išsiųsti stenogramų pusę nes kita pusė jam pačiam buvo reikalinga, kaip medžiaga naujiems romanams rašyti.

3. Čia autorius rašo apie savo romaną „Šventoji Lietuva", jo žodžiais tariant, „ruskių meto". Pats tą savo romaną vadina „pornografija". Pikantiškų vaizdų jis tame romane buvo įpynęs.

džiaga (jos daug!) — Lietuva — susikūrusi. Jos renesansas ir geroviškas gal perteklius. Keli tomai. Tai ir visos mano priešmirtinės išpažintys (Tamstai vienam). Darbo daug! Kad tik tos dienos užtektų. O kur dar mano atsiminimai! Kad tik humoro užtektų. Nes be humoro ir tie atsiminimai ir visas mano gyvenimas nieko kito nevertas.[4])

Kad Vlikas būtų buvęs toks turtingas ir būtų supirkęs Šiaulio, Gabrio ir (!) Klimo bibliotekas ir archyvus.[5]) Tuomet atvažiuočiau į Reutlingeną ir sėdėčiau prie knygų, įsivaizduodamas, kad sėdžiu Lietuvoje. Visi ir mano prietelis

---

4. Savickis turėjo plačią atliktinų darbų programą užsibrėžęs. Jų tarpe buvo keli tomai „Šventos Lietuvos", atsiminimai ir kita. Savo nusistatytų darbų neatliko, kaip daug kas neatliko ir neatliks. Mirties planai galingesni už žmogaus planus. Savo planais ji visus žmogaus planus ir projektus nušluoja.
5. Ir VLIKas ir pats asmeniai daug pastangų dėjom nupirkti didesnius lituanistikos rinkinius ir archyvus. Jų turėjo Jurgis Šaulys, Juozas Gabrys, Petras Klimas, Jurgis Savickis ir dar kaikas. Pas J. Šaulį dar jam gyvam esant tuo reikalu važinėjau kelis kartus. Jam mirus buvau atsilankęs pas jo žmoną. VLIKas buvo nutaręs jo biblioteką ir archyvą nupirkti. Bet Šaulys statė nepakeliamas sąlygas. Jis savo knyginį lobį pirmiausia buvo pasiūlęs, nebeprisimenu tiksliai, ar Marijonams, ar kitai kokiai lietuvių organizacijai Amerikoje tokiomis sąlygomis: pastatydinti jo nurodytu planu Šaulio vardo rūmus, juose patalpinti jo knygas ir arcvhyvą, pakviesti jį patį tų rūmų administratorium su jo nustatyta alga ligi mirties. Žinoma, tokių sąlygų nieks nepriėmė. Buvo pasiūlęs kažkokiam bene Šveicarijos universitetui. Bet ir tas dėl statomų sąlygų atsisakė. Iš VLIKo reikalavo tokios sumos, kokios jis niekad neturėjo ir neturės. Ir jeigu jo palikimas pakliuvo Pensilvanijos universitetui, tai tik jo iš pirmos išskirtos žmonos dukters dėka. Tam universitetui pardavė žymiai pigiau, negu buvo reikalauta iš VLIKo. Gabriui siūliau savo knyginį palikimą pavest kokiai lietuviškai organizacijai, jei jau ne VLIKui. Nieko nepažadėjo. Mirė Šaulys, palikęs žmoną italę, mirė Gabrys, palikęs žmoną šveicarę-vokietę, mirė ir Savickis, palikęs žmoną olandę. Svetimtaučių žmonų planai buvo kitokie, negu jų vyrų lietuvių. Dėl tų žmonų lietuvių daug nustota. Kitokia byla su Petro Klimo knyginiu palikimu. Jo lituanistinis rinkinys buvo didžiausias ir vertingiausias iš visų kitų mano čia minėtų. Bolševikai gavę mūsų Paryžiaus atstovybę, užgrobė ir Klimo privatinį turtą. Kiek jo žmonai Br. Klimienei pavyko knygų išgelbėt, nežinau. Bet jų turėjo. Kalbėjau ir su ja dėl tų knygų ateities. Ji turėjo kitokį planą. Tų knygų dalį ji dar gyvą būdama išpardavė privačiai lietuviams. Gyvas pasiliko čia vakaruos tik jaunesnysis Klimas-Petro sūnus. Mano turimomis žiniomis turimus likučius jis pasiryžęs perduoti P. Lietuvių Archyvui Čikagoje. Svarbu išgelbėt P. Klimo rankraščius, apie kuriuos čia rašo Savickis.

Šaulys ir Gabrys rinko visą amželį „medžiagą" parašyti „kažką" nepaprasto. Šaulys be kelių puslapių atsiminimų apie Valstybės Tarybą nesuspėjo nieko parašyti, o ruošėsi. Paskui perėjo į mokslinę sritį, į „praistoriją", net prof. Nermaną, žinomą švedų archeologą, vadindavo: „mano kolega". Praistorinės medžiagos surinkęs gal bus daug, bet dirbti joje — nesuspėjo. Gabrys, pasivadinęs save vienu teisėtuoju prezidentu, pasirodo, rinko ir turėjęs buvo biblioteką, aš nė nežinojau... Visais balamutijos, bet tas nesvarbu. Jis vis vien vaidmenį nebe mažą vaidino (Yčo užsienyje periodas). Jo atsiminimų (deja, tik „pirmą tomą" skaičiau ir net per Spaudos Fondą stengiausi išleisti — atsisakė! Vėliau, išsikėlus iš Šveicarijos likimas mus išskyrė. Tik vienas P. Klimas pajėgė parašyti savo Lietuvos istorijos du tomu (turėjo būti, regis 12 ar 16 tomų). Tai kompiliacijų kaž koks genijus! Taip išvartalioti yra visi šaltiniai toje tikrai mūsų istorijos „praistorijoje". Pažindamas kiek skandinavų bei islandų šaltinius, turiu nusistebėti kiek kruopščiai (ir tiksliai) jis yra suvartojęs kalbines skandinavų studijas, sagas ir folklorą. Privažiavęs buvo prie istorinio romano šaltinių ir apstojo. Pirmas ir antras tomas toli gražu nebus dar prisiartinęs Lietuvių tautos atsiradimo Pabaltyje bei Lietuvos įsisteigimo.

Knygų jis turėjo daug (daugiausia — istorijos), publicistikos ir politikos. Literatūros (mūsų) — taip pat. Dabar, atrodo, viskas nukeliaus į Pensilvanijos Universitetą.[6])

Gaila, kad visi tie trys šaltiniai nepasiliko mūsuose.

Liekamose (skaitomose) „stenogramose" bus paliktas Tamstos adresas su įsakymu manajai (jei galėtų atsitikti kas su manim). Jokia knyga nebus parduota iš čia kitur. Nors čia esama tik labai netikro, atsitiktino rinkinėlio. Daugiausia — šlamšto. Žinai su literatais (aš save taip dabar vadinu!).

Tamstos techniškas išsireiškimas: „jaunavedis" tinka tik labai sąlyginiai. Tegu žodis „jaun" ir — geras. Bet — „vedęs"?. Jau išgyvenome abu vienus metus(!). Iš dvide-

---

6. Į Pensilvanijos Universitetą nukeliavo Šaulio lituanistika. Kitų jo knygų universitetas neėmė, o jų buvo nemaža.

šimts metų, kuriuos teks, reikia tikėtis, išgyventi, kaip sakoma pirmieji metai—sunkiausi ir decizyviai[7]. Gera žmona, darbšti, labai gero būdo (obs!). Tikiu ligos neprikibs prie manęs ir neinvalidizuosiu! Ačiū už Tamstos gerą širdį šiuo požvilgiu, kuriuos jaučiu iš Tamstos eilučių. Pirmiau buvusi žmona — irgi gera (danė) bet gyvenimas ir aplinkybės išskyrė mudu (Danija juk laisva!) o gyvenime reikia būti filosofu. Ar ne? Kunige!

Jaučiuos labai pajuodijusia sąžine (iš prigimties ir ypač dabar) atėmęs ir ištraukęs Tamstos dolerius iš rankų, kaip Tamstai teko sirgti ir visbadenuoti. Iš tikrųjų! Neužilgo manau atkirsti žemės gabalą (kirsti šaką ant kurios žmogus sėdi) dar liktų atrodo kiek drabnų Tamstai pasiųsti (ar ne Tamsta rašei, kad ligos brangiai atsieina.[8]) Ir vėl kai bėda buvo tai šaukiausi į Tamstą, gal ne tiek asmeniškai į Tamstą, kiek į lietuvių organizacijos pirmininką, kokia teisė? Lietuvio, kiek parklupusio? Jokios teisės, žinoma, neturėjau.

Dabar antras ir pats svarbiausias techniškas išsireiškimas „privatus dalykas": — Tamstos liga? Ar po Visbadeno pavyko Tamstai sustiprėti? Taip! Kad tik tas „enturažas" ir visi rūpesčiai vėl neišjudintų Tamstos sveikatą ir iš balanso ją neišvestų. Vadinas — nesusviruotų, kaip balansas.

---

7. Apsirūpinusį trečiąja žmona, savo laiške jį pavadinau jaunavedžiu. Tą mano „techninką" pavadinimą, Savickis čia leidžia per savo kritikos koštuvą. Jaunavedis optimistas. Jis sau skiria dar dvidešimtį metų laimingo gyvenimo su naująja žmona ir intensyvaus kūrybinio darbo. Ligi Lietuvos vargų meto Savickis neskubėjo su savo kūryba. Ji jam buvo daugiau gal pramoga. Lietuvai praradus savo nepriklausomybę, jis pradėjo kurti nepaprastai sparčiai, nesigailėdamas savo silpnų jėgų ir netaupydamas vargo dienų. Gal tai kiek mažino jo kūrybos vertę. Visa nutrūko. Tuo metu, kai Savickis man rašė — dvidešimt metų dar teks gyventi, pašaipa išsivėpėlė mirtis jam išrašė neišdildomomis raidėmis dekretą: **gyvensi penkiasdešimt tris dienas.** Ji žodinga, savo žodžių tuščiomis nesvaido. Ką pasako, ištesa. Ir po penkiasdešimties trijų dienų mielo ir brangaus Jurgio Savickio gyvųjų tarpe jau nebebuvo. Nutrūko ir mudviejų trumpa, bet nuoširdi prietelystė.

8. Jautraus ir geraširdžio Savickio būta. Sužinojęs, kad tenka man gydytis, tuoj rašo apie ‚drabnus", kuriuos galėjo įgyti tik parsidavęs kiek savo sklypo. Nuraminau ir sudraudžiau, jam priminiau savo pastatytą sąlygą: skolą grąžinti tik nepriklausomoj Lietuvoj. Jo turėtas pietų Prancūzijoj sklypelis žemės buvo reikalingas jo pragyvenimui. Visos jo pajamos buvo iš to sklypelio ir tos pačios buvo skurdžios.

Apie politiką (Vliką) nerašau. Nors man pilnos ausys ir akys nuo Naujienų — Draugo — Trimito — Darbininko — etc. — etc. Pritrimituotos vis apie Vliką. Už. Ir prieš! Greta Krupavičiaus — Žalkausko — Kaminsko ir kitų — visi kiti, užsienyje dabar atsiradę ir išplūkę paviršiun, atrodo man dabar ištikrųjų — pigmejai. Lozorius — pusiaukelyje. Techniškų žinių turi biesiškai daug! Ir pompos! Bet kas iš to? Nekalbėsime toliau, nes nervus gadina. Tik vienas darbas už viską saldesnis. Šiuo ženklu nugalės ir Vlikas. Darbu!

Turėdamas nepaprastai aiškią ir patrauklią ranką, tiek Tamstai prirašiau. Iš tikrųjų turėčiau rašyti mašinėle bent, bet kaip rašyti, kad trūksta raidės: „S". Nelygu „jaunavedžiui" eiti į žvalgybas, kai priešakinis danties protezas krinta į stiklinę... (žinau, kaip mano tokio padarinio dėdė buvo išpašalvonintas janunosios mūsų krūmuose). Gana. Basta! Dabar — prie dienos darbo ir dienotvarkės. Laišką užbaigus literatūrinėmis figūromis ir visų šventų proga eisiantis į artimas čia kapines susikaupti.

Tamstos nuoširdžiai ir ištikimai

Jurgis Savickis

JURGIO SAVICKIO PASKUTINYSIS LAIŠKAS M. KRUPAVIČIUI.

19.12.1952

Mielas ir Brangus Prelatai ir Bičiuli gerasai,

Prisiartino aplotkų laužymo laikas, kada ūkininkai-gaspadoriai sako kalbas savo šeimai, šeimynai ir bernams — taigi mielasai Pirmininke — daug laimės Kūčių proga daug ištvermės ir gero pasisekimo N. Metų proga. Žinau, kad Tamsta ir nenorėtum — daug pinigų, jų pilnus maišus, ir laisvės, kad Tamsta turėtum progos lankyti Turkiją, Graikiją, Egiptą ir gerai juose pasilsėti ir pasišildyti. Manau T.

ateinančiais metais neužmirši ir manosios gūžtos Cote d'Azur, kur irgi šilta ir ramu ir kur mudu abudu pasistengsime būti malonūs ir išauklėti.

Tamstos (Tavo?) Jurgyla Savickis iš Ariogalos.

P. S. Išsiunčiau (geležinkeliu) stenogramų 1922: I. — 1929: II — 1925: I ir II — 1926 — II ir 1937 (sąsiuvinys). Liekamus skaitysiu — grąžinsiu.

P.P.S. Apie Lozoriadą ir Žalkauskiadą nė neklausiu — žinau visus sunkumus „besiderint". Jei būtų kokis žodis ir man — parašykite!

J. Savickis

* * *

Kai šis laiškutis pasiekė mane, mielas ir brangus Jurgis Savickis jau gulėjo karste. Man siuntė linkėjimus „plotkų laužymo" ir N. Metų proga bet jis pats jų nesulaukė. Kūčių vakarą jo „Ariogalos" pastogė nebegirdėjo tradicinės šeimininko kūčių kalbos. Gal nebuvo kam ir nusiminti dėl to. Jo prašymo neišpildžiau, neparašiau. Kur gi rašysi naujojo adreso nežinodamas? Ir ar ten mūsų žemiškos mums svarbios žinios įdomios?

Stenogramų negavau, nes jos tik buvo parengtos siųsti. Pretensijų nereiškiu. Jos buvo man tik Jurgio sumanyta dovana. Ne jis kaltas, kad mirtis sutrukdė jam savą pažadą išpildyti.

Raštiškas susiekimas tarp mudviejų nutrūko. Bet aš jį dažnai pasiekiu Dievui tarpininkaujant.

Jurgis Savickis mirė savo „Ariogaloj" 1952 m. gruodžio m. 22 d.

AUKOS SPAUDAI

Centro Komitetas buvo ėmesis žygių sutelkti reikiamų lėšų "Tėvynės Sargo" ir "Jaunimo Žygių" leidimui paremti. Buvo kreiptasi į Sąjungos skyrių vadovybes, prašant pravesti narių bei prietelių tarpe vienkartinį piniginį vajų minėtų žurnalų naudai.

Iki šiol gauta: per Čikagos skyrių — 395 dol., Detroito — 83 dol., Philadelphijos — 35 dol., Bostono — 34 dol., Australijos — 31 dol., J. Butkaus, Los Angeles — 3 dol. — viso 581 doleris.

Kiti skyriai buvo pažadėję, bet ligšiol dar neatsiskaitę.

Centro Komiteto nuoširdi padėka priklauso gerb. aukotojams, vajaus vykdytojams ir skyrių vadovybėms už aukas ir atliktą darbą.

Sąjungos Veiklos Problemos

DR. K. ŠIDLAUSKAS)*

1. Tarptautinės politikos tendencijos

Pradedant šią Sąjungos Centro Komiteto dvimetinės veiklos apyskaitą, dera bent trumpai pažvelgti į tų dviejų metų tarptautinės politikos tendencijas ir jų atgarsį į pavergtųjų laisvės bylą, nes tautos išlaisvinimas yra pats pagrindinis LKDS dabartinės veiklos tikslas.

Grįžę iš Sąjungos konferencijos Toronte, mes, JAV gyventojai, mėnesiais stebėjome prezidentinių rinkimų įkarštį. Šį kartą į tą laisvojo pasaulio politikos svarbiausio vairuotojo vietą pretendavo du jauni vyrai: Kennedy ir Nixonas. Abu žadėjo stiprinti Jungtinių Valstybių galią bei pakelti jų prestižą ir kietai laikytis prieš sovietus. Abiejų partijų vad. platformos, šiaip jau prieš rinkimus nešykščios visokiais pažadais, Europos pavergtosioms tautoms, šalia patikinimo nepripažinti už pastovią dabartinės padėties, nedarė jokių kitų pažadų.

Suprantamas dalykas, kad JAV prezidentinių rinkimų karštis palietė ir mūsų Sąjungos narius. Berods, daugumos mūsų simpatijos buvo kataliko Kennedy pusėje, bet netrūko ir Nixono šalininkų, kurį laikė labiau patyrusiu, išbuvus jam dvi kadencijas JAV viceprezidento pareigose.

Atsisėdus p. John F. Kennedy į JAV prezidento kėdę, rinkimus pralaimėjusio Nixono rėmėjai po greitu laiku įvykusio Kubos invazijos fiasko galėjo pasiguosti, kad jų papasirinkimas būtų buvęs geresnis. Nereikia aiškinti, kad tas Kubos nepasisekimas numušė mūsų ūpą, o kai naujasis prezidentas panoro susitikti su Chruščiavu, mūsų susirūpinimas buvo suprantamas.

---

*) LKDS konferencijoj, įvykusioj Clevelande 1962 m. birželio mėn. 16 - 17 d.d., patiekto pranešimo santrauka.

Tiesa, reikia pastebėti, kad per šiuos prezidentinius rinkimus, galbūt, pirmą kartą buvo ir mūsų naujųjų ateivių eilėse pastebėtas didesnis susidomėjimas šio krašto partine politika ir aktyvus prisidėjimas prie rinkiminės propagandos. O toj amerikoniškoj politikoj mums vistik reikėtų daug aktyviau reikštis, tačiau vengiant Lietuvos laisvinimo bylą padaryti vienos partijos keletos kandidatų rinkiminės propagandos arkliuku, kaip, atrodo, yra atsitikę su Kuchel--Lipscomb rezoliucijos propaguotojų pastangomis.

Neilgai reikėjo laukti, kol po Kubos nepasisekimo vėl galėjome kiek atsitiesti, kuomet prez. Kennedy parodė kietą, bekompromisinį nusistatymą neleisti sovietams išstumti vakariečių sąjungininkų iš Berlyno ir tą savo nusistatymą parėmė ne griežtais žodžiais, o skubiais karinių rezervų šaukimais prie ginklų. Tokių priemonių reikšmę sovietai tuoj suprato ir Berlynas liko išlaikytas. Vienok, ir čia neapsieita be nuolaidų ir dar nežinia, ar bus atsilaikyta iki galo. Per Berlyną leista išvesti tą gėdingą spygliuotų vielų ir betono sieną.

Netenka aiškinti, kad vakariečiams stengiantis visomis priemonėmis išvengti tolimesnių atsitraukimų šaltojo karo frontuos, jiems nebuvo laiko pasirūpinti pavergtaisiais. Pastarųjų laisvės byla per tą laiką nieko nepajudėjo į priekį.

Šiek tiek vilčių pavergtiesiems, ypačiai pabaltiečiams, buvo davęs kolonializmo klausimo iškėlimas Jungtinėse Tautose, bandant vakariečiams tą klausimą išplėsti, kad jis apimtų ir sovietų vykdomą kolonializmą. Iškilus šiam klausimui, mūsų Sąjungos vardu buvo kreiptasi bent į dešimtį Jungtinių Tautų delegacijų, kurioms mūsų žiniomis priklausė KD partijų žmonių, prašant tas delegacijas kelti ir palaikyti pabaltiečių kolonializmo bylą.

Praeitų metų pradžioj mūsų nuotaikas prislėgė žinios apie gręsiantį Lietuvos pasiuntinybės Brazilijoj statuso panaikinimą. Gindamas šią Lietuvos pasiuntinybę, Centro Komitetas buvo kreipęsis į Brazilijos Krikščionių Demokratų Partijos Centro Komitetą ir į vieną įtakingą parlamento narį Dr. Paulo de Tarso, prašant paveikti tuometinį Brazilijos prezidentą Quadros, kad jis pakeistų savo nusistatymą.

Kaip žinoma, mūsų ir daugelio kitų daryti demaršai liko

be rezultatų. Net nesusilaukta tiesioginio atsakymo į mūsų raštus, tik Sąjungos įgaliotinis Brazilijoj prel. P. Ragažinskas buvo painformuotas, kad Brazilijos KD partijos Centro Komitete toks mūsų raštas buvęs gautas.

Metant žvilgsnį į Europą, mūsų viltis stiprina jos apsijungimas ir galimas išaugimas į trečią pasaulinę jėgą, kurios vadovai jau dabar pradeda kalbėti apie reikalą sovietus atstumti atgal prie Uralo kalnų. Esant tokioms perspektyvoms, mūsų pozicijų stiprinimas Europoj yra būtinybė.

2. Lietuviškoji tremties politika

Pereinant prie lietuviškosios politikos, kurioj mes Lietuvos laisvinimo darbą pirmoj eilėj vedame per VLIKą, tenka konstatuoti paskutinių dviejų metų bėgyje šio tautos laisvinimo vyriausio organo padėties tolimesnį sukonsolidavimą ir jo prestižo kilimą. Tiesioginės atakos prieš VLIKą beveik aptilo ir tas ne atsitiktinis reikalas, nes pastaraisiais metais pasigendama žinių, kad ką nors Lietuvos laisvinimo byloj būtų atlikusios tos VLIKą apleidusios grupės, kurios buvo skelbusios, kad einančios atskirai tą darbą dirbti. Suprantama, kad tolimesnis VLIKo puolimas iš jų pusės, kai lietuvių visuomenė nieko negirdi apie jų pačių darbus, iššauktų tik priešingą efektą. Šia proga tenka pasidžiaugti kol. P. Stravinsko eile puikių straipsnių apie VLIKą, pasirodžiusių "Naujienų" dienrašty, bet kartu tenka apgailestauti, kad dėl katalikų spaudoj tebesiaučiančių diversantiškų vėjų, mūsų bendraminčiui su savo straipsniais teko eiti į kitos ideologijos spaudą.

Praeitoj VLIKo sesijoj teko perrinkti jo prezidiumą, nes buvo pasitraukęs ilgametis VLIKo sekretorius p. H. Blazas. Šis VLIKo vykdomojo organo persitvarkymas buvo atliktas be jokių sunkumų, nuoširdžiai bendradarbiaujant visoms VLIKo grupėms, ypačiai krikščionims demokratai su valstiečiais liaudininkais.

Jei VLIKas, veikdamas globalinėj plotmėj, sėkmingai tęsė savo darbą, pirmoj eilėj plėsdamas Eltos informacijas svetimomis kalbomis apie Lietuvos laisvės bylą bei vykdydamas tautos informavimo darbą lietuvių kalba per Europos radio stotis ir nuolatos memorandumais keldamas tarptau-

tiniuos forumuos mūsų tautai padarytą skriaudą, tai toli gražu negalima tiek pasidžiaugti tos lietuviškos politikos reikalais didžiausioj laisvų lietuvių tvirtovėj — šiame krašte.

Jau praeitų metų pradžioj Los Angeles mieste kilo minėtas Kuchel-Lipscomb rezoliucijų judėjimas. Pradžioj Amerikos Lietuvių Taryba buvo tą judėjimą aprobavus, bet netrukus pamatė tokių pastangų neracionalumą, o vėliau ir aiškią tendenciją skaldyti bendrą ALTo vykdomą šio krašto lietuvių politinį atstovavimą.

Visas blogumas, kad kiekvieną tokią iniciatyvą visuomet lengva pridengti kilniais šūkiais, kad einama ieškoti Lietuvos laisvinimo byloj naujų kelių, norima leisti pasireikšti naujoms jėgoms, todėl visus, kurie bandytų abejoti tokių naujų kelių ieškotojų žygiais, lengva apšaukti atsilikėliais, pavargusiais, nusenusiais ir tiesiog Lietuvos laisvinimo darbo trukdytojais, beveik tinkančiais į bimbininkų gretas.

Iš kitos pusės tenka pripažinti kad tas ALTo vežimas paskutiniaisiais keliais metais riedėjo labai tingiai ir braškėdamas, nors vis dar retkarčiais užkabindamas ir patį VLIKą, kol staiga beveik neatkliudomai susidūrė su JAV Lietuvių Bendruomenės ratais. Pastaroji, neva ieškodama naujų, kitų tautos laisvinimo dirvoj neatliekamų darbų, pasirinko kaip tik, lyg tyčia, patį seniausią ALTo praktikuotą Lietuvos laisvės bylos palaikymo būdą — suorganizuoti Amerikos lietuvių delegaciją pas JAV prezidentą. Todėl nenuostabu, kad LB savo projektą iškėlė jau keliais mėnesiais vėliau po ALTo prašymo priimti tokią lietuvių delegaciją. Visos tos delegacijos organizavimo aplinkybės mums perdaug gerai žinomos, kad vertėtų prie jų sustoti.

Toji lietuvių delegacija buvo prez. Kennedy priimta ne bet kokią, o š. m. Vasario 16 dieną. Visai suprantama, kad šis faktas sukėlė JAV lietuviuose pasitenkinimo ir pasididžiavimo jausmą, bet kas po to sekė, aptemdė visą šį gražų reikalą. Kilo įniršimo laipsnių pasiekiąs vienų prieš kitus piudymas, ne tik vienos organizacijos piudymas prieš kitą, bet ir persipešimas abiejų organizacijų viduj, kuris dar nepasibaigęs iki šios dienos. Lietuvių Bendruomenė su savo "Pro Memoria" išnešė visai oficialiai tuos visus nešvankius delegacijos organizavimo užkulisius ir net prie prezidento

durų nepasibaigusius smulkius kivirčus į viešumą, lyg su kokiu šiukšlių vežimu, anot kol. P. Stravinsko, išvažiuodama į gatvę.

Sekant spaudoj tuos ginčus, susidarė vaizdas, kad šį kartą prieš ALTą buvo išėjusios vėl tos pačios jėgos, kurios prieš keletą metų buvo sukėlusios prieš VLIKą panašų triukšmą. Vienas tik skirtumas, kad šį kartą tautininkai, neskaitant atskirų asmenų, parodė daugiau santūrumo ir atsakomybės bendrų lietuviškų reikalų atžvilgiu, bet užtat Lietuvių Fronto žmonės jau pradeda išsivystyti bendroj lietuviškoj visuomeninėj veikloj į tikrą subversyvinę grupę.

Šitoks reikalų susiklostymas parodė aiškiau negu kada nors, kaip svarbu mums Lietuvių Bendruomenės vadovybėj turėti sveikos visuomeninės nuovokos ir didelės patirties asmenis, o ne didelių ambicijų, bet menko pajėgumo bei silpno išmanymo ir lengvai kitų neigiamoms įtakoms pasiduodančius žmones.

Galimas dalykas, kad Centro Komitetas neužtenkamai buvo atkreipęs bendraminčių dėmesį prieš paskutiniuosius JAV LB Tarybos rinkimus į reikalą aktyviai tuose rinkimuose dalyvauti ir dėl to mūsų įtaka į JAV LB reikalų tvarkymą liko beveik išjungta. Manau, kad ateity Sąjungos vadovybė turės į šį reikalą atkreipti daugiau dėmesio, o skyrių valdybos užtikrinti savo paramą.

Jei LB lauke teko konstatuoti mūsų, kaip lietuviškosios bendruomenės narių, netinkamą pareigų atlikimą, tai katalikų politiniam atstovavime Amerikos Lietuvių Taryboje galima užregistruoti laimėjimą, nes ALRK Federacijos Kongresas Detroite išrinko Katalikų Federacijos Centro Valdybą iš daugumoj Čikagoj gyvenančių ir mūsų pasitikėjimą turinčių katalikų veikėjų. Federacijos priešaky vėl buvo pastatytas p. inž. Antanas Rudis, o jos narių tarpe nebeliko į separatistinę veiklą pasinešusių ir bendrąjį lietuviškąjį darbą trukdyti pasiruošusių žmonių.

Po visos tos šio krašto lietuvių politinėj veikloj įvykusios netvarkos Katalikų Federacijos Centro Valdyba imasi iniciatyvos padaryti ALTo organizacinėj struktūroj reikalingus patvarkymus arba bent juos bandys siūlyti, kad pagy-

vintų ALTo veiklą ir atimtų pagrindą tiems priekaištams, kurie ALTui pagrįstai galėjo būti daromi.

3. Sąjungos spaudos problemos

Koncentruojantis prie specifinių LKDS veiklos problemų, pirmoj eilėj tenka paliesti Sąjungos spaudą, t. y. "Tėvynės Sargo" ir "Jaunimo Žygių" leidimą. Pagal Toronto konferencijos įpareigojimą, Centro Komitetas tebevykdo abiejų šių organų kaip atskirų žurnalų leidimą. Taigi, netik "Tėvynės Sargas", bet ir "Jaunimo Žygiai" dar "nenužygiavo", kaip buvo paskelbęs Lietuvių Fronto biuletenis, o tik pernelyg ilgai užsitęsė naujo "Jaunimo Žygių" numerio išleidimas, pasikeitus šio žurnalo vyr. redaktoriui. Kaip žinote, eilę metų sekmingai "Jaunimo Žygius" redagavęs kol. A. J. Kasulaitis praeitų metų pavasarį staiga pasitraukė iš pareigų, kurias yra bent laikinai perėmęs kol. St. Alšėnas ir jam teko viską iš naujo suorganizuoti.

Esama balsų, kurių buvo ir ankstybesniais metais, kad taupumo sumetimais abu žurnalu reikėtų sujungti, atseit, "Jaunimo Žygius" įjungti atgal į "Tėvynės Sargą". Šiuo klausimu vėl turėtų pasisakyti pati konferencija ir priėjus vieningą nusistatymą, padaryti atitinkamą sprendimą, o nuomonėms pasiskirsčius, reikėtų tą reikalą palikti išspręsti naujajam Centro Komitetui.

Toronto konferencijos metu už abiejų žurnalų leidimą buvo susidariusi nemaža skola, kuri šiuo metu yra žymiai sumažinta. Tačiau šių finansinių sunkumų pasėkoje per paskutinius dvejus metus išėjo tik trys "Tėvynės Sargo" ir du "Jaunimo Žygių" numeriai. Be to, paskutinis "Tėvynės Sargo" numeris pasirodė žymiai sumažinto (tik 64) puslapių skaičiaus.

Iš skaitytojų surenkamas mokestis, bent tiems žurnalams taip retai tuos skaitytojus aplankant, kaip buvo atsitikę pastaraisiais dvejais metais, maždaug padengė žurnalų leidimo išlaidas. Reikia pažymėti, kad CK nariams Juozui Paškui ir Pranui Povilaičiui perėmus tvarkyti "Tėvynės Sargo" administraciją, o ypačiai kol. Pr. Povilaičiui perėmus ir sutvarkius "Jaunimo Žygių" administraciją, atsiskaitymas už žurnalus yra žymiai pagerėjęs.

Vienok, pradėjus Centro Komitetui savo kadenciją po Toronto konferencijos su nemaža skola, teko skubiai ieškoti papildomų pajamų šaltinių šioms spaudos skoloms sumažinti. Centro Komitetas pritarė a. a. Juozo Bičiūno, tuomet ėjusio Spaudos Komisijos pirm. pareigas, iškeltam sumanymui — pravesti žurnalų naudai aukų lapais vienkartinę rinkliavą. Ją vykdant, buvo surinkta virš 580 dolerių, iš kurių $395.— buvo surinkta vien iš Čikagos skyriaus narių, o likusi $185.— suma susidarė iš kitų skyrių grąžintų aukų lapų. Skyrių valdyboms dera bent šioje vietoje pareikšti už rinkliavos pravedimą Centro Komiteto padėką.

Tenka pastebėti, kad dėl šios rinkliavos esame susilaukę ir kritiškų pastabų, bet mums atrodė, kad šitoks buvo vienas iš tikriausių būdų surinkti Sąjungos leidžiamiems žurnalams didesnę pinigų sumą, nesiryžtant apdėti skyrius tiesiog iš anksto nustatytomis sumomis spaudos reikalams. Didžiumoj šios rinkliavos pasėkoje ir tapo žymiai sumažintas už žurnalų leidimą padarytas įsiskolinimas.

4. Organizaciniai reikalai

Nenorint užbėgti skyrių atstovams už akių ir atimti jiems galimybę savo veiklos pranešimuos nupiešti šviesesnį vaizdą, tenka vistik pripažinti, kad Sąjungos padalinių veikla yra gana silpna. Reagavimas į Centro Komiteto bendraraščius, kurių ir taip buvo labai nedaug išleista, iš skyrių valdybų pusės buvo lėtas arba visai nesusilaukta jokios reakcijos. Iš tiesų, nekoks pasiguodimas, kad ligšiol dar nei vienas iš Sąjungos skyrių nėra susilikvidavęs. Tiesa, Venecueloj neseniai buvo suorganizuotas net vienas naujas Sąjungos skyrius. Jį suorganizavo inž. Leonas Pabedinskas, dalyvavęs kaip LKD Studijų Klubų atstovas Pirmajame Pasauliniam Jaunųjų Krikščionių Demokratų Kongrese, įvykusiam Caracas mieste š. m. gegužės mėn. 8 - 15 dienomis.

Paskutiniu laiku kiek didesnį veiklumą buvo išvystęs New Yorko skyrius, organizuodamas viešus seminarus, populiarizuojant krikščioniškosios demokratijos mintį, bei keliant aktualias lietuviškos politikos problemas.

Nario mokesčio išrinkimas, lyginant jį su priešpraeitais dvejais metais, nebuvo susilpnėjęs, nežiūrint, kad sky-

riams teko pravesti specialią rinkliavą spaudos reikalams.

Centro Komitetas buvo gavęs Sąjungos konferencijos Toronte specialų pavedimą su Sąjungos padalinių talka išdirbti ir priimti Sąjungos veiklos programą. Jos ruošimas Centro Komitete kiek užsitęsė, bet šių metų kovo mėnesio bėgyje toks veiklos programos projektas buvo CK priimtas ir išsiuntinėtas skyrių valdyboms ir įgaliotiniams pareikšti savo pastaboms. Atsiliepimus su pastabomis esame gavę tik iš Melbourno skyriaus ir iš Sąjungos įgaliotinio Vokietijoje p. J. Kairio. Be to, New Yorko skyriaus valdyba buvo nuomonės, kad projektas daraąs įspūdį, lyg būtų paskubomis paruoštas, neužbaigtas, nepatenkinantis ir dėl to neskelbtinas, bet savo konkrečių pastabų raštu nebuvo pareiškus.

Daugumai skyrių valdybų ir įgaliotinių visai neatsiliepus, skaitėme, kad toks veiklos programos projektas jiems priimtinas, todėl esame nutarę jį skelbti maždaug tokį, koks jis buvo paruoštas. Turiu pabrėžti kad, ruošiant tą veiklos programą, tiek CK specialioj komisijoj, tiek plenumo posėdžiuose aktyviai dalyvavo lietuvių krikčioniškosios demokratijos veteranas prel. Mykolas Krupavičius. Šis faktas sustiprina mūsų įsitikinimą, kad toji veiklos programa neturėtų būti išėjus perdaug bloga.

Tenka pažymėti, kad ši veiklos programa tėra laikinos tremties metui skirtos Sąjungos veiklos gairės, CK priimtos ir jo pagal reikalą keičiamos bei papildomos. Šios programos nereikia sumaišyti su ankstyvesnių Centro Komitetų užsimojimais, paruošti pastovią mūsų partijos programą arba bent jos ideologinę dalį, kurios platų projektą yra parengęs kol. Albinas Gražiūnas, bet jo projektas ligšiol nėra gavęs tinkamos eigos, dalinai dėl to, kad esama abejingų balsų apie tokios pastovios programos ruošimo šiomis sąlygomis tikslingumą.

5. Mintys dėl ateities veiklos

Išeinant iš paskutinio Centro Komiteto poros kadencijų patirties, derėtų padaryti keletą pastabų dėl Sąjungos, o ypačiai jos vadovybės ateities veiklos. Atrodo, kad nevykęs susitvarkymas, jei visą centrinę Sąjungos veiklą tenka pakelti vieno skyriaus nariams, kaip pastaraisiais metais buvo

atsitikę su čikagiškiais, žinoma, tik dėl mūsų pačių kaltės. Paskutinėj kadencijoj ne tik beveik visas CK rezidavo Čikagoje, bet per ketvertą metų čikagiškiams teko pakelti "Tėvynės Sargo" redagavimo naštą, jo administravimą, o pagaliau teko perimti ir "Jaunimo Žygių" administravimą, neužmirštant fakto, kad Čikagoj buvo ir LKD Studijų Klubų Centro Valdyba. Nors ir tokioj Čikagoj, bet tų aktyvistų ir veiklos entuziaztų skaičius ribotas. Tokio apkrovimo pasėkoje dažnai vienam asmeniui tenka atlikti šiaip jau normaliai kolektyvo dirbamą darbą, ko mums dėl Sąjungos gerovės visomis priemonėmis reikėtų vengti.

Todėl, mano nuomone, ateity reikėtų rinkti vienoj vietovėj tik Centro Komiteto branduolį iš kokių 7 narių, o likusius 4 narius paskirstyti po vieną didesniesiems Sąjungos skyriams, kad jie šalia ne tiek svarbių reprezentacinių pareigų užtikrintų geresnį skyrių kontaktą su Centro Komitetu ir galėtų į efektyvią talką Komitetui įtraukti savo skyriaus bendraminčius, suorganizuojant vietoje pagal reikalą vieno ar kito žurnalo redakciją, administraciją arba Sąjungos biuletenio leidimą.

Paminėjęs Sąjungos biuletenio reikalą, norėčiau prie jo kiek sustoti. Atrodo, kad paskutiniais keleriais metais tokio biuletenio nebuvimas Sąjungos veikloj sudarė nemažą spragą. Katalikų periodinuėj spaudoj reiškiantis įvairioms subversyvinėms tendencijoms ir neturint daug vilčių paversti "Tėvynės Sargą" į dažniau pasirodantį periodinį organą, visą viešosios nuomonės formavimo ir įtaigojimo darbą Sąjungos vadovybės pageidaujama kryptimi, per platų mūsų bendraminčių ir draugų ratą, turėtų atlikti toks biuletenis. Tačiau biuletenio leidimo darbas neturėtų kristi ant kelių CK pareigūnų pečių, o turėtų būti CK priežiūroje atliekamas kurios nors kitos vietovės bendraminčių.

Tiesą pasakius, buvusis CK savo kadencijos pradžioj buvo pradėjęs leisti Sąjungos biuletenį, arba tiksliau sakant, bandė tęsti jo leidimą, nes jis buvo ankstyvesnių Centro Komitetų New Yorke leidžiamas. Iš Čikagos leidėjų išėjęs pats pirmasis biuletenio numeris susilaukė kritikos kad nelabai kruopščiai paruoštas. Vėliau įsiterpė nenusisekęs bandymas

suorganizuoti periodinį "Tėvynės Sargo" ir "Jaunimo Žygių" leidimą, išleidžiant pakaitomis kas antras mėnuo po vieno ir kito žurnalo numerį, kas turėjo užpildyti informacijos spragą. Taip ir tęsėsi toji informacijos sektorių nepatenkinanti būklė iki šios konferencijos.

Kitas efektyvus Sąjungos įtakos bei jos prestižo kėlimo būdas, į kurį derėtų atkreipti būsimos Sąjungos vadovybės dėmesį, būtų nuolatinis viešas Sąjungos CK pasisakymas spaudoj dėl įvairių lietuvių politinio gyvenimo aktualijų. Jei neklystu, šis viešosios opinijos formavimo būdas nebuvo CK vartotas nuo tų laikų, kai vyko aiškinimasis su frontininkais dėl Darbo Federacijos. Šitoks Sąjungos vadovybės nuomonių skleidimo būdas nėra lengvas, reikalaująs nemažos politinės išminties ir takto, bet užtat labai efektyvus, jei su saiku ir vykusiai būtų panaudotas. Geras pavyzdys, kaip šios priemonės nereikia naudoti, būtų toji nesenos atminties JAV LB Tarybos "Pro Memoria" apie lietuvių delegaciją pas JAV prezidentą.

Baigdamas šį apyskaitinį pranešimą, noriu pabrėžti kaskart didėjantį reikalą aktyvinti mūsų veiklą. Nežiūrint, kiek mums kas aiškintų, kad lietuvių politinės grupės išeivijoj neturi savo veiklai pagrindo, vistiek lieka neginčijamas faktas, kad ne tik mes, bet ir pasekėjai kitų tradicinių Lietuvos politinių grupių, neišskiriant nei tautininkų, bent ligšiol yra parodę bendram lietuvių išeivijos darbe reikiamos atsakomybės, kai tuo tarpu visoki nauji frontai ir rezistentai su savo iniciatyvomis grąso visuos baruos bendrą lietuvišką darbą privesti, velionies Prof. Dr. K. Pakšto žodžiais tariant, prie pulverizacijos. Sako, kad taip atsitikdavę ankstyvesniais laikais su visais politiniais emigrantais. Betgi, mes jau gyvename pažengusios demokratijos laikais, todėl mes turėtume išvengti anų laikų politinių emigrantų likimo, o tą mes galėsime padaryti tik suglaudinę savo gretas ir puoselėdami lietuviškoj išeivijos visuomenėj sveiką bendradarbiavimo mintį. Į tokią veiklą mus įpareigoja kilnios mūsų partijos tradicijos ir jos garbinga praeitis.

VISUOMENINĖS TVARKOS KRIZĖ ILIJADOJE

ERIC VOEGELIN

I

Senas mokytojas

Ilijadoje konstitucinė Achajų armijos tvarka dar tebeveikia. Tačiau būdas, kuriuo ji reiškiasi ir ta kritiška situacija, kurioje jai teko apsispręsti už karą, yra ir visuotinės ligos ženklai ir žūties pranokėjai. Tačiau aiškesnė šios ligos diagnozė šiandien yra apsunkinama nesusipratimo rūku. Mes dar nesame nugalėję aštuonioliktojo šimtmečio pažiūrų, kalbančių apie "naivią" Homero poeziją, apie gamtos balsą ir šviežumo spindesį, kuris esąs čia tautos jaunystės ženklas. O faktas, kad Homeras iš tikrųjų pasidarė Elados auklėtoju, tik stiprina tą pažiūrą, kad jo kūrinyje mes turime Helenų kultūros aušrą. Dėl to, net nebijant pasikartoti, reikia pabrėžti, kad heleniškoji kultūra buvo Graikijos atgijimas iš po tamsios katastrofos laikų, kad Homeras buvo prieš heleninių laikų poetas bei mąstytojas ir kad jo kūriniuose mes pajuntame visą mirštančios civilizacijos prino-

---

*) Šio straipsnio autorius yra vienas žymiųjų politinių filozofų mūsų laikais. Savo mokslinę karjierą pradėjęs Vienos universitete, yra perėjęs bestudijuodamas didžiuosius Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos ir Amerikos universitetus. Vienas iš paskutinių jo darbų yra šešių tomų veikalas pavadintas "Order and History". Šiame milžiniškame veikale jis apžvelgia politinės tvarkos idėjos vystymąsi nuo Izraelio per Grai-
Jis yra išverstas iš ištraukos Notre Dame universiteto žurnale „Review
Čia spausdinamas straipsnis priklauso jo helenistinėms studijoms. Jis yra išversetas iš ištraukos Notre Dame universiteto žurnale „Reviw of Politics" 1953 m. 4 nr. 491 - 523 psl. Straipsnis yra įdomus ypač savo Achilo konfliikto analize. Jis atidengia giliąsias priežastis dėl ko Achilas pasitraukia iš bendro kovos fronto ir kas jį paskatina vėl į jį įsijungti.
Autorius, profesoriavęs visoje eilėje JAV universitetų, dabar yra grįžęs Vokietijon.

Vert.

kimą. Elados auklėtoju jis galėjo pasidaryti tik dėl to, kad primityviose savo augimo sąlygose jis pajuto žūtbūtinį reikalą seno, prityrusio ir subtilaus mokytojo. Visų pastebėtas Homero šviežumas yra ne kas kita, kaip šviežumas didelio stebėtojo, mąstytojo ir lakios vaizduotės menininko. Po aprašomas šviežumas nėra kilęs iš tos kultūros, kurią jis aprašo. Šiuo atžvilgiu jį galima lyginti su Platonu. Būtų apgailėtina klaida, jei kas iš Platono išvadų didumo norėtų spręsti apie tolaikinę Atenų politinę kultūrą. Homero kūryba, panašiai kaip Platono, yra išspausta esencija iš nykstančio didingumo ir tokiu būdu išsaugota ateinantiems laikams.

Tvarkos krizė

Norint suvokti Homero tvarkos problemą, reikia šiuos klaidingo supratimo rūkus išblaškyti. Jo epuose vaizduojama civilizacija yra ne heleniška, bet graikiška. Achajai nėra helenai, o trojėnai nėra barbarai. Abi kariaujančios pusės priklauso tos pačios civilizacijos santvarkai. Achajai toli gražu, nėra Dievo išrinktoji tauta. Ta pati olimpinė santvarka apima visus žmones. Zeus, kuris apdovanoja Agamemnoną karališku autoritetu, yra kartu ir Trojos gynėjas prieš Herą, kuri sėbrauja su achajais. Dievai čia yra pasidalinę. Plyšys žmogiškoje tvarkoje yra kartu plyšys ir pasaulinėje Olimpo tvarkoje. Dėl tos priežasties, achajų laimėjimas neatstatys tos tvarkos, kurią sugriovė trojėnai. Šis karas yra tokio masto išsišokimas, kuris sunaikina pačią tvarką. Nugalėtųjų nedalia atitenka patiems nugalėtojams. (Iš tikrųjų, archeologiškai yra įrodyta, kad Mykėnų civilizacija pradėjo smukti tuo laiku kai vyko Dorėnų invazija. Tas lemtingas nusilpimas galėjo atsirasti iš persitempimo, panašaus į Trojos karo ekspedicijas.) Taigi, Homeras turi visuotinės tvarkos sąmonę, kuri apima tiek achajus, tiek trojėnus. Ir karas tarp šių dviejų galybių liudija, kad visuotinė civilizacijos tvarka yra patekusi krizen ir nuosmukin.

Vadų patologijos studija

Homero poemos nesidomi priežastimis ir padariniais pragmatinės istorijos plokštumoje. Jos domisi nuosmukio

fenomenu, kaip τοκιu. Jo achajų visuomenė yra patekusi netvarkon dėl to, kad lemtinguose momentuose jos nariai nėra vadovaujami proto ir bendrojo gėrio, bet aistros ir geidulio. "Ate" čia nėra tik netvarkos priežastis, bet pati netvarka. Yra kažkas blogo pačiuose vadovaujančiuose Homero charakteriuose. Dėl to vienu atžvilgiu Ilijada yra didvyrių patologijos studija. Savo analizę Homeras puikiai praveda sustatydamas greta Achilo kerštą ir karą prieš Trojį. Šiam didžiajam karui priežastį sudarė Paris, išsivesdamas Eleną. Trojos kunigaikštis pažeidė dėsnį, kad svečias neturi pradėti kokių reikalų su namų šeimininke. Šio dėsnio pažeidimas reikalavo imtis prieš tai priemonių. Achilo kerštui priežastį sudarė Agamemnonas, paimdamas Briseiją. Tai yra karaliaus garbės įžeidimas, ir reikėjo, kad Achilas prieš tai reaguotų. Lygiagreti konstrukcija duoda Homerui galimybės analizuoti tiek Achilo tiek Elenos atvejus.

Atmetamas susitaikymo pasiūlymas

Achilas, kaip reikia tikėtis, šioje paralelėje pasireiškia labiau, išlaikydamas savo kerštą herojiškai verdančiame aukštyje. Achajai čia veda ilgą ir brangiai kaštuojantį karą dėl Elenos, kuo jis neperdaug domisi. Bet ar dėl to jis nėra teisus keršindamas dėl prarastos savo draugės? Tačiau šis analoginis argumentas nedaro įtakos Agamemnono delegacijai, kuri atvyksta pas Achilą prašyti taikos ir siūlo garbingą skriaudos atitaisymą. Jis gali gauti atgal savo Briseją su garantija, priesaikos patvirtinta, kad ji yra nepaliesta. Kaip šio karo dalininkas jis gaus septynias gražias ir gerai išmokytas mergaites, pilnas aukso ir kitokio turto. Jam siūloma padaryti Agamemnono žentu su teise pasirinkti vieną iš trijų jo dukterų kartu su dideliu kraičiu. Taip pat jam siūloma septyni miestai, visi gerose vietos prie jūros ir prekybinių kelių. Šitoks pasiūlymas paprastose aplinkybėse turėjo patenkinti didžiausią keršto norą. Jeigu, tačiau, Achilas šio pasiūlymo nepriima, tai aišku, kad čia turi būti kas nors netvarkingo. Ir jis jo nepriima.

Kodėl nesitaiko Troja?

Šitaip rūpestingai išdirbtas pasiūlymas baigti ginčyjamą klausimą, suglaudina abi problemas: Achilo ir Elenos.

Nepaprastas Achilo keršto pobūdis dabar gali būti tiksliai nustatytas. Tačiau, kalbant apie Eleną, kyla klausimas, kodėl trojėnai neišeina su panašiu problemos sprendimo pasiūlymu, Agamemnonas Achilui? Juk ir trojėnai turi konstitucinę vyriausybę su protingų seniūnų taryba. Kodėl Trojos vyriausybė negražina Elenos jos vyrui su atitinkamais atsiprašymais ir skriaudos atitaisymu? Achajai tokį pasiūlymą mielai priimtų. Kodėl jie pasirenka greičiau ilgo karo baisybes, kuris jau ligi šiol yra pažeidęs jų buvusį turtingumą? Homeras šiuos abu klausimus svarsto — jis tai atlieka kartu su Achilo kerštu lemtinguose pasakojimo posukiuose ir keletoje likiminių Elenos scenų. Bet pirmiausiai sustokime prie Achilo keršto

II

Pranašystė

Achilo kerštas yra nepaprastas literatine prasme. Tai yra kažkas anapus žmogiškosios tvarkos. Tai yra kažkokia spraga tvarkoje, kuri jungia žmones ir pro kurią veržiasi iš kažkur nesukontroliuojama tamsa. Norėdamas šį nesuvokiamą neigiamą reiškinį aprašyti, Homeras pasinaudopa motyvu, kad Achilas žino, jog kovoje jo laukia mirtis. Jis yra pusiau dievas; iš savo motinos deivės jis yra sužinojęs savo gyvenimo alternatyvą: jeigu jis pasiliks kariuomenėje prie Trojos, namon jis negrįš, jis žus kovoje, tačiau už tai laimės nemirštamą garbę. Jeigu jis sės laivan ir grįš namo, jo laukia, nors negarbingas, bet ilgas ir laimingas gyvenimas. Homeras Achilo kerštą tyrinėja iš vienos pusės pasinaudodamas šia apreikšta alternatyva, o iš kitos — įvairiais elgesiais ,situacijomis ir apsisprendimais, kuriuos ši dilema sužadina.

Ar Achilo likimas skiriasi nuo kitų?

Čia reikia padaryti dar vieną pastabą, kad išvengus vienos dažnai kartojamos Ilijados supratimo klaidos. Achilo likimo alternatyva yra nepaprasta ne savo turiniu, bet pačiu apreiškimu. Homerui problema nėra Achilo likimas, bet greičiau ta įtampa, kuri yra tarp visiems bendro likimo ir nepaprasto šio didvyrio reagavimo būdo ir jų. Ant šios

įtampos rymo visa Ilijados konstrukcija. Dėl to reikia pirmiausia rūpestingai pasiaiškinti šio likimo turinį. Pati likimo dilema, kaip minėta, nėra ypatingai išryškinta šio karo situacijoje. Net ir be dieviškojo apreiškimo galima, protingai galvojant, prieiti nuomonės, kad toks sveikas individas, kaip Achilas, jei jam pasiseks pasidaryti tolimo ir turtingo krašto karaliumi ir, jei jis sąmoningai nejieškos pavojų, turės ilgą ir malonų gyvenimą. Iš kitos pusės, jei jis savo uolumu nuolat stos kovon, jis, anksčiau ar vėilau, žus, bet jo garbė bus didelė. Tačiau šitoks likimas juk buvo visų šios kariuomenės vadų. Tol, kol karas tęsiasi, jie negali išvengti pavojaus mirti kovoje. Jeigu gi, jie grįžtų namon, ir elgtųsi apdairiai, jų gyvenimas būtų ilgesnis. Pagaliau, reikia pastebėti ir tai, kad ši alternatyva neduoda galimybės tikram pasirinkimui. Juk visi kariai norėtų vykti namo. Bet jie čia stovi dėl to, kad reikia nubausti pažeistą tvarką ir dėlto kad šis karas yra federalinis reikalas. Taigi, Achilo dilema yra maždaug tokia pati, kaip ir visų kitų. Šio likimo paskelbimas greičiausiai čia yra įvestas ne tam, kad sukurtų romantinį didvyrį, kuris laisvai pasirenka tarp ankstyvos mirties ir amžinos garbės. Achilo atsakymas tik tada iškyla savo nepaprastumu, jei ši dilema yra bendras visų karių likimas. Visą meniško aprašymo įtampą Homeras panaudoja tam, kad paslėptų tikrąją Achilo pykčio prigimtį ir kad parodytų šio pykčio kontrastą su visų kitų didvyrių laikysena, kurie iš esmės stovi tame pat likime.

Mirties obsesija

Pati dilema nėra kas nors nepaprasto. Visas Achilo likimo nepaprastumas prasideda nuo to, kad dieviškojo apreiškimo dėka jo mirtis iš galimybių rango yra perkeliama į tikrumo rangą. Achilo atvejyje, kario gyvenimas nuolatiniame mirties šešėlyje pasidaro, psichologiškai kalbant, tam tikra mirties obsesija, kuri jį išskiria iš bendro kitų žmonių gyvenimo. Karas jam yra ne vargų ir pavojų eilė, kuriuos jis turi išgyventi, atlikdamas visuomeninę pareigą, norint atstatyti pažeistą tvarką, bet nulemta pačios jo egzistencijos esmė. Nes tvarkos, vyras jis niekada ir neišgyveno. Į karą jis išėjo dar vaikas būdamas. Niekada kaip vyras jis

ir negrįš į tą tvarką, už kurią čia kariaujama, nes jo egzistencija baigsis per šiuos devynis metus mirtimi, jaunuoliui bebendraujant su kitais. Šios egzistencijos įtampa tarp privalomos mirties ir išgyvenamos mirties nėra paprastas biografinis bruožas, bet, kaip pats išpranašavimas liudija, pati jos esmė.

Pranašystė — privatinis reikalas

Šio likimo apreiškimas nėra įvykis, esąs šalia Achilo asmens. Turėti šitokį apreiškimą yra pati šio charakterio dalis. Šio apreiškimo supratimas, kaip savotiškos mirties obsesijos, nėra koks dirbtinis psichologizmas, bet pati Homero norėta idėja. Šis išpranašavimas Achilui yra žinomas ne jam vienam, bet kiekvienam žmogui armijoje. Jeigu Homero charakteriai į šį išpranašavimą būtų žiūrėję, kaip į vertą dėmesio informaciją, kilusią iš dieviškų šaltinių, tai į gręsiančią Achilo mirtį prie Trojos jie būtų žiūrėję, kaip į tokį dalyką, kuris daro tam tikros įtakos ir jų veiksmams, ne vien tik Pelidei.* Bet jo draugai ir prieteliai elgiasi taip, lyg tokios pranašystės visiškai nebūtų. Jie visai rimtai jam siūlo turtus, šeiminį ryšį su Agamemnonu ir jo karalystės išplėtimą, nors jie turėtų žinoti, kad šie žavūs pasiūlymai negali patraukti žmogaus, kuris, jei priims jų pasiūlymą, čia mirs ir namon negrįš. Ir kai jis pasiuntiniams pasako priežastį, dėl kurios jų pasiūlymas jo nedomina, jie tęsia savo argumentaciją toliau, lyg kad jis visai nebūtų kalbėjęs. Achilas su savo apreiškimu gyvena privačiame pasaulyje; arba, geriau sakant, jis privačiame pasaulyje gyvena tiek, kiek jis užsiima šiuo išskirtiniu apreiškimu. Visa Ilijados veikla lieka nesuprantama tol, kol šis apreiškimas neimamas kaip didvyrio obsesija, kurios jis, kaip viešas veikėjas, neprivalėtų turėti. Šiek tiek šviesos į šią homerinę problemą meta Agamemnono sapnas, apie kurį buvo kalbėta anksčiau. Tame atvejyje mandagus Nestoro atsakymas nestengia paslėpti priekaišto, kad karaliai neprivalėtų turėti panašių sapnų. Net jeigu jie yra kilę iš dievų ir tada jie jų neprivalėtų turėti. Žmogaus apreiškimai yra jo privatinis

*) Pelidė — t. y. Achilas.

reikalas, kuris nesudaro pareigų kitiems. Ir jeigu, Agamemnono atvejy, valstybių vyresnieji paklausė jo įsakymų, tai jie padarė pasiliaudami ne jo sapnu, bet karaliaus autoritetu. Achilas tačiau nėra vyriausias vadas. Dėl to suminėjimas jam išpranašauto likimo, kaip argumento jų diskusijose, yra tik paprastas netaktas, kurį kiti, gerai išauklėti vadai, visai ramiai ignoruoja.

Kaltės ir maldos dialektika

Tik vienas delegacijos narys atkreipia dėmesį į psichinį Achilo stovį, bent netiesioginiai. Tai yra jo buvęs auklėtojas Phoenix. Jam nemalonu yra dėl jo mokinio elgesio. Jis, kaip ir kiti, pranašystę praleidžia pasigailinčia tyla. Tačiau jis pradeda didelę kalbą, kuri pasibaigia legenda apie Meleagerio kerštą. Savo kalboje jis paliečia įvairius šio didvyrio laikysenos asmeninius ir viešuosius momentus. Kaip pasiuntinybės narys, kurios pareiga yra įtikinti Achilą priimti karaliaus pasiūlymą ir grįžti į kovą, jis daro ką gali. Legendos pagalba jis atkreipia dėmesį į Achilo laikysenos kvailumą grynai utilitaristiniu požiūriu. Achilas neturi išeities iš susidėjusios situacijos. Jei jis pasiūlymą atmes, kautis jam vistiek prisieis tada, kai Trojėnai, pradėję puolimą prieš Achajų stovyklą įvykdys savo planą ir sudegins jų laivus. O tada, kadangi jis bus laukęs ligi tol, kol jis bus priverstas kautis, jis bus patekęs į bepelnę Melagerio situaciją, kuris nesulaukė jokio atlyginimo, nes atidėjo savo pagalbą iki paskutinio momento. Phoenix, juk, yra auklėtojas. Jis yra antrasis Achilo tėvas. Jis žino, kad ši problema pas Achilą glūdi daug giliau. Šio keršto negalima nugalėti paprastai priimtinais taikos pasiūlymais ir medžiaginėmis gėrybėmis. Dėl to, prieš panaudodamas Meleagerio legendą, jis padaro rimtų pastabų apie kaltės (ate) ir maldos (litai) dialektiką. Pirmiausiai Achilo sielą reikia paliesti, jei galima, pačiame jos branduolyje. Pirmiau reikia sulaužyti šį apsėdimą ir gijimo procesas turi būti prasidėjęs anksčiau, kad paprastas argumentas galėtų veiksti jo sielą. Savo "mielojo mokinio" dėmesį jis nori atkreipti į tai, kas yra blogo jame pačiame. Apie jo apreiškimą visai nėra ko nei kalbėti. Tai yra tik vienas iš ženklų, kad Achilas turi

"išdidžią dvasią" ir "negailestingą širdį". Šis jo "mielasis mokinys" pažeidžia pagrindinę visų dalykų tvarkos taisyklę. Net dievai, kurie yra už jį daug prakilnesni ir savo garbe ir galybe, nusilenkia maldomis tada, kai žmonės nusikalsta. Nes maldos yra Zeuso dukterys. Zeuso dukteris reikia pagerbti. Kai žmogus atmeta maldas, įžeistos dievybės savo bylą pateikia pačiam Zeusui ir "ate" ištinka nusikaltėlį, priversdama jį atsiteisti už viską.

Tvarkos dinamikos užblokavimas

Šie suglausti Phoenixo perspėjimo sakiniai yra reikalingi mažo paaiškinimo. Homeriškoji "ate" reiškia širdies kvailystę ir aistros apakimą, kuris nuveda žmogų į nusikaltimą.. Dėl to ji reiškia ir patį nusikalstamąjį aktą, bei įstatymo peržengimą. Homero "litai" tuo tarpu reiškia širdies atgailą ir tuos veiksmus, kuriais ši atgaila yra pareiškiama, kaip: maldos, aukos dievui ir permaldavimai bei atsiteisimas žmonėms. "Litai" yra Zeuso dukterys ta prasme, kad jos reiškia žmogaus norą išsilaisvinti iš netvarkos, į kurią jis yra patekęs. Dėl tos priežasties maldos yra dievams priimtinas dalykas, o aukos yra daugiau pakrikimas. Dėl tos priežasties, jei kuris žmogus atstumia kito žmogaus pareikštą norą atstatyti pažeistą tvarką, tai jis patenka netvarkos įamžinimo kaltėn. Netvarka dabar pasidaro jau "ate", kuri išreikalauja už kaltę pilną atlyginimą. Dėl to Achilo elgesys yra daugiau negu paprasta kliūtis neleidžianti achajams laimėti karo prieš trojėnus. Tai yra širdies iškrypimas, kuris didvyrį nukelia anapus dievų ir žmonių tvarkos. Karo ir taikos ritmika prasideda atkritimu nuo tvarkos ir per nusikaltimą, jo nubaudimą ir atgailą su atsiteisimu grįžta atgal tvarkon.Achilo pyktis šią ritmiką nutraukia. Pelidas užblokuoja tvarkos dinamiką. Su Achilo pykčiu "cholos" — konkrečioji tvarka pasiekia savo nepataisomos pabaigos.

Achilas nėra tvarkos šulas

Pyktis, kuris varo pirmyn Ilijados įvykius skiriasi nuo paprasto taikos trūkumo ar dvasios apakimo, kuriuo jis pa-

prastai pasireiškia. Šis trūkumas kliudo normaliai Achilo santykių formacijai nuo pat jo vaikystės. Pats jo tėvas, kuris savo vaiką gerai pažįsta, siųsdamas jį karan, perspėja jį kad jis išmoktų suvaldyti savo išdidžią bei kietą dvasią ir saugotųsi nevykusio noro valdyti kitus. Bet sūnus šių tėvo pamokymų nepaima širdin. Agamemnonas jį apibūdina, kaip asmenį nekenčiantį žmonių, visada palinkusį ginčytis, kovoti ir peštis. Achilas užmiršta, kad jo sugebėjimai yra dievų duoti tam, kad būtų panaudojami karui, o ne karališkam viešpatavimui kitiems žmonėms. Net jo ginklo draugai nusisuka nuo jo, apsivylę ir pasipiktinę, dėl to, kad į jų meilę ir pagarbą jis atsako išdidžiai ir kietai. Savo grubia ir nesvetinga dvasia jis užtraukia savo namams draugų nemalonę, nes atstumia juos, kai jie prašo jo pagalbos. Ši ledinė ir uždara prigimtis yra tiksliau aprašoma, kai Achilas pats save plėšo analizuodamas savo elgesio alternatyvas savo likimo akyvaizdoje. Apreiškimas kaip obsesija aiškiausiai pasirodo tuo būdu, kad Achilas yra vienintelis iš visų vadų, kuris žaidžia mintimi palikti kovos lauką ir grįžti namon. Nepaisant savo kovingumo, Achilas taip bijo mirties, kad atvirai svarsto desertyravimo galimybę. Jis karštai myli gyvenimą. Pagautas tos nuotaikos jis, galų gale, visai nepaiso nenykstančios garbės, kaip atlyginimo už savo ankstyvą mirtį. Jis bevelytų verčiau gyventi taip ilgai, kaip galima, būti visų gerbiamu ir turtingu karaliumi, vesti gražią mergaitę ir apsieiti be tų sukrėtimų, kuriuos neša garbė. Jis pasileidžia į teisingas, bet visai ne didvyriškas mintis, kad joks plėšikavimas ir garbių laimėjimas, nors jis ir labai būtų malonus, negali sugrąžinti žmogui sielos, jeigu ji yra jau išėjusi pro dantų užtvarą. Bet tai yra tik viena iš jo nuotaikų. Greičiau ji yra jo nukrypimas, negu pagrindinė linija. Nors mirties baimė yra giliai įsigraužusi į jo mintis, kad jis galvoja net apie pabėgimą iš savo pareigų, tačiau jis rimtai negalvoja apie galimybę pasidaryti karališkuoju tvarkos ramsčiu savo karalystėje. Jo nostalgiškam lyrizmui atsistoja priešais faktas, kad jau devynis metus jis be kovos praleido prie Trojos ir dabar čia tebestovi, maitindamas savo pyktį ir žaizdamas grįžimo ideja. Juk dievai jį sukūrė kovotoju. Jis gyvena kovos lauke ir sunkiausias jam yra dalykas išsilaikyti neįsikišus, kai

žavios muštynės vyksta be jo. Taigi likiminė alternatyva nesudaro Achilui tikros pasirinkimo galimybės, kaip ji nesudaro jos ir kitiems vadams, tačiau skirtingais motyvais.. Kitus vadus čia išlaiko jų ištikimybė priesaikai ir pareigai. Jie negali grįžti tol, kol karas nėra pasidaręs beviltiškas reikalas. Achilas tuo tarpu priklauso tik karui, ir neturi kur grįžti. Jis yra karys (gal būt net užmušinėtojas, jei tai nebūtų perstiprus žodis), kuris tvarkai, esančiai namieje, tinka mažiau, negu tvarkai esančiai kare.

Rūstybė, kaip tvarkos funkcija

Bus paaiškėję, kad Homero vadų visuomenėje pyktis nėra privataus jausmo reikalas. „Cholos" — rūstybė čia yra institucija, panaši į Romėnų „inimicicia" ar į viduramžio „feud". „Ate" sugundo žmogų pažeisti kito žmogaus nuosavybės ar garbės sritį. Pažeistasis į tai reaguoja „cholos" būdu. Tai yra žmogaus jausmų pakilimas, norįs nusikaltėliui padaryti žalos, turint tikslą, išgauti pilną kompensaciją ir atstatyti tarp jų teisingus santykius. Dėl to uždaroje Homero rūstybės sąvokoje reikia pastebėti du dalykus: jausminį užsirūstinimą arba reagavimą prieš skriaudą, padarytą žmogaus statusui ir paprotį, kuris reguliuoja šio jausmo eigą. Įpatinga „cholos" prigimtis geriau paaiškės, jei mes prisiminsime, kad Platono filozofijoje ji susideda iš dviejų dorybių: iš „andreia" ir „sophia". Pirmoji reiškia drąsą, t. y. tokį sielos polėkį, kuris ją paskatina imtis priemonių neteisingos veiklos akyvaizdoje. Antroji reiškia išmintį, kuri vadovauja ir suvaldo drąsą, nors ir teisingai pažadintą, kad ji neišeitų iš ribų. Homeriškasis „cholos" veikia tvarkos papročių rėmuose. Neapsilenkdamas su esama tvarka, „Cholos", kaip jausminis polėkis pasipriešindamas piktam, prisideda prie tvarkos išlaikymo. Jis net sulaiko nuo tvarkos peržengimo, nes kiekviena neteisybė gali tikėtis brangiai atsieinančio "cholos". Dėl to geras rūstybės funkcijonavimas visuomenėje yra esminis tvarkos ramstis. Jeigu jos nebūtų, tai skriaudos būtų padrąsinamos. Jų nepažabojus, tvarkos atstatyti negalima. Kaip tvarkos ramstis „cholos" turi būti rūpestingai išdirbtas ir įvestas į paprotį.

Mirties šmėkla tvarkos žaidime

Matuojant šiuo mastu Achilo „cholos" pasirodo visiškai išėjęs iš ribų. Svarbu, kad pyktis būtų tinkamu būdu prasiveržęs įžeidimo metu. Tuo tarpu Achilo pykčio išsiveržimas kitiems atrodo, kaip kaž kas kito, negu reakcija, atitinkanti situacijai. Atrodo, kad šio pykčio šaknys siekia giliau, iki išvidinės Achilo netvarkos. Paprastas „cholos" turėjo būti visais jausmais reagavimas prieš pasikėsinimą į žmogaus statusą. Jeigu tuojaus pat nebūtų reaguojama, pasikėsinimas gali išvirsti nesuvaldomu pavojumi, kurio galima nesulaikyti nei paskutinėje stadijoje. Achilo pyktis tuo tarpu nėra laikinė reakcija prieš laikinį įžeidimą, turint tikslą atstatyti tvarką šiuo momentu. Jis yra greičiau išsiveržimas giliai jame įsisėdusios baimės, kuri jame išaugo iš nuolatinio susirūpinimo savo likimu. Ji yra kilusi iš jausminio trumpo sujungimo tarp jo garbės ir pagreitintos mirties. Visai suprantama, kad šitoks išsiveržimas iš esmės grąsina tvarkai ir visiems kitiems sudaro susirūpinimo priežastį. Tvarkos žaidimas su savo daliniais sumažėjimais ir atitaisymais gali būti žaidžiamas tik tada, kai gyvenimas yra imamas kaip toks, neįjungiant jin mirties paslapties. Jei mirtis nėra suprantama, kaip gyvenimo paslaptis, kaip paties gyvenimo dalis; jeigu mirtis, reflekcijos dėka, padaroma kažkuo, tam tikra realybe, — tada mirties realybė pasirodo, kaip tas niekis, kuris sugriauna gyvenimo realybę. Jeigu vaikščiojanti šmėkla, tokia, kaip Achilas, pasirodo ant scenos, mirties šešėlis krinta ant viso tvarkos žaidimo. Tada jo negalima rimtai žaisti toliau; jis išskysta visuotinėje netvarkoje. Dėl to kiti vadai teisingai junta Achilo elgesyje mirtino sunaikinimo grėsmę. Šio „cholos" negalima užbaigti paprastu atsiteisimu ir susitvarkymu. Bet kaip tada iš viso galima jį užbaigti?

Planas apgauti likimą

Visas Ilijados turinys ir yra atsakymas šiam klausimui. Achilo pyktis turi savo išvidinę raidą, o ši raida, savo ruožtu, apsprendžia išorinius Ilijados veiksmus. Jo pykčio epizodui šioje didžiojoje kovoje atitinka achajų pralaimėjimas,

kai trojėnai juos priveja iki jų stovyklos ir padega pirmąjį jų laivą. Pragmatinėje tvarkoje šio Achajų pralaimėjimo priežastis yra nebuvimas kovoje Achilo. Tačiau paties Achilo dramoje šis pralaimėjimas įvyksta jam to norint. Kai Agamemnonas jį užgauna, jis kreipiasi į savo dieviškąją motiną Tetis, kad ji paveiktų Zeusą nustumti Achajus prie pražūties slenksčio ir kad jie tokiu būdu pamatytų, ką reiškia užgaulioti vienus iš geriausių savo vadų. Dieviškoji jo motina labai nuliūdus, kad jos sūnaus garbė yra aptemdinta tokiu negarbingu pasielgimu su juo, jo norą išpildo. Jo noro tikslas yra aiškus. Kaip teisingai Agamemnonas įtaria, Achilas nori pasirodyti viršesniu už karalių. Nevaldomą jo viešpatavimo norą liudija jo elgesys. Tačiau šis jo noras negalėtų būti patenkintas, jei Achajai būtų iš tikrųjų sunaikinti ir nebeliktų jo garbės liudininkų. Dėl to jo prašymas yra tiksliai nutaikintas jo reikalams. Achajai turį atsirasti visai arti prie pralaimėjimo, Achilas turi tai matyti, ir turi turėti galimybės pasirodyti paskutiniu momentu, kaip išgelbėtojas. Šalia to, jo prašymas išduoda ir jo nihilizmą. Jis nori sulaukti tokio momento, kuriame kiekvienas turės pripažinti jo pranašumą, tačiau jis greičiausiai nenori šio momento pratęsti į pastovią tvarką ir užimti Agamemnono vietą Achajų tarpe. Jo prašymas nėra kilęs iš jo politinių tikslų. Jis yra ne kas kita, kaip subtilus noras apgauti savo likimą: nenykstančią garbę po mirties iškeičiant į triumfą gyvenime. Norėdamas pasiekti šio spindinčio momento savo gyvenime, jis yra pasirengęs leisti žūti kovoje savo draugams iki jo įsikišimas į kovą neabejotinai pralaimėjimą pakreips į pergalę.

Obsesijos pabaiga

Achilas šią programą vykdo išlaikydamas savo pyktį prieš visus įmanomus susitaikymo bandymus. Tačiau, kai ateina lemtingasis momentas, įvykiai išsprūsta jam iš rankų. Achajai yra kietai prispausti prie savo stovyklos apkasų ir ugnis jau yra palietusi jų laivus. Pagaliau, nors pats dar nesiangažuodamas kovai, Achilas leidžia savo draugams Patroklui ir Myrmidones tiek įsikišti, kad bent būtų apsaugoti

nuo sudeginimo laivai. Tuo atveju tačiau Hektoras nužudo Patroklį. Achilo pasirinktasis momentas bausmei atėmė iš jo jo „antrąjį aš". Bet čia pasibaigė ir jo žudantis sapnas. Didžiojo jo triumfo momentas išvirto jo asmenine nelaime.

„Cholos" drama pasikaria ant Patroklio mirties. Su draugo mirtimi Achilo obsesija sugriūva. Gyvenimo realybė ir jo tvarka grįžta. Penkiasdešimt eilučių, kuriose Homeras aprašo šį grįžimo procesą, yra su pagrindu laikomas psichologiniu Ilijados šedevru. Dejuodamas sūnus skundžiasi motinai, kam jo prašymas buvo išklausytas. Koks džiaugsmas jam dabar iš viso, jei yra žuvęs Patroklis, kurį jis mylėjo kaip pats save! Patroklis yra pakankamai arti jo asmens, kad leistų jam pajusti mirtį, kaip bendrą visų žmonių likimą. Achilas toliau jau nebėra išimtis iš kitų žmonių vien dėl to, kad jis turi mirti. Jis grįžo į bendruomeninio gyvenimo realybę. Lemtingas jo grįžimo simptomas yra tai, kad jis dabar jau yra pasirengęs kartu su kitais prisiimti įsipareigojimus, net iki savo mirties. Mirtis ten nustoja savo grėsmės, kur gyvenimas pasidaro augščiausia realybe ir kada paaiškėja, kad neverta gyventi kitaip, kaip savo paties sąlygose.

Pirmoji jo pareiga dabar yra atkeršinti už savo draugo mirtį. Nors jis žino iš savo pranašystės, kad jo mirtis seks neužilgo po Hektoro. Jis sėdi susikrimtęs prie laivų, kaip „nenaudinga žemės našta" ir priekaištauja pats sau už Patroklio mirtį ir už kitų Achajų mirtis. Tuo tarpu kai jo sugebėjimas kovoti yra didžioji jam dievų duota dovana, kuria jis galėjo būti kitiems naudingas. Jis keikia dabar pyktį ir „Cholos", kurie sugriauna tvarkos žaidimą ir kurie užvertė jį kaltės našta. Prisiminęs Agamemnono įžeidimą, jis palieka jį praeičiai ir yra pasirengęs nusilenkti jo atsiprašymui. Savo likimą dabar jis priima taip, kaip ir kiti. Jis yra pasirengęs mirti taip, kaip Herakletas, kai Moira taip nulems. Ir pagaliau, gal būt pats subtilusis jo bruožas pasirodo tuo būdu, kad jis yra pasirengęs įsigyti nemirtingos garbės savo darbais bendrame Achajų karių pareigų rate. Jis nebenori toliau apgaudinėti likimo triumfu gyvenime.

III.

Trečioji knyga

Achilo pyktis buvo visuomeninė netvarka. Tačiau jo kilmė, eiga ir išsirišimas yra, žinoma, tik vienas epizodas didesnėje netvarkoje, pačiame kare, kurį sukėlė nelaimingas Elenos patrauklumas. Dabar mes turime grįžti prie klausimo: kodėl trojėnai nenutraukė karo arba jo neišvengė, grąžindami Eleną jos vyrui su atitinkamomis reparacijomis? Šis klausimas yra neatskiriamas nuo kito: kodėl trojėnai netvarkė klausimo savo tarpe su Pariu - Aleksandru, tuo aiškiai nereikšmingu asmeniu, kuris buvo visų jų bėdų priežastis? Įvairius šios problemos aspektus Homeras nušviečia III Ilijados giesmėje, ryšium su dvikova tarp Pario ir Minelajaus už Eleną ir už jos turtus.

Šia proga iškyla aikštėn visa eilė šios problemos sunkenybių. Paprastas teisinis šio klausimo sprendimas (grąžinimas su kompensacija) yra neįmanomas dėl to, kad čia vaidina vaidmenį Pario ir Elenos fatališkumas. Kitas geresnis sprendimas, palyginus su ilgu karu tarp dviejų tautų, yra Menelajaus ir Pario dvikova, kurios laimėtojui tektų trofejus. Su šiuo sprendimu trečioje Ilijados giesmėje entuziastingai sutinka visi kariai. Tada kyla klausimas: kodėl bekariaujančios šalys prie šios išvados nepriėjo kiek anksčiau? Ir pagaliau, reikia atsakyti ir į klausimą; kodėl šis bandymas užbaigti karui pasirodė be naudos ir šiuo kartu? Supindama šias problemas Trečioji Ilijados knyga yra meninės konstrukcijos šedevras. Deja šiame kontekste nėra įmanoma pilna jo analizė. Mes turime prileisti, kad skaitytojas žino šią tragedijos ir komedijos įtarpą. Visus kitus atžvilgius palikdami nuošaly mūsų reikalui savo darbą pradėkime išskirdami legalinę procedūrą, kuri iš tikrųjų sudaro griaučius visai Ilijados istorijai.

Dvikova

Dvikova atsirado iš to, kad ją pasiūlė Paris ir su tuo sutiko Menelajus. Ši mintis turėjo būti priimta abiejų pusių vadų. Taip ir įvyko. Buvo sutartos formalios paliaubos, pa-

brėžiant, kad dvikovos nugalėtojui teks Elena kartu su jos kraičiu. Dvikovai vykstant, karo veiksmai turi pasiliauti. Ir iš tikrųjų, kai tik susitarimo buvo pasiekta, abiejų frontų kariai sulaužė kovos linijas ir, pasidėję ginklus, linksmi sudarė publikos ratą aplink areną, kurioje turėjo įvykti dvikova. Kas belaimėtų, karas tarp Trojėnų ir Achajų atrodė baiktas. Tai buvo, kaip geležinė sutartis ir karo pabaiga buvo jau čia pat.

Tačiau įvykių eiga šių vilčių nepateisino. Prasideda kova ir Menelajaus kardas nulūžta į Pario šalmą. Tada Menelajus puola nuogomis rankomis. Jis pastveria Parį už šalmo ir jį velka smaugdamas. Kova praktiškai yra baigta. Tuo momentu įsikiša Afroditė. Parį smaugiąs raištis nutrūksta, ir jis, deivės padedamas, pabėga į Trojį. Menelajus pasilieka vienas su šalmu rankoje visur jieškodamas Pario. Suprantama, kad sukilo pasipiktinimas. Visi, net trojėnai, padeda Menelajui ieškoti Pario, bet veltui. Tačiau nepaisant to, dar tebėra viltis, nes Menelajus yra aiškiai nugalėtojas. Tada deivė vėl įsikiša. Vienam iš Trojėnų sąjungininkų vadų ateina mintis paleisti šūvį į Menelajų ir tokiu būdu padaryti asmenišką karjierą. Šūvio žaizda yra menka, tačiau sutartis yra sulaužyta ir karas vėl prasideda. Net dabar taikos viltys dar nėra prarastos, nes Achajai yra pasirengę priimti kompensaciją.

Neracijonalinės jėgos

Trojos taryboje Antenoras perspėja vyresniuosius, kad jie kovoja jau prieš savo priesaiką. Jis skatina juos išpildyti savo žodį ir gražinti Eleną su jos turtais, tuo būdu užbaigiant karą. Bet Paris atsisako atiduoti Eleną. Nors jis sutiktų atiduoti jos lobį. Taryba palaiko jį prieš Antenorą. Tokiu būdu Trojos likimas yra nusprendžiamas. Achajai dabar tęsia karą jau su priesaikos laužytojais ir yra tikri, kad šie susilauks atitinkamos bausmės. Visas šios procedūros fazes Homeras pereina labai rūpestingai, kad parodytų, jog visos protingos priemonės užbaigti karą buvo išbandytos. Nebelieka jokios abejonės, kad šis karas nėra vadovaujamas racionalios politikos ir teisės. Vietoj to, čia veikia irracionalinės jėgos, kurios nori sugriauti šią civilizaciją. Elenos ir Pa-

rio atvejyje griaujančių jėgų izoliacijos analizė yra pavaizduota nemažiau rūpestingai, negu Achilo atvejyje.

Afroditės dovanos

Ta iracijonalinė jėga vadovauja kovai tarp Pario ir Menelajaus, nuo pat jos pradžios. Ir kova ir paliaubos čia kyla ne iš kokios protingos veiklos, bet iš atsitiktinybės. Trojėnų ir Achajų eilės ruošiasi kovai. Lemtingu momentu, prieš pat mūšį, Paris elegantiškai apsirengęs paraduoja fronte ir šaukia geriausią iš Achajų su juo kovoti. Atsitinka, kad Menelajaus tai išgirsta ir veržiasi prie Pario. Paris greitai pasitraukia į saugią vietą anapus linijų. Tačiau jau pervėlu. Visą sceną pastebėjo jo brolis Hektoras ir turi šį tą pasakyti Pariui. Paris yra gražuolis. Jis yra moterų medžiotojas. Tačiau jo grožis yra be dvasios ir be vertės. Jis yra pajuoka priešui ir gėda savo miestui. Trojėnai iš tikrųjų jeigu jie nėra sukčiai turėjo jį užmušti akmenimis už tai, ką jis jiems yra užtraukęs. Patys Trojėnai padeda Achajams jieškoti jo po dvikovos, „nes jo nekentė, kaip mirties". Ir Trojėnų ambasadorius Achajams, atlikęs jam pavestą misiją, suminėjęs Pario vardą, priduria nuo savęs, kad būtų buvę geriau, jei jis jau seniai būtų žuvęs. Tačiau Paris žino, kodėl visuotinis nepasitenkinimas ir panieka jam neišvirsta trojėnų tarpe į akciją prieš jį. Jis net pripažįsta savo broliui, kad šis yra visai teisingai nupiešęs jo portretą. Tačiau jis išdidžiai jam prikiša, kad šis nevertina jame gracingųjų dievės Afroditės dovanų. Juk dievų dovanas reikią gerbti. Jos yra suteiktos ne žmogaus nuopelnų, bet nemirtingųjų parinkimu. Dieviškų dovanų džiaugsmingumą ir jų fatališkumą turį gerbti tie žmonės, kurie jas gauna ir visa visuomenė. Tačiau nepaisant to, Hektoro panieka bent tiek jį paveikia, kad jis eina kovoti su Menelajum.

Metafizinė kaltė

Atsitiktinė jos vyrų kova išveda scenon ir Eleną. Ji atsiskubina prie vartų, kur Priamas su taryba jau susirinkę stebėti įvykiui. Seniūnai, pamatę ją ateinant, tarp savęs kalbasi, kad apsimoka pakelti net ilgo karo kančias dėl tokios

moters, kuri atrodo, kaip deivė. Tačiau čia pat rimčiau pastebi, kad būtų daug geriau leisti jai išvykti, negu sau ir savo vaikų ateičiai užtraukti skurdą. Ir Priamas, į ją kreipdamasis, panašiai, kaip Phoenixas į Achilą, neprikaišioja jai už šio karo sukėlimą, bet sako, kad už visa tai yra kalti dievai. Šios scenos žavesys yra pagaunantis ir šiandien, kaip jis buvo visada. Jis liudija apie didį poetą, kuris sugeba pavaizduoti katastrofą kaip dieviškų jėgų žaidimo padarinį ir sugeba padaryti didvyrius tikrai tragiškomis figūromis, leisdamas žmonių trapumui būti dievų valios nešėjais. Tačiau būtų didelė neteisybė Homerui, tam aiškiaregiui mąstytojui, jei ši scena visos Ilijados viršūnė būtų suprantama tik kaip dieviško grožio patrauklumo ir Priamo rafinuoto humaniškumo išraiška. (Taip daro kaikurie aiškintojai). Pario ir Elenos scenoje mes prisiartiname prie netvarkos šaltinio trojėnų pusėje. Ir Homeras visai sąmoningai vaizduoja tuos netvarkos jausmus visoje konstitucinėje hierarchijoje.

Kaltė pasiekia visus

Blogiausias yra pats karalius. Jis visiškai išteisina Eleną ir visą kaltę suverčia dievams. Tarybos sesijoje, kai Antenoras skatina seniūnus laikytis priesaikos ir atiduoti Eleną su jos turtais, Priamas atmeta pasiūlymą grįžti į tvarką ir palaiko Parį. Antroje vietoje stovi seniūnai, kurie, nors suprasdami, kad Elena, nepaisant dieviško grožio, yra jų nelaimės priežastimi, pasirenka mažesnės atsakomybės kelią. Trečioje vietoje atsakomybė tenka ir visuomenei, kuri, nors pasipiktinusi Pariu, yra pasirengusi šias, nelaimę atnešusias, gėrybes išsiųsti, tačiau jos žavesio pagauta nuo veiklos susilaiko. Ilijadoje įtampa tarp valdovų ir valdinių dar nesiekia iki revoliucijos. Tačiau Odisejoje, kaip matysime, aukštoji klasė jau bijo, kad nebūtų liaudies iššudyta. Liaudyje teisingumo ir skriaudos sąmonė dar nėra taip nusitrynusi. Žinoma, būtų anachronizmas šiuose didžiuosiuose epuose įžvelgti antimonarchizmą ar revoliucijas, tačiau nėra abejonės, kad Homero politinės krizės analizėje žuvis pradeda gesti nuo galvos.

Jausmų ir veiksmų sugedimas savo viršūnės pasiekia

Pario ir Elenos asmenyse. Iš jų, kaip iš centro, jis sklinda po visus konstitucinės monarchijos sluoksnius. Paris ir Elena yra tas kanalas, per kurį pas Trojėnus veržiasi tamsios destruktyvinės jėgos. Pas Achajus tuo destruktyviniu kanalu buvo Achilas. Vaizduodamas šią jėgą Homeras abiejuose atvejuose laikosi tos pačios simbolinės technikos. Pelidas buvo izoliuotas iš visuomenės savo mirties baimės apsėdimo, kurį simbolizavo jos išpranašavimas. Tai buvo savotiška viešа paslaptis, kurią didvyris skleidė viešai kitų tarpe, o kiti elgėsi taip, lyg kad nieko apie tai nebūtų girdėję. To pasekoje pasikalbėjimas tarp jų įgyja svajonės — žaidimo išvaizdą. Kiekviena pusė kalba apie savo svajonę, tačiau veikia bendroje lemtyje. Pario atvejyje jo izoliacija ir išsiveržimas iš bendros tvarkos yra drastiškiausiu būdu pavaizduotas dvikovos pabaigoje. Atrodo, kad viename momente mes pasiekiame realybės tvarką, būtent: kai Minelajus mirtinai nustveria savo priešą. Bet sekančiame momente mes vėl matome Menelajų, kaip jis, laikydamas rankoje tuščią Pario šalmą, jieško dingusio kario.

Elenos pasipiktinimas

Elenos dalyvavimas Pario izoliacijoje yra klaikiai gili scena. Kai Afroditė išgelbėjo jos mylimąjį iš kovos lauko ir jį atvedė į jo kambarį, ji nusiskubino pas Eleną. Ji vartuose stebėjo visų susijaudinimą jieškant Pario, kuris jau turėjo būti miręs. Pradžioje Elena tiesiog negali suprasti deivės įsakymo. Šitoks tvarkos laužymas ir padorumo įžeidimas jai atrodo jau perdaug. Ji jau yra pasirengusi priimti kariaujančių šalių susitarimą, baigti karą, grįžti pas Menelajų ir tokiu būdu atstatyti visuomenės tvarką. Ji jaučia, kad turi atsitikti kažkas baisaus ir stengiasi tai sulaikyti. Pagaliau ji tariasi, kad, gal būt deivė veda ją į mažesnį blogį ir dabar, kai Pario jau nebėra, gal ji jai yra suradusi kitą meilikautoją, kad ji galėtų toliau tęsti savo vargingą gražuolės karjerą. Tačiau jos įtarinėjimai nepasitvirtina ir ji pamato visą atslenkančią pabaisą. Ji tai pasako deivei atvirai: jei ji taip nori, lai ji pati palieka Olimpą ir pasidaro Pario sugulove bei verge. Elena grubiai atsisako padaryti tai, už ką per amžius ją kaltins visos Trojos moterys. Deivė tačiau yra neperkal-

bama ir jos pyktis (cholos) yra pakilęs. Su autoritatyviniu brutalumu ši Olimpo ištvirkavimų ponia įsako Elenai eiti į lovą, jei ji nenorinti susilaukti to baisaus likimo, kurį jai deivė žada suruošti achajų ir trojėnų rankomis. Šių grąsinimų išgąsdinta Elena ruošia kambarį. Dar kartą beviltiškai ji stengiasi sužadinti Pario padorumą, pasakydama jam koks sukčius ir silpnuolis jis esąs ir kad ji bevelytų jį matyti negyvą, negu pajėgų. Pariui tai nedaro įspūdžio. Jis sakosi esąs apsėstas meilės taip labai, kaip jis nebuvo net tada, kai ją pagrobė iš Spartos. Konstrukcija yra panaši Achilo atvejui. Pelidas nori apgauti likimą dideliu, bet apgaulingu gyvenimo triumfu. Pario atvejyje deivė apgauna likimą gręsiančią mirtį pakeisdama Elenos glėbiu.

Mikėnų kultūros sunaikinimas

Žuvis pradeda gesti nuo galvos, o ta galva, kaip nuolat vis labiau aiškėja, yra ne kas kita, kaip dievai. Iš Pario ir Elenos kambario scena perkeliama į galutinę netvarkos buveinę, būtent į Olimpą, kur dievai susirinkę dideliu susidomėjimu seka įvykius prie Trojos. Zeus yra gerai nusiteikęs. Nepaisant Pario prapuolimo vis dar tebėra laimingos pabaigos viltis, kuri išgelbėtų nuo sunaikinimo jo mylimąjį Ilijoną, jei tik Trojėnai laikytųsi susitarimo ir atiduotų Eleną. Zeus pasiūlo dievų tarybai baigti karą, jeigu jiems tai patiktų. Hera, anksčiau Zeuso pajuokta, pasipiktinus atmeta pasiūlymą ir tebesilaiko nuomonės, kad jos Trojos sunaikinimo pastangos nebūtų veltui. Čia pat paaiškėja, kad Zeus nėra absoliutinis pasaulio valdovas ir kad kiekvienas iš dievų turi nenusavinamas teises. Zeus negali panaikinti Heros noro sugriauti Trają, bet jis gali jai pagrąsinti sunaikinti tuos miestus, kurie jai yra brangūs. Hera grasinimą priima ta prasme, kad gavus Trojos sunaikinimą, ji nesipriešins, jei Zeusas nusiaubs Argos, Spartos ir Mykenų miestus. Tai atrodo, tarsi koks dievų kompromisas. Jie sutinka su Trojos sunaikinimu, kaip pirmuoju platesnės programos žingsniu.

Tokiu būdu, netvarkos problema yra privedama iki galutinės jo versmės, dievų tarybos. Pagrindinis dievų susirinkimo tikslas, atrodo, yra Mykenų kultūros sunaikinimas.

Išvertė *T. M.*

KOMUNIZMAS KAIP PSEUDORELIGIJA

J. GOBIS

"Kiekviena aprėžta dvasia arba tiki į Dievą, arba į stabą", pasakė Scheler.

Komunizmas, ypač kremlinio tipo, yra savotiška religija, tiksliau sakant, pseudoreligija. Iš vienos pusės komunistai laiko visas religijas "opijumu liaudžiai svaiginti", o iš antros pusės beždžioniškai imituoja krikščionybę. Rusų filosofas N. Berdiajev teisingai sako, kad komunizmas nėra vienos tiesos izoliacija nuo organiškos visumos; jis yra visai kita religija ir vienatinė logiška religija, jeigu nekalbėti apie istorinę krikščionybę. Komunizmas yra Antikristo religija. Krikščionybės heretikai pasitenkina paneigdami pusę tiesos, o komunizmas eina iki galo: paneigia ir atmeta visą tiesą. Išorine savo išvaizda komunizmas yra panašus į krikščionybę: jis turi savo dogmas, savo moralę ir savo liturgiją, savo gyvenimo filosofiją, apimančią žmogaus kūną ir sielą (plg. jo "Christianstvo į klassovaja borba". Mess Paris): "Kaip ir kiekviena religija, komunizmas apima ir savyje talpina visas žmogaus gyvenimo sritis, sprendžia visus pagrindinius gyvenimo klausimus ir teigia, kad jam viskas svarbu; jis pasisavina ir pavergia sielą, sukelia entuziazmą ir pasiaukojimą. Skirtingai nuo daugumos partijų, jokios sekuliarizuotos politikos nepripažįsta, nepripažįsta jokios nuo viską apimančios leninistinės pasaulėžiūros atsipalaidavusios politikos. Jo nežmoniškas veikimas yra kaip kokia religinės energijos ekspliozija, kuri žmogaus sieloje per ilgą religinės veiklos eigą buvo susitelkusi", sako N. Berdiajev. Dėl to komunizmas nėra jokia erezija šalia krikščionybės, bet ji beždžioniškai seka krikščionybe: jo biblija — tai K. Markso "Kapitalas" ir Lenino raštai; jis turi savo pirmapradės nuodėmės idėją, būtent, klasinį žmonių išnaudojimą; jis turi savo išrinktąją tautą, būtent, beklasišką visuomenę; jis turi

savo misiją, išganymo viltį, būtent, viso pasaulio proletariatą; jis turi savo pamokslą nuo kalno, būtent, klastingą nuolatinį šauksmą į varguomenę ir prispaustuosius; jis turi ir savo vienuolišką gyvenimą — eiti į kalėjimus ir juose skleisti savo idėjas; jis turi savo evangeliją — klasių kovos evangeliją; jis turi savo šventųjų bendravimą — vadinimąsi draugais; jo Kalvarijos kalnas — nuolatinis draugų šaukimas visiškai atsiduoti komunistų valdomai valstybei ir jos gamybiniams planams; jis turi ir savo karalystę, bet be Dievo, išimtinai žemišką; jis sakosi turįs absoliutinę tiesą, ko nei politika nei ekonomika nedrįsta sakyti; jis turi kiekvienam priverstinį katekizmą, — turtų suvalstybinimą, kaipo įvadą į socializmą; jis turi savo ortodoksiją ir savo heretikus, pakrypėlius arba į dešinę arba į kairę, ir juos žiauriai persekioja; jis savinasi žmogaus asmeninę sąžinę, dvasią, sielą ir visą žmogų. Tai gali daryti tik religija. Komunizmas persekioja visas kitas religijas ir teigia, kad tik jis vienas tesąs tikroji religija ir todėl kitų religijų negalįs pakęsti; komunizmas yra žemiškos karalystės religija, kuri atiduoda ciesoriui net ir tai, kas priklauso Dievui; komunizmas yra išviršinė krikščionybės imitacija. Kito komunistų uolumo išaiškinimo nėra, kaip tik tas, kad komunizmas yra sui generis religija. Jeigu kada nors komunizmui pasisektų iš žmonių širdies išplėšti paskutinę Dievo meilės kibirkštėlę ir iš žmonių proto išrauti amžinosios absoliučiosios Tiesos ieškojimą, sutrinti ir užslopinti visokio pasiaukojimo dvasią, kurią Kristaus Kryžius įkvėpė, jei komunizmas visa tai įvykdytų, tad tuo pačiu ir pats save padarytų negalimą. Jeigu komunizmas visas religijas išnaikintų, tad tuo pačiu ir pats save sunaikintų; komunizmas sunaikintų komunizmą, nes neturėtų su kuo kovoti ir neturėtų kam aukotis, sako vysk. Fulton J. Sheen (plg. jo kn. "Sūnus palaidūnas").

Herezijos dienos praėjo, ir ji istorinei krikščionybei — Katalikų Bažnyčiai — jokios opozicijos nesudaro. Ateities pasaulio kova nebus tarp religijos ir mokslo, tarp individualizmo ir socializmo, bet tarp žmonių bendruomenės, kuri yra dvasinė — spirituali, ir žmonių masės, kuri yra mechaniška; tarp masės, kuri Dievą garbina, ir masės, kuri sakosi pati esanti dievas; tarp bendruomenės, kuri žmogų paver-

gia žemiškiems reikalams, ir bendruomenės, kuri žmogaus asmenybę gerbia ir pasaulinius dalykus panaudoja įrankiais amžinajam tikslui siekti. Pasaulis turi vieną iš jų pasirinkti, stoti vienon ar antron pusėn. Ateities pasaulis teturės tik dvi šventoves — Maskvos Raudonąją aikštę ir Romos šv. Petro baziliką; turės tik du žiburius — komunistų raudonąją vėliavą ir raudonos eucharistinės lempos žėrėjimą; turės tik dvi ostijas — Lenino užbalsamuotą kūną ir Jėzaus Kristaus eucharistinį kūną; turės tik du himnus — "Internacionalą" ir "Panis Angelicus" ir turės tik vieną laimėtoją — Tą, kuris pasaulį nugalėjo — Jėzų Kristų, rašo vysk. Fulton Sheen (ibid).

Dėmesio vertas šia proga garsaus protestantų pastoriaus, kalinto Hitlerio kacete, Niemoeller'io pareiškimas, kad jei jam reikėtų pasirinkti Maskvą ar Romą, tad jis pasirinktų Maskvą. Niemoeller turėtų nagais ir dantimis laikytis protestantizmo sostinės — Wittembergo ir nesirinkti nei Maskvos nei Romos; jei jis pasirenka Maskvą, tai reiškia, kad vysk. Fulton Sheen teisingai numato, jog ateity pasaulis idėjų kovoje teturės tik dvi sostines — Maskvą ir Romą, kad herezijos traukiasi iš kovos su Bažnyčia, ir Niemoeller'iui artimesnis Leninas negu Kristus. Ir Sovietų Sąjungoje toks teologijos profesorius ortodoksų kun. Osipov ir lietuvis kun. J. Ragauskas, mesdami kunigystę, neieškojo įkvėpimo nei Lutherio nei Kalvino herezijose, bet iš karto perėjo į leninizmą, be jokios herezijos nuėjo savo raštais ir kalbomis tarnauti komunistiniam ateizmui, ateizmo propagandai, nes "herezijos dienos praėjo", šiandien aktualu arba Kristus arba ateizmas, arba krikščioniška brolija arba ateistinė draugystė.

Šitaip atrodo ateistinis komunizmas, žiūrint į jį filosofo ir teologo akimis. Mene komunizmas turi savo atspalvį, ir tas atspalvis nėra moksliškas, nors šiaip skelbiamasi, kad marksizmas - leninizmas — tai mokslinė pasaulėžiūra, o mokslui svetimas bet koks naivumas, bet kokie prietarai, tačiau sovietiniai menininkai yra naivūs, kai tik prieina prie Lenino ar Stalino asmens kulto ir panori tą kultą meniškai išreikšti.

Sovietiniai skulptoriai ir poetai stengėsi į Lenino ir

Stalino sielą įdėti kažką antžmogišką, stengiasi juos atvaizduoti jei ne dievais, tai bent pusdieviais. Skulptorių pastangos įdėti į Lenino ar Stalino veidų išraišką kažką antžmogiška neduoda pageidaujamų rezultatų: jų kūriniai tevaizduoja žmones ir toli gražu ne gražius ir ne galingus žmones. Į poeziją galima daugiau fantazijos įpinti. Štai Salomėjos Neries "Poemoje apie Staliną" Stalinas "galingais pečiais pralaužia vartus į saulę", josios Stalinas įgauna kažkokio mitologiško didvyrio aureolę ir primena antikinių graikų Heraklą. Jei Salomeja Neris nebūtų taip Stalino sudievinusi, vargu ji bebūtų iškilusi "į žmogiškos garbės viršūnę", kaip komunistų spauda rašė tos poemos pasirodymo proga. Dabar, po Stalino mirties visi himnai Stalinui išėjo iš mados, bet Lenino garbei visi sovietiniai poetai yra įpareigojami parašyti bent po vieną himną. Ypačiai charakteringas Valsiūnienės "Leninas", kuriame yra štai koks posmas:

"Kur Leninas? — klausiu sėjėją laukuose.
— Kur Leninas?
—Čia jis praėjo—
"Sako pabėręs
Iš rankos kviečių
Man švintančiu veidu sėjėjas".

Vadinas, Leninas lyg koks omnipraesens, visur esąs, lyg koks dievas. V. Valsiūnienė padaro aliuziją, kad Leninas tai kažkas daugiau negu "planetarinis genijus", kad jis esąs žmonijos išganytojas ir esąs visur. Jonas Šimkus savo knygoje "Apie literatūrą" šitam V. Valsiūnienės posmui duoda aukščiausią idėjinį kreditą, vadinasi, poezijos vertintojai reikalauja, kad poetai su religišku pietizmu rašytų himnus Leninui, kad Leniną vaizduotų ne kaip mirtingą žmogų, bet kaip neklaidingą dievišką mokytoją ir liaudies išgelbėtoją. Ir gabus vaikų literatūros kūrėjas K. Kubilinskas savo knygoje "Pionierių palapinės" (Vilnius, 1960) eilėraštyje "Ką svajoja pionieriai" dainuoja:

Susirinko mūs draugovė
Pionierių kambaryje.
Prieš akis kaip gyvas stovi
Leninas vaikų būry.

Jaučiame mes jo žvilgsnį šiltą,
Kai ateiname čionai.
Ak, kad imtų ir prabiltų
Didis Leninas nūnai".

Kaip Kristus, prisikėlęs iš numirusių, rodėsi savo mokiniams, leido laiką, kalbėjo su jais, taip ir K. Kubilinsko minėtame eilėraštyje seniai miręs ir į mumiją paverstas Leninas tarytum rodosi vaikams pionieriams. Poetas aiškiai savo eilėraščiu žadina vaikų meilę Leninui.

Lenino mumija yra išstatyta jo mauzolėjuje ne šiaip sau, o religiškai adoracijai. Lenino mauzolėjus su jo mumija yra faktiška šventovė komunistams: jie toje šventovėje ir elgiasi kaip šventovėje: išlaiko rimtį, susikaupimą, kaip krikščionys Kristaus grabo bažnyčioje Jeruzalėje. Aišku, kad Lenino kultas negali būti jokiu mokslu pateisintas. Jis kyla iš dar neparašytos leninizmo "teologijos".

Pagaliau charakteringa, kad dažnai rusų komunistiniai rašytojai ragina pažangią visuomenę drąsiai stoti į kovą prieš Dievą, taigi kovoti su Dievu, kurio egzistencijos nepripažįsta! Oficialiai Dievo nėra, o faktiškai ragina stoti į kovą prieš Jį! "Kova prieš Dievą tik tada suprantama, kai Dievas kaip asmuo suvokiamas ir išgyvenamas", rašo Ant. Maceina. Absurdiška kovoti prieš Dievą, jei Jis su žmonių sąmone jokio kontakto neturėtų, o kažkur nepasiekiamose sferose gyventų. Kaip velnias nėra ateistas, taip ir kovingas sovietinis ateistas nėra ateistas tikra to žodžio prasme. Komunistų ateizmas, iš esmės imant, yra ne tiek kova prieš Dievą, kiek kova ir maištas prieš Dievo apreiškimą, prieš Jo įstatymus, prieš dievišką tvarką žmonių santykiuose, maištas prieš žmonių subordinaciją, paklusnumą Dievo įstatymams. Komunistai viską atmeta, kas eina iš Kristaus, ir viską priima, kas eina iš K. Markso ir Lenino raštų ir kalbų; atmetamas Kristaus apreiškimas, be jokio abejojimo priimamas Markso — Lenino "apreiškimas". Komunistų religijoje lieka lyg krikščionybės griaučiai, lyg panašumas į krikščionybę, bet nelieka Kristaus Asmens, Kuris sudaro krikščionybės sielą ir jos gyvybę, tačiau komunizmas nėra apokaliptiškas Antikristas, kaip jį vaizduoja Vl. Solovjovas savo "Legendoje apie Antikristą" ir kaip A. Maceina ją in-

WINDTHORSTAS

Dr. V. L.

Windthorstas gimė prieš 150 metų. Šitas vokiečių politikas yra žinomas kaip pagrindinis Bismarcko politinės sistemos priešas.

1867 metais Windthorstas išrenkamas į Prusijos parlamentą. Po 1870 metų karo Prusijos katalikai suorganizavo naują politinę grupę. Bet Windthorstas šitos grupės suorganizavimą iš pradžių laikė politine klaida. Tik kiek vėliau Windthorsto parašas pasirodė po grupės atsišaukimų ruošiantis pirmiems Reichstago rinkimams. Šitą politinę grupę sudarė beveik vieni katalikai. Tarp grupės narių politikos klausimais vyravo vienybė. Grupė be didelių sunkumų sudarė savo politinę programą. Tada atsirado reikalas duoti grupei pavadinimą. Beveik vieningu sutarimu grupė pavadinta "Zentrum (Verfassungspartei)". Lygybė ir religinė laisvė sudarė pagrindinius grupės reikalavimus. Kiti principai — politinio ir ūkinio pobūdžio. Pagrindinis vokiečių Centro principas nebuvo konfesionalizmas. Centro kertinis akmuo — krikščioniškoji pasaulėžiūra. Prie Centro galėjo prisijungti politikai iš kairės ir dešinės.

Pirmi Reichstago rinkimai Centrui davė 60 atstovų. Centras dabar savo stiprumu sudarė po nacionalinių liberalų antrą grupę. Šitie rinkimų duomenys buvo didelė staigmena Bismarckui. Jo įsitikinimu, toks Reichstagas nesugebėsiąs sudaryti demokratinės daugumos. Centras pasidarė pajėgus

---

terpretuoja savo knygoje "Das Geheimnis der Bosheit". V!. Solovjovo apokaliptinis Antikristas nekovos prieš Bažnyčią, prieš konfesijas, o varys nepasaulėžiūrinę politiką: stengsis, kad visa žmonija, be pažiūrų ir religijų skirtumo, Antikristo asmenį priimtų per savo išganytoją ir jį pamiltų ir pagerbtų kaip Dievą. Stalino kultas buvo kiek panašus į apokaliptišką Antikristą, bet Lenino — ne, nes Leninas miręs ir nesirūpino visos žmonijos, visų klasių gerovės kėlimu, o vien proletariato.

sudaryti kietą opozicijos branduolį. Bismarckas be abejo siekė išardyti Centro opozicinę grupę. Jo veikimas prieš Centrą buvo viena iš Kulturkampfo priežasčių.

Vokiečių liberalai tada buvo labai antikatalikiškai nusistatę. Tarp liberalų ir katalikų Bismarckui nebuvo sunku įvaryti storą kylį. Prieš Centro partiją jis išvystė didelę propagandą. Centro partija, Bismarcko manymu, yra Romos Katalikų Bažnyčios klusnus tarnas. Bet Bismarcko kova prieš Centro partiją virto kova prieš Katalikų Bažnyčią. Pirma šitos kovos išdava štai kokia: beveik visi Vokietijos katalikai ėmė spiestis apie Centrą. Bet iš kitos pusės atkrito Centro draugai nekatalikai. Centras tuo tarpu pasiliko vienas be sąjungininkų. Bismarckui šitaip pavyko suskaldyti parlamento opoziciją. Bet vokiečių katalikų vieningumo Bismarckas neįveikė. Žinoma, tas dar nerodė Bismarcko pralaimėjimo. Jis ir toliau tvirtino "kanclerio absoliutizmą" ir vedė kovą prieš katalikų Bažnyčią.

Prieš Bismarcką pakėlė ginklą Centro partijos pirmininkas Windthorstas. Jo parlamentarinė taktika prieš stiprią valdžios poziciją rodė nepaprastą lygį. Bet aukščiausią sugebėjimą vesti nelygią kovą prieš Bismarcką Windthorstas parodė tada, kada Bismarckas ėmė siekti taikos su Katalikų Bažnyčia. Tuo pačiu laiku Bismarckas stengėsi apeiti Centrą. Po to, kada tiesioginis puolimas prieš Centrą nedavė laimėjimų, Bismarckas mėgino suduoti smūgį iš užpakalio. Bet Windthorstas Bismarcko manevrą greitai išaiškino. Jis greitai suprato, kad kancleris nėra kovotojas prieš Katalikų Bažnyčią "iš profesijos". Profesionaliniai Katalikų Bažnyčios priešai tada buvo liberalai. Bismarckas buvo tik jėgos politikas, kuris su niekuo nenorėjo dalintis valdžia. Prie Leono XIII prasidėjo suartėjimas tarp Prūsijos ir Romos. Windthorstas, nenorėdamas, kad Bismarckui pavyktų Centrą atskelti nuo Katalikų Bažnyčios, dabar stengėsi partijos likimą rišti su Katalikų Bažnyčia. Anksčiau Bismarckas Centrui prikišdavo konfesionalizmą. Dabar jis ėmė siekti priešingo tikslo: Centras ir Katalikų Bažnyčią esą nieko bendra neturi.

1879 metais Windthorstas ir kiti Centro partijos nariai dalyvavo vokiečių katalikų suvažiavime Aachene. Didelių

ovacijų pritariamas, Windthorstas suvažiavime pareiškė: "Mes esame vieningi pripažindami, kad tik ėjimas kartu su Katalikų Bažnyčios popiežiumi yra palaima mums ir visam civilizuotam pasauliui."

Windthorsto baiminimasis, kad popiežiaus diplomatija, nenorėdama aštrinti kovos tarp Bismarcko ir vokiečių katalikų, eis prie lankstaus ir švelnesnio politikos kurso, pasitvirtino. Vatikano manymu, Bismarckas pirmas ištiesiąs ranką.

Tarp Vokietijos ir Ispanijos tada vyko kolonialinis ginčas. Bismarckas pakvietė popiežių būti to ginčo arbitru. Tuo būdu Bismarckas stengėsi pakelti popiežiaus tarptautinį prestižą. Bet iš kitos pusės jis reikalavo popiežių daryti spaudimą į Centrą: Centras turįs pasisakyti už didesnį Vokietijos apginklavimą.

1887 metais Reichstagas buvo paleistas. Centras, kuris pasisakydavo prieš Vokietijos apginklavimo didinimą, dabar atsidūrė sunkioje padėtyje. Bismarckas stengėsi paskleisti spaudoje Romos pasisakymą: "Ištikimybė Centrui dar nėra ištikimybė Romai". Šitaip buvo norėta nuo Centro atplėšti dalį katalikų. Bet Windthorstui pavyko įtikinti popiežiaus nuncijų ir iš Romos išgauti pripažinimą, kad Centro egzistavimas yra Bažnyčios interesas.

Artinosi Reichstago rinkimai. Windthorstas dabar viename Koelno susirinkime taip pasakė: "Centro partija politinėje srityje yra visai nepriklausoma nuo bažnytinio autoriteto. Centras siekia politinių tikslų".

Centras iš rinkimų išėjo nesusilpnintas. Tai buvo Windthorsto laimėjimas. Bismarckas kovą prieš Centrą pralaimėjo. Windthorstas tada padėjo tvirtus pagrindus vokiečių ateities demokratijai. Centras aktyviai dalyvavo politiniame darbe prie Wilhelmo II, vėliau, žlugus monarchijai, prisidėjo prie Weimaro respublikos sukūrimo. Weimaro Nacionalinis Susirinkimas be Centro dalyvavimo būtų gavęs socialistinę daugumą. Sunku dabar pasakyti, ar socialistinė dauguma būtų galėjusi atsispirti prieš socialrevoliucionierių sąjūdį, kuris buvo artimas Leninui. Windthorstas mirė 1891 metais.

ĮVYKIAI IR MINTYS

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS KONFERENCIJA

L.K.D.S. Konferenciją sušaukė Clevelando Krikščionių Demokratų Sąjungos Skyrius. Konferencijos vieta — Švento Jurgio Parapijos salė (birželio mėn. 16-17 d.).

Įžanginį žodį tarė P. Balčiūnas. Konferenciją atidarė Dr. K. Šidlauskas. Trumpu atsistojimu pagerbta mirusieji Sąjungos nariai.

Dr. K. Šidlauskas, Sąjungos Pirmininkas, pranešė apie Sąjungos veiklą. Pirmininko pranešimas yra įdėtas į šį numerį. P. Vainauskas pranešė apie Sąjungos veiklą ir atstovavimą tarptautinėse organizacijose. Apie L.K.D. Studijų Klubų veiklą pranešė A. Viliušis. Skyrių pranešimus padarė P. Balčiūnas (Cleveland). Inž. Pabedinskas (Chicaga) ir kt. Revizijos Komisijos pranešimą perskaitė J. Staniškis.

Konferenciją pagerbė Dr. M. Krek, Jugoslavijos Krikščionių Demokratų Sąjungos atstovas.

Konferencija pasisakė už atskirą Tėvynės Sargo ir Jaunimo Žygių leidimą. Sąjungos nariai yra įpareigojami remti Sąjungos spaudą.

Toliau plačiai išsikalbėta ALTo ir Bendruomenės reikalais. Tam tikslui S. Rauckinas skaitė įdomų referatą, kuris bus įdėtas į kitą T. S. numerį. P. Vainauskas supažindino su Leono XIII Fondo reikalais. Visi Sąjungos nariai kviečiami tą fondą remti. Apie Bendruomenės santykius su Vliku ir Altu pranešimą darė S. Barzdukas. Dr. A. Trimakas skaitė referatą: „Laisvės gretų ir sovietų galios". Vakare įvyko vaišės, kuriose dalyvavo daug svečių. Vaišėms vadovavo P. Razgaitis. Vaišių dalyviai pasveikino Dr. A. Trimaką 60 metų sukakties proga. Konferenciją sveikino socialdemokratų, liaudininkų, frontininkų, tautininkų ir kitų organizacijų atstovai.

Kitą dieną P. Maldeikis pranešė, kad Sąjungos programos projektas yra priimtas ir bus paskelbtas.

Šios konferencijos prezidiumą sudarė P. Kliorys, V. Užupis ir Dr. V. Viliamas, sekretoriavo B. Brizgys, Dr. A. Katiliutė - Rugienė ir P. Žilinskas. Mandatų - Nominacijų Komisiją sudarė P. Spetyla, A. Viliušis ir J. Staniškis. Rezoliucijas paruošė A. Repšys, S. Lušys, A. Kasulaitis, S. Alšėnas ir P. Stravinskas.

Pagal pranešimą Konfenrencijoje dalyvavo apie 150 asmenų. Rezoliucijų projektus perskaitė P. Stravinskas (ž. šis T. S. nr.)

S. Lušys pasižadėjo T. S. leidimui sutelkti daugiau lėšų.

Naują Centro Komitetą sudaro Dr. Kazys Šidlauskas (Pirm.), Antanas Repšys (Vice-pirm. ir Sekr.), S. Rauckinas (Ižd.), P. Vainauskas (Vice-pirm. tarpt. reikalams) S. Lūšys (Vice-pirm. Vliko reikalams), B. Žukauskas (Sekr.), P. Povylaitis (Jaunimo Sekr.), Kan. V. Zakarauskas (Informacijos Referentas), A. Kasulaitis (Spaudos ref.), J. Paškus ir P. Spetyla (nariai).

Revizijos Komisiją sudaro H. Idzelis, P. Kliorys, J. Staniškis. Garbės Teismo sąstatas: P. Minkūnas, S. Dzikas, A. Gražiūnas. Konferencija buvo labai gyva ir įdomi. Diskusijose dalyvavo daug kalbėtojų. Tik laikas buvo per trumpas. Gaila, kad dideli atstumai ir laiko stoka neleidžia susirinkti kiekvienais metais. Politinių klausimų yra labai daug. Konferencija dėkinga Clevelando skyriui už didelį vaišingumą.

— — —

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos 1962 metų birželio 16-17 d. konferencijos

REZOLIUCIJOS

I. Dėl Lietuvos laisvinimo

Išklausiusi VLIKo Pirmininko Dr. A. Trimako pranešimą, konferencija reiškia padėką VLIKui už jo darbą ir prašo jį, tęsiant kovą dėl Lietuvos laisvės tarptautinėje plotmėje, atkreipti laisvųjų valstybių dėmesį į tai:

1. kad sovietų ūkinė, karinė ir politinė galia nėra visagalė;
2. kad komunistinių valstybių blokas nėra vienalytis;
3. kad komunistų užgrobtuose kraštuose žmonės ir toliau kenčia priespaudą, vargą, kaikur (pvz. raudonojoje Kinijoje) netgi badą; kad jie ilgisi laisvės ir bėga į laisvąjį pasaulį;
4. kad laisvasis pasaulis kaip tik dabar gali ir turi reikalauti sovietus pasitraukti iš Lietuvos ir kitų užgrobtų kraštų, leidžiant pavergtosioms tautoms naudotis laisve ir jų apsisprendimo teise.

II. Dėl politinės vienybės

Reikšdama savo pasigėrėjimą gražiu VLIKo grupių sutarimu laisvinimo darbe, konferencija kviečia:

1. **visą mūsų lietuviškąją visuomenę** — gyventi vienybės dvasia ir teikti VLIKui, kaip mūsų tautos atstovybei ir politinei vadovybei, visokiariopą paramą;

2. **VLIKe nesančias grupes** — įsijungti į VLIKą ir dirbti solidariai su jame esančiomis grupėmis bendrąjį Lietuvos laisvinimo darbą.

III. Dėl bendrinių organizacijų

Reikšdama savo pagarbą visoms mūsų bendrinėms organizacijoms, dirbančioms laisvinimo ar kitą lietuviškąjį darbą (kaip Lietuvių Bendruomenei, ALTui ir kt.), konferencija jas visas kviečia:

1. derinti savo veiklą su VLIKo, kaip mūsų tautos atstovybės ir politinės vadovybės, veikla;
2. nusiteikti tarpusavio bendradarbiavimo dvasia;
3. laikytis teisės, susiklojusių tradicijų ir geruųjų įpročių savo praktiniame darbe;
4. nepažeisti savais veiksmais viena kitos kompetencijos; gi kilusius tarpusavio nesusipratimus (dėl kompetencijos ar kitus) aiškintis gera valia, vadovaujantis teise ir politine išmintimi.

IV. Dėl ALTo reformų

Konferencija sveikina ALRK Federaciją ir kitas ALTą sudarančias organizacijas, siekiančias išmintingų reformų keliu patobulinti ALTo organizacinę struktūrą ir padaryti dar našesnį ALTo darbą.

V. Dėl spaudos

Turėdama prieš akis mūsų spaudos vaidmenį Lietuvos laisvinimo darbe, konferencija pageidauja, kad ta spauda būtų prieinama mūsų visiems geros valios publicistams, ypač ši ginantiems VLIKo atstovaujamą laisvinimo mintį ir jieškantiems mūsų politinės vienybės atstatymo kelių.

VI. Dėl LKDS Centro Komiteto

Konferencija dėkoja LKDS Centro Komitetui už atliktą darbą ir pasiaukojimą LKDS, kartu gi ir visos mūsų tautos tikslams.

Rezoliucijų Komisija:

(pas.) **P. Stravinskas**
A. Repšys
St. Lušys
A. J. Kasulaitis
St. Alšėnas

— — —

Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimas

Šių metų Alto suvažiavimas vyko liepos mėn. 28 - 29 dienomis, Sherman viešbutyje, Čikagoje. Dviem dienom skirtoje programoje, be įprastinių punktų, buvo ir ypatingų klausimų, kaip statuto pakeitimas, pasisakymas Pabaltijo kraštų reikalams įneštų Kongresan rezoliucijų rėmimo klausimu, santykių su pavergta Lietuva palaikymo klausimas ir t. t.

Suvažiavimas pilna žodžio prasme buvo visuotinis, nes visi Tarybos nariai arba dalyvavo asmeniškai arba buvo įgalioję kitus asmenis juos atstovauti. Suvažiavimui vadovavo pasikeisdami Leonardas Šimutis, inž. E. Bartkus, A. Aleksis ir P. Dargis.

Atskiriems klausimams aptarti ir pasiūlymams plenumui patiekti buvo sudarytos komisijos — rezoliucijų, statuto keitimo, nominacijų, grupių pirmininkų ypatingiems klausimams aiškinti.

Visi pareigūnų pranešimai — Alto pirmininko L. Šimučio, sekretoriaus Dr. P. Grigaičio, iždininko M. Vaidylos, Informacijos Centro direktorės M. Kižytės, iždo globėjų vardu Dr. B. Nemicko — buvo kruopščiai raštu paruošti, konkrečiais veiklos daviniais paremti ir nuosaikūs. Už tad pranešimai nesukėlė didesnių diskusijų ir visi buvo sutartinai priimti.

Didesenių diskusijų sukėlė Pabaltijo kraštų reikalams įneštų Kongresan rezoliucijų klausimas. Jų esą net keletas, bet ypatingo dėmesio susilaukė Los Angeles Alto skyriaus viešai remiama Kuchel—L. rezoliucija. Vieni pasisakė už jos rėmimą, nes tai esanti gera priemonė Lietuvos pavergimo klausimą viešumon iškelti ir pagarsinti, įtraukiant į mūsų bylą kongreso atstovus kalbėti ir dirbti Lietuvos naudai. Tąja rezoliucija jau nemažai pasiekta propagandos bei informacijos srityje ir surasta nuoširdžių draugų, pasiryžusių mums padėti. Kiti pasisakė prieš rezoliucijos netinkamą iškėlimą, kai ji paskelbta be reikiamo pasiruošimo ir jos garsinimas neatsietas nuo mažumos partijos veiklos, šiandien neturinčios lemiamo žodžio administracijos nusistatymui teigiamai paveikti. Be daugumos partijos ir be administracijos pritarimo, rezoliucija negali gauti tolimesnės eigos. Tuo viskas ir baigsis be apčiuopiamo laimėjimo.

Po gausių pasisakymų už ir prieš , klausimas paliktas atviru, suponuojant, kad rezoliucijos reikalu yra Alto vykdomojo komiteto ankstyvesnis teigiamas pasisakymas, tik vėliau atskirų komiteto narių skirtingai aiškintas.

Alto tolimesnės veiklos klausimu suvažiavimo atstovai pasisakė, kad reikia skirti daugiau dėmesio bei pastangų Alto skyrių organizavimui ir jų suaktyvinimui, šaukti metinius Alto skyrių atstovų suvažiavimus, pagyvinti aukų rinkimą Lietuvos laisvinimui finansuoti ir didesniu organizuotumu bei energingais žygiais valdžios įstaigose reikalauti užkirsti kelią vis intensingiau pasireiškiančiai komunistų infiltracijai šiame krašte. Pavesta valdybai veikti prezidentą ir vy-

riausybę kreipti daugiau dėmesio į pavergtas Pabaltijo valstybes, sudarant patariamąjį organą Pabaltijo reikalams.

Dėl bendradarbiavimo su pavergta Lietuva prieita nusistatymo: palaikyti ryšius su savo giminėmis ir artimaisiais, bet neužmegsti santykių su pavergtos Lietuvos komunistiniais pareigūnais ir jų agentais.

Kaip jau anksčiau minėta, vienu iš ypatingųjų klausimų buvo statuto keitimo pasiūlymo įnešimas į suvažiavimo dienotvarkę. Tuo reikalu statuto komisijoj buvo ilgai ir nuodugniai diskutuota, bet prie vispusiško sutarimo neprieita. Komisija veik visą laiką posėdžiavusi, pagaliau klausimą perleido spręsti plenumui. Po ilgesnės pertraukos, kurios metu vyko Alto valdybos su grupių pirmininkais posėdis ir po to atskirų grupių atstovų pasitarimai, statuto keitimo klausimas plėnumo posėdyje praėjo sklandžiai ir vieningoj dvasioj, prieš tai išsiaiškinus skirtingai vertinamus keičiamo statuto punktus. Tuo būdu buvo priimtas ALRKat. Federacijos patiektas statuto keitimo projektas, kuris ir buvo vienintelis, nes kitos grupės konkrečių pasiūlymų nebuvo patiekusios.

Verta paminėti bent svarbesnius pakeitimus: Praplėsta Alto sudarymo bazė, duodant galimybių įsijungti į Alto sudėtį JAV lietuvių centrinėms organizacijoms, kurios turi skyrius, veikia platesniu mastu ir kurios savo nusistatymu ir darbais remia lietuvišką veiklą ir Lietuvos išlaisvinimą. Naujų organizacijų priėmimas pavestas centro valdybai. Suvažiavimui palikta teisė spręsti valdybos nepriimtų organizacijų apeliacijos. Vietoj iki šiol veikusio keturių asmenų vykdomojo komiteto, suvažiavime sudaroma centro valdyba iš vienuolikos asmenų. Centro Valdyba iš savo narių tarpo išsirenka pirmininką, vicepirmininką, sekretorių, iždininką ir pagal reikalą kitus pareigūnus. Jie nesudarys atskiro organo, bet bus tik centro valdybos nutarimų vykdytojai. Kitų statuto paragrafų pakeitimas buvo daugiau redakcinis, aiškiau bei pilniau aptariantis pagrindinę mintį jos nepakeičiant.

Suvažiavmui priėmus statuto pakeitimus, buvo patvirtintas Amerikos Lietuvių Tarybos sąstatas ir sudaryta nauja Centro Valdyba.

Nutarta šaukti 1963 metais Alto kongresą. Vietą ir laiką pavesta nustatyti centro valdybai.

Suvažiavimą sveikino žodžiu ar raštu: Lietuvos Generalinis Konsulas Čikagoje Dr. P. Daužvardis, Vlikas, Lietuvos Laisvės Komitetas, JAV Lietuvių Bendruomenė, vyskupas V. Brizgys, J. Miklovas, Amerikos Lietuvių Gydytojų s-ga, Akademinis Skautų Sąjūdis, Balfas, dienr. „Draugas" ir kt.

Alto suvažiavimas buvo darbingas, kūrybingas ir našus. Tai pasiekta geru vykdomojo komiteto pasiruošimu ir solidaria laikysena, ALRK Federacijos patiekta aiškia ir aktualia rezoliucija Alto reformos reikalu, Kat. Federacijos atstovo Dr. V. Šimaičio paruoštu konkrečiu statuto pakeitimo projektu, Kat. Federacijos ir Susivienijimo atstovų veninga ir patvaria laikysena siūlomos reformos klausimu, Tautinės Sąjungos atstovų darniu pritarimu ir aktingu parėmimu siūlomą projektą pravesti, kitų grupių atstovų Alto reformos reikalingumo pripažinimu ir principiniu pritarimu, visų suvažiavimo dalyvių gera valia ir pastangomis susiprasti, susitarti ir sustiprintom jėgom Alto darbą dar sėkmingiau tęsti iki laimėjimo.

Lietuvių visuomenė ir spauda, kiek anksčiau aštriai ir radikaliai pasisakiusi Alto adresu, vėliau atlyžo. Gi ALRK Federacijai viešai

paskelbus reformos reikalu rezoliuciją ir vėliau konkretų pakeitimų bei pataisų projektą, spauda diskusijas nutraukė, o visuomenė nekantriai laukė šaukiamo suvažiavimo.

Suvažiavimo atstovai, vieni vilčių vedini, kiti abejonių lydimi, rinkosi į posėdžių salę. Buvo jaučiama kiek nervingumo ir vienų kitais nepasitikėjimo šešėlių. Jautresnieji neslėpė baimės dėl galimo nesutarimo bei nepageidaujamų pasėkų.

Atkaklus skirtingų nuomonių gynimas komisijų posėdžiuose, kad ir ilgokai užsitęsęs, baigėsi visiems priimtina vieninga plėnumo valia siūlomas reformas priimt.

Suvažiavimas tai padarė pademonstruodamas imponuojančio politinio subrendimo ir tarpusavio susipratimo dvasios jėgą. Naujajai centro valdybai linkėtina suvažiavimo nutarimus sėkmingai įgyvendinti. Nuoširdžiai dirbantiems ir Dievas padės ir lietuvių visuomenė vieningai pritars.

S. Rau-nas

— — —

Įvairūs Liet. Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimo vertinimai

Didingai praėjęs Čikagoje Liet. Kat. Mokslo Akademijos suvažiavimas ne visiems patiko, ir kai kas pasiryžo jį visiškai nuvertinti. Frontininkų leidžiamas slaptas biuletenis, skirtas savųjų indoktrinacijai, paskelbęs apie jį daug netiesos, jį visiškai suniekino. Dr. Jonas Grinius, nei suvažiavime dalyvavęs, nei Amerikoje buvęs, plačiai „Aiduose' 'jį aprašė, neigiamai įvertino ir prie savo parašo pridėjo „narys mokslininkas". O kaip iš tikrųjų tas suvažiavimas buvo pavykęs ar nepavykęs, parodo šis Akademijos centro valdybos raštas, rašytas suvažiavimui ruošti komiteto pirmininkui:

„Lietuvių Katalikų Mokslo
Akademija

D.G.
Ponui P. Maldeikiui,
Čikagos židinio ir V-jo L.K.M.
Akademijos Suvažiavimo Rengimo
Komiteto Pirmininkui,

L. K. Mokslo Akademijos Centro Valdyba savo posėdyje š. m. spalio mėn. 14 d., apžvelgusi suruoštą Akademijos V-jį Suvažiavimą Čikagoje, su dideliu džiaugsmu konstatavo, kad Čikagos Židinys jam Centro Valdybos pavestą uždavinį atliko nuostabiai gerai.

Jūsų, Pone Pirmininke, ir Rengimo Komiteto bei Čikagos Židinio sutelktomis jėgomis atliktas darbas — suruoštas Suvažiavimas davė labai vertingą įnašą lietuviškojo mokslo srityje, iškėlė ir išgarsino Akademijos vardą, o Jums nupelnė garbę ir pagyrimą. Šis Suvažiavimas vertintinas kaip pats geriausias iš visų iki šiol surengtų Akademijos Suvažiavimų.

Jums, Pone Pirmininke, su nepaprastu pasišventimu, uolumu ir ištverme išnešusiam Suvažiavimo rengimo ir jo pravedimo sunkiąją naštą ir taip pat visiems Suvažiavimo Rengimo Komiteto ir Čikagos Židinio nariams, uoliai talkinusiems ir rūpestingai atlikusiems pasiimtas pareigas Suvažiavimą paruošiant, Centro Valdyba reiškia nuoširdžiausią padėką.

L.K. Mokslo Akademijos Centro
Valdybos
Pirmininkas
(pas.) **Kun. Dr. A. Liuima, S.J.**
Vicepirmininkas
(pas.) **Dr. Z. Ivinskis**
Sekretorius
(pas.) **Kun. dr. V. Balčiūnas**
Reikalų vedėjas
(pas.) **Kun. dr. R. Krasauskas"**

Marksizmas, dialektika ir istorinė realybė

1960 m. Prancūzijoje išėjo dviejų tomų veikalas tėvo jėzuito Gaston Fessard, pavadintas "Apie istorinę realybę". Sunku yra nusakyti šio veikalo sritį ir jo pobūdį. Jis apima nuo dialektinio materializmo iki kunigų — darbininkų klausimo Prancūzijoje, kuriam pavesta didžioji antrojo tomo dalis. Šiame plačiame svarstymų lauke autorius nori nustatyti filosofinę istorinio vyksmo prigimtį. Tai yra labai sunkus uždavinys, nes pats istorinio vyksmo branduolys sunkiai duodasi suvokiamas, kaip aprėžta filosofinė tiesa. Kai tik labiau išryškėja dinamika, tai tiek pat sumažėja tiesos absoliutumas. Ir priešingai, kai yra labiau išryškinamas tiesos tvirtumas, kaip tai yra pasireiškę tomistinėje filosofijoje, tada labiau joje menkėja pasikeitimo momento reikšmė. Ir taip autorius vaikosi tarp šių dviejų nesuderinamų būties aspektų visoje didelėje savo studijoje, puikiai suprasdamas savo pasiektų rezultatų nepilnumą, tačiau neatsisakydamas minties laimėti patenkinamą sprendimą.

Šv. Ignaco dialektika

Būdinga, kad savo problemos pavyzdį ir jos sprendimo simbolį autorius randa šv. Ignaco rekolekcijose. Šiame rekolekcijų vadovėlyje iki didelio dramatiškumo yra išryškintas žmogaus apsisprendimo momentas, Tačiau iš kitos pusės šių rekolekcijų metodas yra tiesos ieškojimo metodas.

Fessard knygos yra bandymas sukurti krikščionišką dialektikos mokslą ir duoti atsakymą tiek Hegeliui, tiek marksizmui, tiek moderniajam egzistencializmui, kuris tapsmo momentą yra išryškinęs vos ne iki nebūties. Matydamas Tomo Akviniečio abejingumą istoriniam momentui,, jis pradėjo studijuoti Hegelį. Pats didysis jo tyrinėjimų objektas šioje knygoje yra marksistinė dialektika ir komunistinė praktika. Komunizmą autorius komentuoja daugiausiai, kaip jis mato jį besireiškiantį prancūziškoje visuomenėje ir prancūzų komunistų diskusijose. Gilesnio marksistinės praktikos pažinimo autoriui trūksta. Tačiau nepaisant to, jis griežtai atmeta tą dialektiką, kuri siūlo Prancūzų katalikams bendradarbiauti su komunistais. Visas šias pastangas, kurios kartais yra remiamos dvasingų katalikų, jis laiko naiviomis ir išdavikiškomis.

Chruščevas — komunizmo griovėjas

Iš kitos tačiau pusės autoriui netrūksta kai kurių labai gilių įžvelgimų į komunistinę praktiką visoje jos platumoje. Vienu iš tokių dalykų reikia laikyti jo Chruščevo kaltinimų Stalinui supratimą. Chruščevo kaltinimai, pasak jo, yra tas akmuo, kuris sumuš ant molinių kojų stovinčią komunistinę santvarką. Ir tas akmuo, pasak jo, jau yra paleistas.

Šios apžvalgos autorius skaitė šiuos Gaston Fessard žodžius praėjusių metų vasarą ir svarstė jų tikėtinumą. Jam kilo klausimas, kada šie Chruščevo žodžiai pradės gyvenime veikti, ir ar jie veiks iš viso. Tačiau ilgai laukti nereikėjo. Paskutinė tokia stipri nustalinimo banga, pasireiškusi Rusijoje ir Lietuvoje, šių eilučių autorių iš naujo sudomino Fessard svarstymais. Jis vėl iš naujo pradėjo vartyti šias dideles knygas. Atrodo, kad dialektika marksizme vei-

kia.. Istorijos vyksmas nėra sustojęs vienoje savo būsenoje.

Iš tikrųjų, Chruščevo kaltinimai Stalinui turi nepalyginamai didesnės reikšmės, negu koki kaltinimai padaryti Vakaruose vieno politiko kitam. Jie turi mirtinos reikšmės santvarkai, kuri yra totalistinė. Tačiau, nors tikėdamas į dialektikos reikšmę komunizmui, Fessard nemano, kad jis visiškai išnyktų. Vadinasi dialektinis keitimosi procesas vyks toliau ir krikščionijai priešų netruks.

Kas yra dialektika

Dialektiniu keitimosi procesu mes čia vadiname Hegelio dėsnį, pagal kurį tiek žmonių galvojimas, tiek istorinis vyksmas eina trimis tarpsniais. Pirmąjį tarpsnį sudaro koks teigimas; paskui ateina jam visiškai priešingas teigimas. Šiems teigimams tarp savęs bekovojant, pasiekiama pusiausvyra arba sintezė. Ji savo ruožtu yra pirmasis teigimas naujai raidai. Marksas šį bangavimo dėsnį pasinaudojo kapitalizmo ir darbo klasės kovai suprasti. Tik apie tolimesnę raidą marksistai vengia kalbėti.

Gaston Fessard bando kiek galint giliau suvokti, kas yra ta kintanti realybė. Istorinė ji yra tik žvelgiant atgal. Tuo tarpu gyvenamajame momente ji yra suma įvairių apsisprendimų, kurie gyvenančiam žmogui yra pasiūlomi. Labiausiai ji yra pastebima kaip politinis apsisprendimas.

Kai Fessard bando toliau išsiaiškinti, ar ši realybė yra prigimtinis ar protinis dalykas, pasirodo, kad ji pilnai netelpa nei vienoje iš šių sričių. Ji stengiasi jas abi apimti. Negana to, ši realybė siekia labai aukštai. Ji yra kartu ir antgamtinis reiškinys. Dėl to Fssard kelia reikalą ne tik istorinės ontologijos, bet ir teologijos. Kas gi yra visas žmogaus sąžinės mokslas, jei ne pati pirmoji ir pati reikšmingoji istorinės realybės apraiška? Žmogus pirmiau turi rasti suderinimą tų prieštaravimų, kurie reiškiasi jame pačiame, prieš juos derindamas visuomenėje.

Trys dialektinės poros

Kai Fessard pereina prie pačios istorinės žmonijos dialektikos, jis siūlo tris schemas, kuriose telpa visos žmonių kovos ir istoriniai apsisprendimai. Tos trys dialektinės poros yra: žydo ir pagonies dialektika, vergo ir pono dialektika ir vyro ir moters dialektika.

Pagonies ir žydo dialektika žymi visą senąjį testamentą; labai kondensuotoje formoje ji pasirodo apaštalo Povilo raštuose ir jo paties gyvenime, kai jam reikia išeiti prieš savo tautą. Tą pačią žydo ir krikščionies dialektiką autorius mato ypač nacizmo ir komunizmo reiškiniuose. Tik čia, vietoje žydo jau, yra krikščionis. Panašiai autorius apibūdina kitas dvi minėtas dialektines poras.

Šios schemos pirmu žvilgsniu atrodo kiek dirbtinės. Reikėtų atydesnio įsiskaitymo, kad būtų galima jų atžvilgiu susidaryti nuomonę.

Kas yra klasė?

Fessard knygos yra susidariusios iš jo diskusinių straipsnių su Prancūzijos tomistais ir komunistais. Tarp kitko klasės sąvokai nustatyti yra nemažai prisidėję patys komunistai. Vargiai ar kuris žodis Prancūzijoje yra taip dažnai vartojamas, kaip darbo klasė. Tačiau, kai sociologai bando nustatyti, ką reiškia klasė ir tam reikalui renka davinius ne vien kontinente, bet ir Amerikoje, tai ši klasės realybė išsprūsta pro pirštus. Pvz. Amerikos darbininkija nesudaro klasės. Ji (kaip pastebėjo kaikurie amerikiečiai šios knygos recenzentai) yra geriau aprūpinta negu universitetų

profesoriai. Klasė, Prancūzų komunistų išaiškinimu, yra darbininkija, **esanti kovos būklėje** su kita visuomene. Kovos momentas yra pagrindinis dalykas komunistinės klasės supratimui. Kur nėra kovos, ten nėra klasės, ten nėra nei komunistinės visuomenės santvarkos. Tačiau tai tik paryškina dialektinę komunizmo prigimtį.

Kaip nugalėti marksizmą?

Kai Fessard bando rasti ryšį, kuris sujungtų tikrą metafiziką su tuo keitimosi vyksmu, kurį jis vadina moderniąja fenomelogija, jis mano, kad tomistinės filosofijos šiam reikalui nepakanka, nors tomizmą jis laiko gera pradžia. Tačiau jo negana nugalėti Marksui ir komunizmo žiaurumams. Tomas, norėdamas nugalėti arabų filosofus, kurie rėmėsi Aristoteliu, nesitenkino šv. Augustino mokslu. Jis pats atsidėjo Aristotelio studijoms, apvalė jį nuo klaidingų aiškinimų ir juo nugalėjo savo laikų klaidas. Norint nugalėti marksizmą ir jo proletarijatą "pirmiausiai reikia suvokti, kaip vienas ir kitas yra gimę iš Hegelio veikalų "Dvasios fenomelogija" ir "Logika", ir suvokti, pasak E. Borne, kad viskas, kas yra tvirto marksizme, yra beveik nepakeistas hegelizmas. Ir kai bus suvokta, kokį didelį vaidmenį šioje filosofijoje vaidina istoriškumas, iki šiol neatidengtas, tada reikės kreiptis į Šv. Raštą ir tradiciją, ieškant priemonių nugalėti klaidoms, kurių pagrindinis šaltinis yra protestantizmo kūrėjas. Tokiu būdu bus galima šį filosofą — ne sakau — apkrikštyti, — nes jis krikštą jau yra gavęs, — bet pasiekti jo erezijas. Po to bus galima sukrikščioninti marksizmo tiesas ir atversti darbininkiją. Tokiu būdu, iš lengvo, Dievo vadovaujamiems įvykiams padedant, išnyks Marksо sukurtas proletariatas". (II tomas, 293 psl.).

Vysk. Baranauskas ir Hegelis

Įdomu, kad šiame dešimtmetyje tiek jėzuitų, tiek tomistų filosofų tarpe pasigirsta garsų, skatinančių pozityviau žiūrėti į Hegelio filosofiją.

Šia proga verta prisiminti, kad pirmas iš lietuvių, parašęs studiją apie Hegelio filosofiją, buvo vysk. Baranauskas. Deja, nepriklausomoje Lietuvoje niekas jos nebuvo matęs. Ji buvo parašyta lenkiškai ir išleista, rodos, Varšuvoje. Jei kam pasisektų ją rasti, būtų gera, kad painformuotų mūsų visuomenę.

Gaston Fessard: De L'Actualite historique I tomas: A la recherche d'une metode, 299 psl., II tomas: Progressisme chretien et apostolat ouvriere, 509 psl. Abu tomai išleisi 1960 m. Desclee et Brouwer.

V. Bagd

- - - - - - - -

Darbo teologija

Anglija yra šalis, kuri gal daugiau negu kita rūpinasi teorijos ir praktikos suderinimu. Tai liudija ir 1960 m. išėjęs kolektyvinis leidinys: Darbas, kuriame stengiamasi nušviesti klausimai, susiję su modernia darbo organizacija ir jo filosofija. Šis leidinys yra atsiradęs iš paskaitų ciklo su diskusijomis, kuriame dalyvavo Anglijos katalikiškoji šviesuomenė kartu su darbo reikalų žinovais: unijų vadais ir katalikiškos akcijos veikėjais fabrikuose. Šio simposiumo tikslas buvo parodyti, kad darbas yra esminė krikščioniškojo gyvenimo dalis. Knygos redaktorius J: M. Todd turi vilties, kad ji prisidės prie užgydymo to skilimo, kuris tęsiasi mūsų gyvenime tarp Evangelijos apreiškimo ir kasdieninės mūsų veiklos.

Žymią paskaitų dalį sudaro nušvietimas faktiškų darbininko išgyvenimų. Čia pateikia savo santykį su darbu fabriko darbininkas, ūkininkas, namų šeimininkė, reklamos tarnautojas, valdiškos tyrinėjimų įstaigos tarnautojas, gydytojas, parapijos kunigas ir darbininkų kapelionas. Atskira pranešimų dalis yra skirta darbo organizacijai: unijoms ir darbo administracijai. Įdomi yra paskutinė dalis, kuri yra pavadinta: bekuriant darbo teologiją.

Darbininkiška filosofija

Visas simposiumo turinys ir jo klausimų statymo pobūdis lengviausiai paaiškės iš paties redaktoriaus pranešimo, kuriame jis tiesiog klausia: ar mes esame žemėje kontempliacijai ar darbui? Ar mes turime rūpintis tik savo sielos išganymu ir būti kuo toliau nuo pasaulio; o gal mes turime vaidinti vaidmenį materialiniame pasaulyje ir istoriniame jo procese, kuris taip artimai yra susijęs su sielos išganymu? Autorius mano, kad žmogui Dievo pavestas uždavinys rojuj valdyti žemę Kristaus nebuvo atšauktas. Žmogus, pasak jo, yra būtybė, kuriam Dievas yra pavedęs tęsti toliau pasaulio kūrimą. Dėl to pirmoje eilėje žmogus nėra tiesos kontempliuotojas, bet materialinio pasaulio tvarkytojas, kuo jis pasirengia antgamtinei vizijai.

Tai iš tikrųjų yra labai darbininkiškas žmogaus filosofijos pastatymas, bet negalima sakyti, kad jis nėra vertas rimto svarstymo.

Miesto žmogus

Leono XIII enciklikos: Rerum novarum laikais svarstymų svorio centras krito ant to, kad žmogus turi nuosvybės teisę ir kad jis nėra paprastas darbo vergas. Dabar yra atėjęs laikas suprasti mūsų atsakomybę darbe. J: M. Todd yra gana optimistiškas fabriko atžvilgiu, bet ta prasme, kad ūkininkiškas gyvenimas savaime jam net rodo, kad būtų laisvas nuo pavydo ir piktumo reiškinių. Tiesa, kad mieste žmogui yra daugiau pavojų, tačiau taip pat tiesa, kad jis čia turi daugiau galimybių įvykdyti savo krikščionišką pašaukimą. Todd taipogi nėra blogos nuomonės ir apie mašiną, kuri Europos kontinento sociologų dažnai yra laikoma žmogaus nužmogintoju. Jis dėl to nesiūlo grįžti atgal į individualių meistrų laikus, bet mano, kad šis uždavinys yra ne tiek Bažnyčios,, kiek atskirai kiekvienos socialinės situacijos. Anglija, pasak jo, visada yra buvusi šiuo atžvilgiu gerokai praktiška ir net tam tikra prasme socialinės enciklikos čia lyg ir nevisiškai tikusios. Tačiau tai nereiškia, kad čia nereikia daug pagerinimų.

Pramonės demokratija

Modernios pramonės organizacijos klausimu referentas yra paruoštas R. F. Trevett. Jis tiesiog sako, kad mūsų demokratija yra dar tik politinė ir kad pramoninės demokratijos mes dar nesame pasiekę. Darbovietėse dar viešpatauja pusiau absoliutinis valdymas. Kas šią demokratiją pastatys? Pagrindai šiam statiniui jau yra. Juos sudaro ta grupė žmonių, kuri dirba toje pačioje dirbtuvėje. Reikia tik jon įvesti šeimos dvasią ir jos dorybes. Reikia pereiti nuo algų sistemos į bendros dalyvių nuosavybės sistemą ir tokiu būdu komunizmo sukurtas proletariatas bus sunaikintas. Pramonės organizacija yra praktiškas klausimas, tačiau nereikia praleisti iš akių, kad ji visada yra tam tikros filosofijos padaras.

Pavėluotas uždavinys

Už dabartinės pramonės organizacijos negerovės, pvz. žmogaus

pavergimą mašinai, autorius kaltina ne mašiną ir ne tuos, kurie mašiną išrado, bet individualistines doktrinas, kurias paskelbė Prancūzų revoliucija. Norint darbininką pastatyti žmogiškoje aukštumoje, visai nereikia grįžti į senovės meistrų laikus. Pasklidusi pažiūra, kad industrija yra kažkas blogo savyje buvo priežastimi, kad tiek katalikiška, tiek protestantiška mintis prie šių problemų atėjo pavėlavusi. Romantikų nesąmonė apie genijų taip pat yra padariusi daugiau blogo negu gero. Mistinio Kristaus kūno idėjos reikšmę darbo organizacijai čia greičiau suprato kai kurie nekatalikai visuomenininkai, negu kai kurie katalikai. Be to, jis pastebi, kad kvakerių visuomeninė sąžinė suvaidino gerą vaidmenį, sudarant žmogišką būklę darbininkui fabrike.

Darbas ir Mišių teologija

Įdomių minčių yra referatuose, skirtuose darbo teologijai. H. McCabe O. P. ryšium su darbo realybe išryškina bendruomeniškumo momentą. Darbo dėka žmonių bendruomenė tampa ne vien idealu, bet ir realybe. Darbininkai modernioje pramonėje gyvai išgyvena savo priklausomybę vieni nuo kitų. "Ankstybųjų komunistų šūkis: viso pasaulio darbininkai, vienykitės, yra reikalavimas to, kas priklauso pačiai darbo prigimčiai". Darbas yra kitas aspektas to, kas Kristaus yra išreikšta Eucharistijoje. Ji, būdama visų pirma pokylis, "stovi krikščioniškos vienybės centre, ir, kadangi mūsų vienybė glūdi Kristaus kūne, mes sakramentiniu būdu tą kūną valgome" (220 psl.). Tinkamas darbo vienybės supratimas gali prisidėti prie tikros Mišių teologijos susidarymo. Mišiose darbo bendruomenė išvirsta Kristaus bendruomene. Ir taip palengva Mišios liaujasi buvusios privačiu pamaldumu.

Darbo himnas

Iš asmeninių šios problemos liudijimų galima paminėti Glasgovo techniko pranešimą, kuris labai atsargiai praneša apie problemas, kurias išgyvena darbininkas, iš jaunų dienų dirbdamas fabrike. Jis mato, kaip ramūs žmonės ilgainiui čia pasidaro unijų "tipais", bet taip pat jis mato, kaip darbas taiso pakrikusį vaikį. McGlone pranešimas kartais įgyja aukštų religinių formų: "Šios patirties dėka, dirbdamas su kitais, aš pradėjau girdėti didelį garbės himną, kuris kyla Dievui iš darbo pasaulio. Šis himnas turi pasiekti visus žemės kraštus. Šį himną gieda darbininkai, kurie pasižymi savo meile Dievui ir jo kūrybai" (53 psl:). "Aš pradėjau suprasti, kad net nevykę mano kasdienos atsitikimai yra dalis aukos, kurią aukoja Bažnyčia už žmoniją... (52 psl.)

"Ponas"

Įdomios yra ir trys istorinės studijos, kurios svarsto darbo problemą klasikinėje Graikijoje, krikščioniškoje senovėje ir Anglijos istorijoje, Būdinga, kad darbas graikiškoje Platono — Aristotelio tradicijoje buvo vadinamas: ponos. Tačiau tai nebuvo gero ir protingo žmogaus veikla, Tai buvo tik varginga pastanga. Stoikų laikais ponos pasidarė mokyto visuomenės tarnautojo pavadinimu. — Dainauskas sako, kad ponas į Lietuvos Statutą atėjo iš Čekijos. O į ten jis gal būt atėjo iš Graikijos?

Work, christian thought and practice, a symposium edited by J. M. Todd, Darton, Longman & Todd, London; Helicon press, Baltimore 1960. VIII and 225 psl.

V. Bgd.

Meilė ir politika

Šių dviejų žodžių sugretinimas kiekvienam gali sukelti mintį, kad čia norima išspręsti, kokį turi ryšį įsimylėjimas su politiniais įvykiais. Tačiau tas klausimas vargu ar buvo kur svarstytas, ir šindieną dar labai rizikinga jo imtis. Nebent tik tiek aišku, kad stiprios meilės emocijos pavergia visą žmogų, suminkština jo politinius užsimojimus ir padaro jį politikai nebe naudingą. O politiko tipas — tai ne minkštas įsimylėjėlis, o kietas visuomenės kovos ir įtakos žmogus. Merginos verčiau tepasisaugo politikų! Politika, panašiai kaip ir meilė, reikalauja viso žmogaus, kuris veiktų, siektų, kovotų ir savo visuomeninius idealus realizuotų.

Tačiau ne apie tokią meilę čia tenka žodžius varstyti. Čia norima pasidalinti mintimis su tais politikais, kurie pasigenda meilės savo politinių oponentų veikloje, nepasigesdami jos savojoje. Nuo kažkurio laiko meilė imta vartoti kaip priemonė savo priešams nuginkluoti. Ir net ne pati meilė, o tik piktas meilės priekaištas. Girdi, jei jūs esate krikščionys, tai jums ir privaloma krikščioniškoji meilė. Čia sofizmas nebaigiamas pasakyti, bet jis ir be to aiškus: jei jūs mus krikščioniškai mylėtumėte (taip, kaip patys save!), tai prieš mus nekovotumėte; jei prieš mus kovojate, aišku, kad jums trūksta tos meilės. Vadinasi, jūs nesate krikščionys...

— O kaip gi su jumis? — paklausime.

— Mes esame atsisakę pasaulėžiūros politikoje, todėl mums ir ana meilė neprivaloma, — byloja nedasakytas, bet aiškiai suprantamas atsakymas.

Kai kurie nors reikalavimai taikomi tik oponentams, o netaikomi sau, tokia padėtis paprastai vadinama nenuoširdumu. Kai nenuoširdžiai operuojama kuriomis nors vertybėmis, jos vartojamos nevertingai ir tuo pažeminamos. Nėra krikščioniška ir be pagarbos operuoti krikščioniškomis vertybėmis,

Politikoje veikiama ir kovojama ne dėl meilės ar nemeilės draugams ar oponentams politikams, o dėl savo visuomeninių idealų. O visi žodžiai apie meilę, kai iš tikrųjų siekiama tik oponentus morališkai sunaikinti, yra tušti ir labai nepatikimi.. Apgaulingi priekaištai apie meilę politikoje išvirsta į demogogiją.

Politinė veikla labai dažnai yra tik politinė kova dėl savo visuomeninių idealų, kurie paprastai susikristalizuoja įvairių pasaulėžiūrų įtakoje: Kultūringoje visuomenėje yra išsivysčiusi ir tam tikra politinės kovos etika, pagrįsta tolerancija. Kovoti dėl savo idealų nėra nekilnu. Tačiau neetiški kovos būdai dažnai tą kilnumą sukompromituoja. Ypač tai pasitaiko, kai į politiką ateina žmonės ne kovoti dėl kurių nors politinių idealų, o ieškodami tik garbės ar asmeninės įtakos, kurios siekdami jie kovoja ne tik su priešingomis idėjomis, o įvairiomis insinuacijomis pradeda pulti kitų idėjų žmones, stengdamiesi juos kaip nors visuomenėje sukompromituoti, izoliuoti, pažeminti. Tokioje politinės kovos taktikoje išblėsta ir politinės kovos etika.

O sofizmą apie meilę teatsako šis anekdotas:

Kartą liberalas pašaipiai sako vienuoliui galįs įrodyti, kad ir tas netikįs. Vienuolis paklausė, kaip jis tai gali įrodyti. Tada liberalas davė vienuoliui stiprų antausį ir sako: "Jei tu tiki ir gyveni pagal evangeliją, tai dabar atsuk smūgiui antrąją veido pusę, kaip evangelijoje pasakyta". Tada vienuolis rėžė liberalui dar stipresnį antausį, šaltai atsakydamas: "Evangelijoje taip pat pasakyta: kokiu saiku seikėsite, tokiu bus ir jums atseikėta".

M. G.

Baimė — šalto karo priežastis

George Kennan, diplomatas ir istorikas, dabartinis Kennedy pasiuntinys Belgrade, šitaip sako: politika yra gerų norų ir darbų, klaidų, kalčių ir progos praleidimų audinys. Šito audinio siūlai dengia visą žmonijos istoriją. Kennanas bando išpinti šių laikų politikos siūlus ir surasti šalto karo priežastis. Žmonija, Kennano manymu, iš netolimos praeities turi daug ko išmokti. Prie istorinių įvykių pakreipimo į kurią nors pusę prisideda baimės jausmas.

Susidūrimas dviejų pasaulių, rusiško bolševizmo ir Vakarų, prasidėjo 1917 metais. Tarp Rytų ir Vakarų tada pasėta nepasitikėjimo sėkla. Po II Pasaulinio karo iš tos sėklos išaugo didelis ir šakotas medis. Pirmieji komunizmo vadai, kurie Rusijos valdžią paėmė kruvinu keliu, nesiekė karo prieš Vokietiją. Karo nenorėjo nė Rusijos ūkininkai. Vakarų valstybių vyrai komunizmo prasmės tada visai nesuprato. Carizmo žlugimą Vakarų valstybių vyrai laikė vokiškų intrygų išdava. 1917 metais Vakaruose vyravo antivokiškos nuotaikos. Vakarai šitų nuotaikų dėka Rusijos įvykių atžvilgiu pasiliko akli. Vakarų politikai iš rusų tik reikalavo vesti karą prieš Vokietiją. Šitas reikalavimas prisidėjo prie nuosaikesnio Rusijos valdžios elemento nuvertimo. Tas atidarė bolševikams kelią į valdžią. "Rusiška revoliucija ir rusų tautos nutolimas nuo Vakarų ištisiems dešimtmečiams yra tik dalis kainos. Kitą dalį kainos Vakarams sudarė karo nuostoliai. Karo laimėtojams pasiliko sunki ūkinė ir moralinė našta."

Dabartinės pasaulio įtampos pradžia yra I Pasaulinis karas. Vokietijos privedimas prie kapituliacijos Rusijoje sukūrė komunizmo perversmą. Vakarų sąjungininkai ir toliau reikalavo Rusijos pasilikimo kare. Šitas privertė Kerenskį prarasti bolševikų revoliucijos kontrolę. 1917 metais bolševikai Rusiją ištraukė iš karo. Tolimesnį karą bolševikai laikė Vakarų imperialistų tarpusavio reikalu.

Šitaip, Kennano manymu, gimė Sovietų Sąjungos antivakarietiškas nusistatymas.

1922 metais vokiečiai ir rusai Rapallo kurorte pasirašė draugiškumo sutartį. Prie sutarties pasirašymo vokiečius atvedė nusivylimas po pralaimėto karo. Vakarai, karo laimėtojai, vokiečiams taikė griežto izoliavimo politiką. Vokiečių politinės padėties sunkumą greitai suprato Sovietų Rusija. To išdava — Rapallo sutartis.

Stalinas pagal Kennaną — didelis garbėtroška, bailys ir iš viso patologinė figūra. Tarp Lenino ir Chruščiovo yra didelis panašumas. Chruščiovas, nedarydamas nė žingsnio atgal, su Vakarais nevengia dialogų.

Stalino politika Kinijoje 1927 metais pasibaigė katastrofa: Čiangaišekas tada paėmė į savo rankas Kuomintangą ir sunaikino komunistų partiją. Tik prie Maocetungo kinų komunistams pasisekė perversmas. Stalino politikos nepasisekimo išdava — Kinijos komunizmas pasiliko nepriklausomas nuo Maskvos. Kremlius niekada nebus pasaulinio komunizmo centras. Pasaulio užvaldymas yra techniška negalimybė. Toliau nuo nacionalinio centro visada susidaro jėgos mažėjimas. Kremliaus karinė jėga nusiaubia tik artimas sritis. Tolimų sričių užvaldymas išeina iš Kremliaus pajėgumo ribų.

Kennanas duoda įdomią Hitlerio charakteristiką: "Charlie Chaplino ūsai, garbanomis pridengta kakta, kalbų tirados ir niūrus ty-

lėjimas, griežti sprendimai, cinizmas, nemoralumas, palinkimas į dideles strategines klaidas, neišlygintas būdas, kai kuriais atvejais realus, didelė intuicija, šaltas ir pasiryžęs, turįs vieną didelę galią, kurios trūko Stalinui: didelis sugebėjimas uždegti žmonių minias savo pasakytu žodžiu."

Stalinas prisidėjo prie Hitlerio iškilimo: jis trukdė kairiųjų fronto susidarymą. Stalinas daugiau bijojo Vokietijos socialdemokratų kaip Hitlerio. Stalinas nerodė didelio susidomėjimo nė vokiečių komunistais. Komunistinė Vokietija galėjo pasidaryti visiškai nepriklausoma nuo Kremliaus. Stalino klaidos Rusiją įstūmė į II Pasaulinį karą. Tik Vakarų dėka rusai pasiekė karo laimėjimą. Bet pagal Kennaną yra tolimesnės rusų karo laimėjimo priežastys. Hitlerio 1933 metų triumfas suskaldė Vakarus. Politinis Vakarų susiskaldymas pasaulį privedė prie II Pasaulinio karo. Karas išsėmė fizinę ir dvasinę Vakarų energiją. Vakarai, išsisėmę ir pavargę, rusams užleido pusę Europos.

Kennanas toliau kalba apie "Vakarų liberalų sapną": Stalinas esą būsiąs didelis Vakarų sąjungininkas prieš nacionalsocialistinę Vokietiją. Šitas sapnas niekada neišsipildė: Po 1936 metų Stalinas ėmė nusigręžti nuo kovos prieš Hitlerį. Staliną pririšo kova prieš vidaus priešus. Tada prasidėjo "valymų periodai".

1936 metais Hitleris užėmė Reino sritį. Tos srities užėmimas Stalinui šitaip atrodė: Vakarai yra silpni arba bevaliai, todėl po kurio laiko Hitleris, susitvarkęs su Vakarais, gali atsisukti į Rytus. Stalinui tada pasiliko du keliai: karas prieš Hitlerį arba prekybos sutartis su Hitleriu. Bet abi šitos galimybės gali sukelti vidaus priešus prieš Staliną. Stalinas pasirinko visų vidaus priešų likvidavimą. Vidaus priešais Stalinas laikė bet kokią opoziciją, pranašesnius asmenis, kurie siekė valdžios, ir t. t. Tariamieji teismo procesai prasidėjo dviem dienom praslinkus po Hitlerio įžygiavimo į Reino sritį. Hitlerio ekspansijos pradžia ir kruvinieji Stalino valymai turi beveik tą pačią datą. Be abejo, Hitlerio ekspansija nėra vienintelė Stalino kruvinų valymų priežastis.

Kiekvienu atveju Stalinas nesirengė karui prieš Hitlerį: Karininkų žudymu pats Stalinas silpnino savo armiją. 1939 metais Stalinas ir Hitleris pasirašė nepuolimo paktą. Bet tas neišgelbėjo Rusijos nuo karo.

Kennanas iš to daro pamokas ateičiai: baimės jausmas nėra tinkamas politikos vadovas. Baimė politiką nuveda toli nuo realybės. Vokiečių kaizeris 1917 metais Vakarams kėlė baimę. Panašią baimę 1944 metais kėlė Hitleris. Baimė abiem atvejais Vakarus vertė siekti totališko laimėjimo prieš Vokietiją. 1917 metais dėl šitos priežasties Vakarai vertė Kerenskį tęsti karą prieš Vokietiją. Šitą reikalavimą rėmė baimė: esą be Rusijos pagalbos nėra įmanomas karo laimėjimas. Vakarų reikalavimas prisidėjo prie Kerenskio nuvertimo. Po Kerenskio — Rusijos valdovu pasidarė bolševizmas.

1941 metais įvyko istorijos pasikartojimas: Hitleris puolė Rusiją. Stalinas automatiškai pasidarė "demokratiškas" Vakarų sąjungininkams. Net be pastangų. Vakarų karas prieš Vokietiją vėl aptemdė Vakarų sampratą apie Rusiją. Vakarai visas Rusijos blogybes karo metais tuoj pamiršo. Vakarų politika Rusijos atžvilgiu karo metais rėmėsi baimės sukeltu naivumu.

Kennanas Rusiją pažįsta nuo 1933 metų. Tada Amerika užmezgė diplomatinius santykius su Rusija. Kennanas Maskvoje užėmė diplomatinį postą. Tais pačiais metais Kennanas įspėjo Valstybės Departamentą, kad Rusija siekia

užgrobti Vidurio Europą. Bet ir tada Kennano įspėjimas liko be dėmesio. Churchillis ir Rooseveltas, prieš pat vokiečių karo žygį į Rytus, susitarė remti Rusiją be sąlygų. Nekreipta dėmesio į Rusijos siekimą užvaldyti visą Vidurio Europą.

Kennanas dėl Rusijos užgrobimo Vidurio Europos kiek pateisina Churchillį. Anglija tada buvo silpna ir gyveno nuolatinę vokiečių invazijos grėsmę. Bet prieš Rooseveltą pasisako labai kietai: "Didelis rusiško komunizmo prigimties nepažinojimas rodo Roosevelto kaip valstybės vyro kvailumą ir negarbingumą."

Aukščiausias šito kvailumo taškas pasirodė Teherane 1943 metais: Rooseveltas ir Churchillis tada Stalinui pasiūlė Oderio-Neisse sienas.

Ligšiolinis manymas, kad Lenkijos pastūmimas į vokiškas žemes buvo Stalino reikalavimų išpildymas, yra klaidingas: Rooseveltas ir Churchillis pirmieji Stalinui pasiūlė Lenkiją pastumti į Vakarus ir rytines Lenkijos žemes atiduoti Rusijai. Šitas pasiūlymas Lenkiją automatiškai padarė Rusijos vasalu.

Lenkijos pastūmimas į Vakarus ir visiškas nepaisymas Vidurio Europos tautų padėties yra Atlanto Chartos sulaužymas. Kennanas šitaip sako: Atlanto Chartą pirmieji sulaužė Rooseveltas ir Churchillis, bet ne Stalinas. Kodėl Vakarai nusileido sovietams? Kennanas atsako: iš baimės. Vakarams ėmė vaidintis rusų-vokiečių separatinė taika. Šita Vakarų baimė, kaip sako Kennanas, buvo visai be pagrindo. 1944 metų rugsėjo mėnesį rusai pasiekė savo tikslą: jie pagrobė Vidurio Europą. Karas Vakarų pagalba rusams praktiškai buvo laimėtas. Kam jiems reikalinga separatinė taika? 1944 metų rudenį ir 1945 metų pavasarį Vakarų valstybių vadovai dar galėjo daug ką išgelbėti. Bet, deja, praleido progą. Po Hitlerio mirties vokiečiai siūlė Vakarams separatinę taiką. Eisenhoweris tą pasiūlymą kategoriškai atmetė. Tada vokiečiai dar savomis jėgomis būtų rusus išstūmę iš Vidurinės Europos.

Vakarų apakimas ir baimė atidavė visus laimėjimus rusams! Apakimas iš neapykantos prieš Hitlerį Vakarams neleido spręsti protingai vokiečių klausimą.

Baigdamas Kennanas šitaip pasisako: "Neleiskim klaidom pasikartoti. Ateityje venkim kurią nors tautą prakeikti, o nuo kitų kaltę nuimti. Nė viena tauta kaip tokia nėra mūsų priešas".

"Russia and the West under Lenin and Stalin", Atlantic — Little, Brown & Co, Boston, Toronto.

Dr. V. L.

BERNARDO ŽUKAUSKO ATSIMINIMAI

KĄ AŠ RADAU JUOSE ĮDOMAUS

Jonas Račkauskas
Chicago, Illinois

Bernardas Žukauskas davė visuomenei pluoštą savo atsiminimų iš 1-jo pasaulinio karo laikotarpio, ribodamasis Voronežu, kur nemažas skaičius mūsų moksleivių tęsė mokslus siaučiant karui ir Lietuvai esant jau vokiečių okupuotai.

Autorius yra vienas iš pirmųjų ir veikliųjų ateitininkų, įstojęs į ateitininkų kuopelę 1910 metais, besimokydamas Seinų keturklasėje, ir taipgi vienas iš aktyvesnių politinių veikėjų Krikščionių Demokratų Partijoje nuo Voronežo laikų.

Atsiminimai apima palyginti trumpą laiką, bet labai svarbų ir įdomų laikotarpį, kur vyko ne tik pasauliniai didieji sukrėtimai, kaip Didysis Karas, Bolševikų Revoliucija, bet ir lietuvių tautai svarbūs momentai, kaip Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas, laisvės kovos...

Tačiau atsiminimuose nerasime tiesioginiai tuos momentus vaizduojančių aprašymų, nes autorius nėra tuose įvykiuose asmeniškai dalyvavęs, išskyrus bolševikinį Rusijos chaosą. Todėl visai suprantama, kad autorius tuos svarbius įvykius panaudoja tik kaip foną savo pasakojimams.

Atsiminimai liečia 2 dalyku: 1. Ateitininkus, dirbusius visuomeninėje-kultūrinėje srityje, 2. Ateitininkus, kaip krikščionis demokratus, dirbusius politinėje srityje.

Tos dvi sritys anoje Rusijos tremtyje aktualiausios, nors autorius sakosi aprašęs pirmąją sritį tik konspektyviai.

Kaip įžangą į tuos atsiminimus autorius trumpai ir tik bendrybėmis aprašo ateitininkų organizacijos kilmę ir ateitininkų veiklą Seinų keturklasėje, kur autorius mokėsi.

Pradėkime nuo tos įžangos. Liesdamas ateitininkų organizacijos kilmę, kuri kėlė ir tebekelia daug ginčų dėl klausimo, kas, kur ir kada įsteigė "Ateities" organizaciją, autorius trumpai vienu sakiniu konstatuoja, kad "Ateities" organizacija **gimė** Degučiuose, Mariampolės priemiestyje, 1910 metais. Yra tvirtinančių, kad tada Degučiuose buvusios tik krikštynos, nes Ateities gimimas įvykęs bent porą metų anksčiau. (**Ateitis**, 1955, 9 nr., p. 195-6).

Dr. E. Draugelis, Degučių konferencijos šeimininkas, kun. Mykolui Krupavičiui rašytame laiške (žr. **Ateitis**, nr. 3, 1961, p. 111) aiškiai pasisako prieš tuos, kurie nenori Ateities organizacijos steigimo fakto priskirti tikriesiems steigėjams: Dr. E. Draugeliui, A. Matulaičiui, Pr. Dovydaičiui, M. Krupavičiui ir k. Taigi Degučiuose **įsteigta aktualioji** ateitininkija, gavusi visas reikiamas organizacijos formas, vadovybę ir pirmininką Praną Dovydaitį, užbaigė **potencialios** ateitininkijos laikotarpį, trukusį 10 arba net 20 metų. Žodžius "potencialus ir aktualus" panaudoju iš M. Krupavičiaus straipsnio "Ateityje", kur garbus autorius paaiškina, kad potencialiais ateitininkais reiktų vadinti tų moksleivių kuopelių narius, kurie ugdydami tautinį patriotizmą kartu buvo nusiteikę religingai arba bent jau nebuvo priešiški religijai. (**Ateitis**, 1961, nr. 2, p. 67). Tos rūšies slaptų kuopelių, anot Krupavičiaus ir B. Žukausko, buvo nemaža gimnazijose, universitetuose ir kunigų seminarijose.

Atsiminimuose autorius rašo, kad Seinų keturklasėje tokia kuopelė buvo, nors ir negausi, kurion jis jau po 1910 m. įstojo nariu. Ateitininkų kuopelė per 3 metus išaugo į labai skaitlingą kuopą, tuo tarpu kai aušrininkų narių skaičius visiškai sumažėjo

Tokių potencialių ir paskui aktualių ateitininkų kuopelių veikla buvo tikrai pasigerėtina: dėmesys krypo į saviauklą — pasaulėžiūros dalykus ir patriotinį nusiteikimą. Gabesnieji nariai savo paskaitose aiškino pasaulėžiūros dalykus, ir patriotizmas, autoriaus tvirtinimu, buvo ugdomas sistematišku Lietuvos istorijos mokymusi (pl. 17). Gaila, kad autorius čia nestabtelėja ir smulkiau mums nepasakoja, kaip visa tai vyko, kas Lietuvos istoriją aiškino ar aiškinosi. Pagaliau autorius mini, kad visuomeninė veikla buvusi gyva, nukreipta į kaimo ir miesto jaunimą. Tikrai įdomu daugiau apie tai žinoti, nes tai visa skamba tarytum

mūsų aktualieji ateitininkai jau būtų pradėję dirbti su potencialiais Pavasarininkais.

Jau tada, autoriaus liudijimu, ateitininkai žinojo, ko siekia ir kas norima iš jų padaryti: "Mes turime išaugti gerais katalikais ir lietuviškais patriotais, o kaip elitas-tautos švietėjais ir ta kryptimi vadais" (pl. 16). Visa tai atitinka vėliau suformuluotai **Ateitininkų Ideologijai** (žr. Ateitininkų Ideologija, pl. 57).

Voroneže buvo apie 1000 mūsų moksleivijos. Išvažiuojant iš Lietuvos, Vilniuje buvo sušauktas vyresnių moksleivių ir studentų pasitarimas, kuriame Krikščionys Demokratai pasisakė palieką savo vadų dalį su tauta, ir esą reikalinga pasilikti studentams ateitininkams.

> Rinko mokančius vokiečių kalbą. Sunkumų nebuvo. Patys pasisiūlė. Iš jų pusės buvo didelė auka. Nutraukė mokslą savo tėvynės ir tautos gerovei. Toks klausimo išsprendimas parodė ateitininkijos karštą tėvynės meilę, jos pasiaukojimą Lietuvai, kad ir savo nenaudos kaina, nes pasilikusių dalis niekad savo mokslų nebaigė, bet jie suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos gyvenime.
>
> (psl. 22.)

Gaila, kad šie pasišventėliai lieka mums bevardžiai nežinomieji.

Ateitininkų istorijos tyrinėtojas Bernardo Žukausko atsiminimuose neras nieko naujo prieškarinei ateitininkų veiklai nušviesti; betgi liks dėkingas autoriui už medžiagą iš ateitininkų ir krikščionių demokratų veiklos Voroneže ir už platų dokumentuotą Petrogrado Lietuvių Seimo aprašymą. (66-82 pp.)

Organizacinis gyvenimas Voroneže buvo labai gyvas, nes tam ir sąlygos buvo neblogos: lietuviškos moksleivijos gausumas, mokiniai nebuvo išsimėtę po miestą, bet gyveno bendrabučiuose galimai labiau atskirti nuo svetimų įtakų, nuolatinis kontaktas su gabiais ateitininkijos vadais ir veikėjais. Nors Voronežo Martyno Yčo berniukų gimnazijoje buvo keli mokytojai lietuviai, neabejotinai geri patriotai, tačiau, būdami rusiško tipo mokytojai valdininkai, už mokyklos sienų jokių artimesnių santykių su mokiniais nepalaikė. (p. 35-36) Autorius su nepaprasta pagarba mini tris katalikų veikėjus, kurių veikla ir įtaka buvo nepaprastai didelė. Pirmas jų, tai **kun. M. Krupavičius,** atkeltas į Voronežą 1917 m. pradžioje kaip kapelionas, kurs "mums pasidarė savas žmogus, vadovaujamoji dvasia ir veiklos akstinas" (p. 36). Mykolas Krupavičius, tapęs vadu ne tik ateitininkijos, krikščionių demokratų, bet ir visų lietuvių tremtinių Voroneže, liko pirmuoju bolševikų taikiniu, ir todėl gelbėdamasis turėjo slaptai pasišalinti iš Voronežo.

Antruoju tokiu veikėju buvo studentas **Vytautas Endzulaitis,** apgailėtinai anksti miręs. Vytautas buvo žymus paskaitininkas ir ateitininkų **pasaulėžiūros** formuotojas. "Nedaug teko sutikti žmonių, — rašo autorius —, kurie savo kilniomis būdo ypatybėmis sugebėjo taip veikti ir įtaigoti savo jaunesniuosius draugus kaip Vytautas Enzulaitis." (p. 36).

Trečiuoju tokiu veikėju reiktų laikyti studentą **Leoną Bistrą,** kurs dažnai lankydamasis Voroneže, sueidavo tuoj į kontaktą su moksleivija. "Bistras buvo labai mielas, ir draugiškas žmogus. Patekęs į jaunų moksleivių būrius, jis pats jautėsi tokiu pat jaunu vyruku. Jis mokėjo būti rimtas, bet mokėjo būti ir linksmas. Sąmojų sėte sėjo, keldamas visų skanų juoką." (p. 38). Bistras gal daugiausia po Krupavičiaus bus veikęs moksleivių

ateitininkų **tautinę sąmonę.** Gebėjęs populiariai kalbėti net ir apie sunkius filosofinius dalykus, pareidavo prie konkrečių **lietuviškų** problemų, supindavo su būsimosios nepriklausomos Lietuvos gyvenimo reikalais, kas ypač domino klausytojus. (atp. iš p. 38.)

Voronežo ateitininkai buvo susiskirstę į 7 sekcijas, kuriose brendo talentai, pašaukimai arba ryškėjo profesionaliniai palinkimai... Įdomiausios sekcijos yra sociologų ir politiniai - organizacinė. Šioms sekcijoms buvo lemta atlikti labai svarbūs uždaviniai praktiško gyvenimo srytyse. Sociologų sekcija įsikūrė po viešųjų disputų su aušrininkais nepasisekimo: ateitininkai pasirodė silpnesni socialiniuose klausimuose už aušrininkus. (p. 31.) Ton sekcijon įstojo patys veikliieji ateitininkai. Čia buvo aiškinami socialiniai klausimai, Lietuvos socialiniai negalavimai, žemės reforma, darbininkų ir varguomenės klausimai, ir naujausioji apraiška — bolševizmas.

Pagaliau buvo įkurta politiniai organizacinė sekcija, kurios nariai lavinosi vadovauti susirinkimams, pažinti partijų programas, išmokti viešai kalbėti.

> Šios sekcijos nariai, įgavo drąsos viešai kalbėti, atkirsti oponentams, susipažino su įvairių partijų programomis, politinės kovos taktika, ėmė labiau orientuotis politinėse painiavose. Ji parengė jaunų politinių veikėjų eiles, kurie vėliau save pateisino Lietuvoje pradžioje organizuojant rinkimus į Lietuvos Steigiamąjį ir vėlesnius seimus.
>
> (p. 90.)

Caristiniam režimui žlugus, Lietuvos reikalai atsistojo pirmon vieton. Susidarė politinis lietuvių centras Petrograde, organizavosi politinės partijos ir jų skyriai. Prasidėjo smarki partinė kova, kurion įsitraukė ir moksleivija. Ateitininkai Voroneže įsteigė Krikščionių Demokratų partijos skyrių, sociologų ir partiniai organizacinės sekcijų nariai ėmės energingai veikti, organizuoti, dalyvauti kovoje su kitomis partijomis.

> Tuomet mums buvo labai aišku, kad mes turime dalyvauti kaip asmenys, politinėse partijose, kurios nepriešingos ateitininkų ideologijai. Bet mums taipgi aišku, kad partijos politinėje kovoje gali laimėti ir pralaimėti. Taigi surišus organizacijos likimą su politine partija, su ja gali žūti ir pati ideologinė organizacija. (p. 121-122.)

Su kokiu įkarščių tarp savęs kovojo politinių partijų nariai galėtų mums pavaizduoti epizodas, kaip buvo stegiamas Krikšč. demokratų partijos skyrius Voroneže:

> Nusistatė ir lietuviškasis Voronežas tokį skyrių kurti. Tam skyriui įkurti apie 1917 m. Atvelykį miesto teatro salėje buvo sušauktas steigiamasis susirinkimas. Didžiulė salė prisirinko sausakimšai. Vieni rinkosi kurti, kiti griauti. Gausiai ir organizuotas atsilankė aušrininkai, socialistai ir bolševikai. Sudarytas susirinkimo prezidiumas. Pirmininkė išrinkta Palevičienė-Graužinytė. Salėj buvo ramu. Kai tik pirmininkė pranešė, kad susirinkimo tikslas — steigti Krikšč. Demokratų partijos skyrių, salė pragaru virto: kilo triukšmas, šauksmas, grasinimai vergijos pančiais ir baudžiava, virš galvų sukosi lazdos ir revolveriai, moterys pradėjo garsiai verkti, prezidiumas išsigandęs apleido savo vietas. Pasiliko viena pirmininkė, nors ir išbalus, bet drąsi. Ji kalbėjo, bet per per triukšmą, nieks jos kalbos negirdėjo. Atrodė, kad tuščias darbas ir kad

reiks išsiskirstyti nepasiekus tikslo.

Šiuo kritišku metu, iš publikos išniręs, užkuopė ant estrados jaunas, liesas, išvargusiu veidu, sutanuotas kunigas. Nauja žmogysta. Voronežui dar nematyta. Salė nutilo. Pasinaudojęs tuo tylos momentu, kunigas pradėjo kalbėti. Pradžioje pasigirdo nedrąsi viena kita replika. Paskui ir tos nutilo. Kunigas iškalbėjo apie pusę valandos. Aistros atvėso, pyktis atslūgo. Po jo kalbos prezidiumas ramiai užbaigė savo darbus. Įsteigtas didelis skyrius, kuris suvaidino svarbu vadovaujamą vaidmenį lietuviškos tremties politiniame gyvenime. Tas kun. buvo Mykolas Krupavičius, tik ką baigęs Petrogrado Dvasinę Akademiją ir atvykęs kapelionauti M. Yčo vyrų gimnazijoje. Susirinkimo ardymo vadai buvo aušrininkai: Vėžys, Butkų Juzė, Lukoševičius, Karosas ir kiti.

(p. 57-58.)

Viena ir ta pati idėja vienus į save traukia, kitus nuo savęs stumia. Idėja turi traukiamosios ir skiriamosios jėgos. Veltui ieškotume idėjos, kuri visus žmones jungtų į viena. Tokiomis nėra nei Dievo, nei Tėvynės, nei Tautos idėja, nei kitos. Taigi ir Rusijos žemėje gyvenusius tremties lietuvius nejungė net Lietuvos Nepriklausomybės idėja. Ši tuomet ir visada žavingą idėja suskaldė lietuvius Petrogrado Lietuvių Seime. Čia nėra man vietos tai atpasakoti, kad ir trumpai. Petrogrado Lietuvių Seimas B. Žukausko atsiminimuose yra labai vaizdžiai aprašytas ir dokumentuotas. (p. 66-82.)

Idėja, ideologija yra stipresnė jėga už **tautinį** žmonių bendrumą, už žmones jungiantį **žmoniškumą.** Juk naciai apakę savo ideologijoje brutaliai kankino ir žudė žmones milijonais, neišskiriant nei savo tautiečių. Bolševikai darė ir tebedaro tai šiandien. Ir mūsų lietuviai aušrininkai, įsilieję į kairiąsias partijas, ir išėję kovoti už tų partijų siekimus ir idealus nebeteko net **tautinės** atramos ir ėmėsi brutalių veiksmų prieš savo draugus ir tautiečius:

Tarp aušrininkų ir marksistų vyko ideologinė kova. Bendrabučiuose ilgus vakarus karštai diskutavo. Bet kur reikėjo stoti prieš ateitininkus, jie užmiršdavo tarpusavius ginčus ir nesutikimus ir ranka į ranką vieningai ėjo prieš bendrą priešą. O kai atėjo bolševikų priespauda, jie, susidėję, su jais, sudarė Revoliucinę Moksleivių Tarybą. Visa ta raudonoji trijulė savo praktišką veiklą mokėjo labai gerai ir lengvai suderinti. Ji ėjo ir raudonojo žandaro pareigas. Jos buvo suimti Mykolas Sležević̆ius, dr. Eliziejus Draugelis, kun. Julijonas Jasienskis, Martynas Yčas, kun. Pranas Pankauskas, dail. Adomas Varnas, Liūdas Daukša ir visa moksleivių eilė. Jie darė kratą pas ligonį Joną Jablonskį ir Praną Mašiotą. Jie, sukūrę Revoliucinį Tribunolą, nuteisė mirti kun. M. Krupavičių ir tt. ir tt.

(p. 31.)

Dėja dėl vietos stokos nėra galima viską suminėti kas ištikrųjų B. Žukausko atsiminimuose rasta įdomaus. Mane daugiau domino ateitininkiškieji dalykai, todėl prie jų esu daugiau sustojęs, o tik nežymia dalimi palietęs krikščionių demokratų veiklą.

Bernardo Žukausko atsiminimai yra puiki dovana mums, už ką mes esame jam tikrai dėkingi. Autorius yra pavyzdys ir kitiems ateitininkams ir krikščionims demo-

kratams kovotojams - veteranams parašyti tai, ką jie gali atsiminti iš savo gyvenimo ir veiklos.

Žukauskas, Bernardas. I-jo Pasaulinio karo tremty. Atsiminimų pluoštas. Chicago.: Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų Leidinys, spausdino "Draugas", 4545 West 63rd Street, Chicago 29, Illinois. Knygą galima gauti: Mr. Pranas Povilaitis — 8743 South Troy Street, Evergreen Park 42, Illinois. 136 psl., kaina — $ 1.50.

Nesiaurinkime savo heroiškos istorijos įvykių

Paskutiniame Tėvynės Sargo numeryje buvo išspausdintas kontroversinis V.V. straipsnis „1941 metų sukilimas ir Laikinoji Vyriausybė", bandąs aptarti kalbamojo sukilimo pobūdį. Tame straipsnyje išdėstyti samprotavimai liečia svarbų ir herojišką mūsų tautos istorijos epizodą, tačiau nepakankamai teįvertina jo svarbą.

1941 metų lietuvių sukilimą prieš bolševikus gaubia jau 21 metų praeitis. Tačiau iki šiol mes dar neturime jo pilno vaizdo. Dažniausia jis vaizduojamas kurių nors jame dalyvavusių asmenų prisiminimais; nurodomas apytikris jo dalyvių ir žuvusiųjų skaičius. Tačiau iki šiol net ir to sukilimo dalyviai dar nežino, kaip jis buvo paruoštas, kaip sukilimo mintis brendo visuomenėje, kas ir kaip jam vadovavo, kur ir kokie veikė sukilėlių — partizanų būriai, kur ir kokius jie atliko uždavinius, koks buvo tikras sukilėlių bei partizanų skaičius; pagaliau dar nėra sudarytas nė pilnas žuvusiųjų sąrašas. Juo toliau 1941 metai nueis į praeitį, juo sunkiau bus tai atlikti. Pats sukilimas yra dažnai pasisavinimas vienos politinės srovės, ir, atrodo, jis yra tapęs jos vadų savęs garbinimo papuošalu. Iš dažnų to sukilimo paviršutiniškų aprašymų atrodo, kad tada buvo sukilusi ne lietuvių tauta, o viena politinė srovė. Toks ano sukilimo vaizdavimas bei prisiminimas per ilgesnį laiką gali išvirsti neįtikinamu mitu ir subanalinti jo istorinį vaidmenį bei reikšmę. Taigi, tas istorinis ir heroiškas tautos epizodas yra reikalingas dar išsamesnių studijų bei išryškinimo. Ta prasme yra pateisinamas Tėvynės Sargo redakcijos leidimas V.V. pasisakyti tuo klausimu savo asmeniškus samprotavimus, suprantama, tikintis, kad tuo pačiu klausimu bus ir daugiau pasisakymų, padedančių giliau įžvelgti į tą reikalą apsvarstyti patį klausimą.

Nelogiškas klausimo pastatymas. Svarbiausia V. V. tėzė yra ta, kad 1941 m. nebuvo sukilimo, o buvo tik partizaninė veikla. Toks klausimo pastatymas savaime prileidžia, kad tie du dalykai kits kitą griežtai išskiria, t. y., kad sukilimas negali reikštis partizanine veikla ir kad savo keliu partizaninė veikla negali reikšti sukilimo. Bet ar galima tarp tų dviejų dalykų pravesti aiškią ribą? Sukilimas reiškia ryžtingą, dažniausia ginkluotą pasipriešinimą prieš esamą tvarką, valdžią, režimą ar prievartą. Partizaninė veikla yra vienas iš tokių pasipriešinimų būdų, būtent, karinė veikla, atliekama nereguliarių lengvų, į tradiciškai karinę organizaciją neįeinančių dalinių. Ta prasme bet kuris civilių gyventojų plačiai išplitęs ir užsitęsęs sukilimas prieš ginkluotas jėgas savaime išvirsta partizaniniu karu. Ir jei 1941 metų sukilėlių būriai vadinosi partizanų daliniai, tai būtų juokinga jų

dėl to dar nelaikyti sukilėliais. Sukilimo fakto nepaneigia ir tai, kad tuo metu Kaune bolševikų valdžia jau buvo pakrikusi. Partizanai sukilo prieš Lietuvoje dar tebesantį balševizmą ir ypač prieš bolševikų planus sunaikinti įmones, tiltus ir daugybę vertingų pastatų bei įrengimų. Tai buvo sukilimas prieš bolševikus bei jų užmačias, nesvarbu, ar jie jau traukėsi ar ruošėsi laikytis.

Lygiai ano sukilimo esmės nepaneigia nė tas faktas, kad tada susidarę krašte partizanų būriai nebuvo griežtai apjungti vienos vadovybės ir veikė daugiau ar mažiau savarankiškai. Sukilimas gali tam tikrų įvykių įtakoje išsiveržti ir spontaniškai ir jo dalyviai būti apjungti vėliau. Ir jei tada veikdami partizanų būriuose ir nežinojome nė savo centrinės sukilimo vadovybės, tai vis tiek jautėmės, kad nesame vieni ir žinojome, kad greta veikia kiti tokie pat būriai, tarp kurių buvo ryšiai. O be to, ir tų partizanų būrių veikimas prasidėjo, tik pranešus per Kauno radiją, kad jau atstatoma Lietuvos valstybė ir sudaryta laikinoji vyriausybė. Sukilimo visiškai nepaneigia ir tai, kad bolševikų divizijos iš daug kur traukėsi, vengdamos vokiečių apsupimo. Partizanai sukilo prieš bolševikinę, nors ir besibaigiančią okupaciją ir išreiškė lietuvių tautos valią ginklu nusikratyti svetimaisiais.

Netiesa, kad partizanų būriai susikūrė vokiečių kariuomenės priedangoje.[1]) Kai antrąją karo dieną ir naktį partizanai kovėsi gindami Kauno radijo stotį ir trukdydami bolševikų kariuomenės daliniams keltis per Nemuną į Šančius, vokiečių kariuomenė buvo dar toli nuo Kauno. Ir tie partizanų būriai neatsirado kaip deus ex machina. V. V., nors ir buvo partizanų būrio komendantu, nežinojo padėties, kad jie slapta organizavosi ir jų veikla brendo dar gerokai prieš prasidedant bolševikų karui su vokiečiais, ir kad jų veikimas turėjo užbėgti vokiečiams už akių. Dėl to ir V. V. išdėstyti argumentai, kad 1941 m. nebuvo lietuvių sukilimo, neišlaiko kritikos.

Šventi reikalai netinka demagogijai. Pasisakydamas prieš V.V. argumentus laikyti 1941 metų sukilimą tik šiaip partizanine veikla, nenorėčiau būti suprastas, kad pritariu ir visiems tiems, kurie, užuot rimtai V. V. tezę svarstę ir sukritikavę, griebiasi demogogijos kurstyti partinei neapykantai. Pasisakymas, kad 1941 m. įvykiai savo apmtimi nebuvo sukilimas, o buvo tik partizaninė veikla, kai kieno buvo apšauktas žuvusiųjų partizanų įžeidimu; pačiam žurnalui nepagailėta sūrių demogogiškų palyginimų. Dirbtinai sudaromas įspūdis, tarsi sukilėlio mirtis būtų garbingesnė, negu kare dėl tėvynės kritusio partizano. Sukilimų būna visokių, ir juose žuvusiųjų mirtis ne visada rodo jų siekimų vertingumą. O dėl Lietuvos kritę partizanai visi yra nusipelnę aukščiausią pagarbą. Jų garbės „gynimo' panaudojimas partinei demogogijai įžeidžia jų prisiminimą. Prieš bolševikus sukilo ne kuri nors viena srovė, o visa lietuvių tauta. Bandymas aną sukilimą išaiškinti kaip vienos srovės nuopelnus labai susiaurina jo reikšmę ir istoriškai nėra teisingas. Lygiai ir bandymas tada išėjusius tėvynės vaduoti ir kovoje žuvusius įkinkyti į vienos srovės vežimą nėra suderinamas su tautine sąžine. Pasigarbinimui reikėtų susirasti kitokių argumentų, nerikiuojant šalia savęs dėl tėvynės didvyriškai žuvusiųjų, kurie priklauso visai tautai.

M. G.

---

[1]) Taip nėra pasakyta, **Red.**

1941 METŲ SUKILIMAS IR LAIKINOJI VYRIAUSYBĖ

Netolimoje praeityje lietuvių tauta gyveno savo didžiojo prisikėlimo ir nepriklausomo gyvenimo laikotarpį — 1918 - 1940 m.

Vienas po kito sekę įvykiai buvo skaudūs lietuvių tautai, tai 1938 m. kovo 18 d. Lenkijos ultimatumo priėmimas, 1939 m. kovo 23 d. Klaipėdos Krašto atplėšimas nuo Lietuvos ir sovietų armijos Lietuvos okupavimas 1940 m. birželio 15 d.

Nė vienu atvėju nesipriešinta. Ne tik nesipriešinta, bet tuometinės vyriausybės raginta draugingai sutikti raudonąją armiją. Dar daugiau, Lietuvos kariuomenės generolas, buvęs štabo viršininkas, buvęs ministeris pirmininkas, tapo okupacinio korpo štabo viršininku ir užsidėjo raudonarmiečio uniformą. Keli aukštų laipsnių karininkai priėmė paskyrimus okupanto sudarytoje Lietuvos kariuomenei likviduoti komisijoje.

Atrodė, jog nebėsame verti laisvės, nes jos ne tik negynėme, bet ir pačią laisvės idėją paniekinome. Tačiau tauta, niekuomet nenustojusi laisvės siekti, pasinaudojo politiškai tikslinga proga savo laisvės kovai — 1941 m. birželio 23 d. ji visuotinai sukilo žiauriuoju sovietų okupantu nusikratyti ir naujam vokiškajam okupantui parodyti nenugalimą savos nepriklausomos valstybės troškimą ir didelį ryžtą to tikslo siekiant.

Tūkstančių jaunų gyvybių auka tikslas pasiektas. Sudaryta Laikinoji Lietuvos Vyriausybė, kuri kraštą valdė.

Veltui kuri nors lietuvių partija ar rezistencijos sąjūdis stengtųsi sukilimo faktą laikyti savo nuopelnu — sukilimas įvykdytas lietuvių tautos visuotinio ir vieningo ryžto, dalyvaujant ir aktyviai reiškiantis visų politinių grupių ir rezistencijos sąjūdžių žmonėms, išskyrus, žinoma, pačius komunistus.

Tai šviesus, nors ir neilgai trukęs, Lietuvos valstybės buvimo laikotarpis, pakėlęs tautą naujam gyvenimui, paskatinęs ją naujom viltim ir parodęs pasauliui tikrąją lietuvių tautos valią.

Lietuvos istorijoje, šalia kitų didingų žygių, 1941 metų sukilimas bus žymimas vienu įžymiausiu lietuvių tautos ryžto ir stiprybės šaltiniu.

Pranas Vainauskas

Centro Komiteto Pareiškimas

Šių metų 1 (21) „Tėvynės Sargo" numerio apžvalginėje dalyje yra tilpęs trumpas rašinys, pavadintas „1941 metų sukilimas ir Laikinoji Vyriausybė".

LKDS Centro Komitetas randa reikalą pažymėti, kad viršuj nurodytame rašinyje buvo reiškiamos tik paskiro „T. S." bendradarbio mintys, kurios neturi būti identifikuojamos su Centro Komiteto nusistatymu šiais klausimais.

L.K.D.S. Centro Komitetas

* * *

Alp(LKA) 1745
1962, Nr.2

90.743,116